

Jens Peter Ægidius (overs.)

Biskop Jon den Helliges saga

Oversættelse med indledning

Medieval Nordic Text Archive 2016

*Dette værk er licenseret under en
Creative Commons Kreditering 4.0 International Licens*

Sats: Alex Speed Kjeldsen på basis af Emacs org-mode
med Xe_{La}TeX og KOMA-Script

Skrift: Andreas Stötzners “Andron Corpus”

Forsideillustration: Þjms. 3924. Þjóðminjasafn Íslands. Fotograf: Ívar Brynjólfsson.
© Þjóðminjasafn Íslands. Billedet er et af ni billeder på et alterklæde fra Draflastaðir i Fnjóskadal
og viser formentlig biskopperne Jon den Hellige og Thorlak den Hellige.

Version 1.0

Indhold

Indledning	v
Den historiske baggrund	v
Skoler og litteratur	xiii
Helgenlegender	xv
Sagatræk	xviii
Sagaens komposition	xix
Om overleveringen	xxii
Fortællingen om Gisl Illugason og Fortællingen om Sæmund	xxv
Forskningshistorien	xxvi
Udgaver og oversættelser	xxvii
Denne oversættelse	xxviii
Biskop Jon den helliges saga	1
Kapitel 1	1
Kapitel 2	3
Kapitel 3	5
Kapitel 4	6
Kapitel 5	6
Kapitel 6	7
Kapitel 7	8
Kapitel 8	12
Kapitel 8A	17
Kapitel 9	18
Kapitel 10	19
Kapitel 11	20
Kapitel 12	20
Kapitel 13	21
Kapitel 14	22
Kapitel 15	22

Kapitel 16	23
Kapitel 17	23
Kapitel 18	24
Kapitel 18A	24
Kapitel 19	25
Kapitel 20	26
Kapitel 20A	28
Kapitel 20B	29
Kapitel 20C	30
Kapitel 20D	31
Kapitel 20E	32
Kapitel 20F	33
Kapitel 20G	34
Kapitel 21	34
Kapitel 22	34
Kapitel 23	35
Kapitel 24	36
Kapitel 25	37
Kapitel 26	37
Kapitel 27	38
Kapitel 28	38
Kapitel 29	39
Kapitel 30	40
Kapitel 31	40
Kapitel 32	41
Kapitel 33	41
Kapitel 34	42
Kapitel 35	45
Kapitel 36	46
Kapitel 36A	46
Kapitel 37	47
Kapitel 38	47
Kapitel 39	48
Kapitel 40	48
Kapitel 41	49

Kapitel 42	49
Kapitel 43	51
Kapitel 44	51
Kapitel 45	52
Kapitel 46	53
Kapitel 47	53
Kapitel 48	54
Kapitel 49	54
Kapitel 50	55
Kapitel 51	55
Kapitel 52	55
Kapitel 53	55
Kapitel 54	56
Kapitel 55	56
Kapitel 56	56
Kapitel 57	57
Kapitel 58	57
Kapitel 59	57
Kapitel 60	57
Kapitel 61	58
Kapitel 62	58
Kapitel 63	59
Kapitel 64	62
Kapitel 64A	62
Kapitel 64B	62
Kapitel 64C	63
Kapitel 64D	63
Kapitel 64E	64
Kapitel 64F	64
Kapitel 64G	65
Kapitel 64H	66
Kapitel 64I	66
Kapitel 64J	67
Kapitel 64K	68
Kapitel 65	68

Fortællingen om Gisl Illugason	70
Fortællingen om Sæmund	78
Litteraturliste	81
Udgaver (kronologisk)	81
<i>Jóns saga helga</i>	81
<i>Gísls þáttr Illugasonar</i>	81
Oversættelser	82
<i>Engelsk</i>	82
<i>(Ny)norsk</i>	82
<i>Dansk</i>	82
Anvendt litteratur i øvrigt	82

Indledning

Biskop Jon af Hólars levned – *Jóns saga helga* –, den islandske bispe- og helgensaga som her for første gang bringes i en fuldstændig dansk oversættelse, har altid, siden den midt i 1800-årene blev udgivet¹ og dermed gjort tilgængelig for alverden, så at sige, haft en særlig status blandt kendere. Ofte bliver den sammenlignet med Sankt Thorlaks levned – *Þorláks saga helga* – som er næsten samtidig, og som handler om Jóns ‘helgenbroder’ Thorlak Thorhallsson af Skálholt. De to biskopper, Jon og Thorlak, mellem hvis levnedsløb der var en tidsafstand på omtrent to menneskealdre, blev helgenkåret på det islandske Alting med to års mellemrum: Thorlak i 1198 og Jon i år 1200, og sagaerne om deres liv og død, gerninger og mirakler, blev skrevet kort tid derefter, men formodentlig af forskellige forfattere. Sankt Thorlaks saga gælder for at være nøjagtigere, tættere på den historiske virkelighed, men i fortælleteknisk og kunstnerisk henseende mere rå og usleben, medens derimod Jons saga blandt kendere nyder ry for sin større fuldenndthed og finhed som fortælling, præget som den er af den mundtlige overlevering en stor del af dens stof er blevet sigtet igennem.

Men før vi nu i denne indledning går lidt nærmere ind på en præsentation af denne bispe- og helgensagas særlige art og kvaliteter, vil det være på sin plads at give et rids af baggrunden for denne enkeltråd i det store mønster som tegner billedet af den gradvise erobring af Norden, specielt Island, for kristendom og europæisk civilisation og kultur i den tidlige Middelalder.

Den historiske baggrund

Kristendommen har vi kendt i Norden i over tusind år, og kristent har *Danmark* været – i hvert fald officielt – siden Harald Blåtands tid. Det lod han selv den store sten i Jelling-monumentet forkynde da han i dens runeindskrift satte ordene: “...den Harald som ... gjorde danerne kristne.” Det var omtrent en menneskealder før forrige årtusindskifte, altså engang i 960-årene. *Sverige*, dengang

¹Se litteraturlisten bag i bogen.

et mørkt, skovrigt, svært tilgængeligt land, var senere til at slippe det gamle, ned- arvede nordiske hedenskab; det holdt ud dér omtrent hundrede år længere end i det øvrige Norden. *Norge*, som over havet havde tætte forbindelser med især De britiske Øer, med Irland, England, Wales, Skotland, hvor kristendommen allerede langt tidligere havde fået fodfæste, fik allerede 962 en kristen konge; det var den engelsk opdragne Håkon Adalstensfostre – hvis forsøg på at gøre landet kristent mødte stærk og beslutsom modstand. Men i årtierne omkring årtusindskiftet blev landet genstand for de to missionskongers, Olaf Trygvasons og Olaf Haraldssons, beslutsomme og kompromisløse omvendelsespolitik. Med den anden Olafs død i slaget ved Stiklestad 1030, som ret snart blev opfattet som en kristen martyrdød, og den kort efter følgende helgenkåring af Olaf, var Norge kristnet. Og dermed, som også Danmark, en del af den europæisk-kristne enhedskultur hvis åndelige centrum var pavestolen i Rom. Det må dog erindres at den romersk-katolske kirke kun var en del af hele kristenheden; samtidig var der en ægyptisk/koptisk kirke, en syrisk kirke og en armensk, og flere endnu i Asien; men først og fremmest var der i store dele af Østeuropa: i Grækenland, Bulgarien, Rumænien, Rusland, Ukraine, foruden i Lilleasien, den græsk-katolske eller ortodokse kirke, med sit centrum i Byzants – som nordboerne godt kendte, under navnet Miklagård.²

Det teologiske skisma – bruddet mellem den østlige og vestlige kirke over ordlyden af Trosbekendelsens tredje artikel – som for et årtusind har sænket et skel ned mellem de to dele af den europæiske kristenhed, kom i 1054, ganske kort efter at nærværende sagas hovedperson Jon Ögmundarson blev født i Breiðabólstaðr på det sydlige Island.

Island var på den tid officielt et kristent land, en kristen stat, og fik to år senere, i 1056, sin første indfødte, af folket på Island udpegede og på øen fast residerende biskop, Isleifr Gizurarson.

Da havde Island været kristent et godt halvt hundrede år. Det kan angives endnu præcisere: nemlig til den beslutning på Altinget – den repræsentative forsamling for hele landet som mødtes hvert år to uger i slutningen af juni- begyndelsen af juli på Þingvellir – år 1000 (eller måske, ifølge nyere forskning: år 999) som fastslog at: fra nu af var landet officielt kristent.

²Islandsk: Miklagarðr, 'den store by'.

På den tid var det en selvfølge at religion og politik var to sider af samme sag. Som det også havde været i den forudgående, hedenske tid. Det fremgår blandt andet klart af den kendsgerning at de religiøse ledere, goderne, de som forestod de offentlige, årligt tilbagevendende blót – offerfester – at disse ledere samtidig var politiske ledere med indflydelse på lovgivning og retspleje.

Ved overgangen til kristendommen havde Island været bebygget i omtrent hundrede år, og lige så længe havde det islandske samfund været behersket af nordisk hedenskab, asatro, som en naturlig følge af at hovedparten af kolonisterne som skabte det nye samfund, kom fra Norge, hovedsagelig fra kyst- og fjordeggene i det vestlige Norge. I *Landnámabók*, bogen om Islands bebyggelse, som er overleveret i flere versioner, gives den oplysning at “landet var hedensk i næsten hundrede år” (*land var alheiðit nær hundraði vetra*). Men dog ikke uden kendskab til eller berøring med den kristne kirke, som under sin sejrsgang gennem Europa i disse århundreder op imod og efter årtusindskiftet sydfra og vestfra rettede sin opmærksomhed mod Norden. Beretningerne om bebyggelsen af Island – som strakte sig over cirka tres år/to generationer – beretninger som er nedskrevet flere hundrede år senere, lader forstå at selv om landet dengang, ved kolonisternes ankomst fra Norge eller andetstedsfra, lå stort set ubeboet og udyrket hen, så stødte nybyggerne dog på nogle få irske munke, kristne eneboere. ‘Papar’ kaldte de dem; men de forlod skyndsomt landet da deres ro og ensomhed blev forstyrret. Erindringen om dem står tilbage i nogle få stednavne såsom *Papey*, *Papafjörður*, *Papóss*.

Men også blandt nybyggerne selv var der kristne. Vel kom de fleste af dem som omtalt fra Vestnorge; men en ikke ubetydelig del kom fra De britiske Øer: især fra Irland, Skotland, Hebriderne og Orknøerne, og nogle af dem var kristne. Det var vikinger, eller efterkommere af vikinger der var kommet fra Norge, havde slået sig ned i Vesten og dér var kommet i berøring med og havde antaget den kristne tro, tillige med deres husstande. Blandt disse har der også været personer af irsk og/eller skotsk oprindelse som aldrig havde kendt anden tro end den kristne.

Kjalnesinga saga,³ historien om beboerne på Kjalarnes (øst for Reykjavík), som nok er skrevet i begyndelsen af det 14. århundrede, fortæller om en irsk mand,

³Dansk oversættelse: *Kjalnesinge saga* eller *Sagaen om Bue Andridssøn*, oversat og med indledning af J.P. Ægidius (Odense, 1981).

Örlygr, som af omstændighederne tvinges til at forlade sit hjemland, og beslutter sig for Island, hvorhen der var mange der emigrerede på den tid (o. 900). En irsk biskop Patrick giver ham foruden gode ønsker tre ting med: indviet jord, en indviet klokke og en salme- og bønnebog, og sender ham Gud i vold med ordene: "Hold din tro i hævd så godt du kan selv om du kommer blandt hedninger." Det kom han. Ifølge sagaen – der kan læses som en litterær myte om hedenskab og kristendom på Island i perioden mellem landnamstid og trosskiftet – fik han bygget kirke. Men uden præster og omgivet af hedninger og en hedensk religion som prægede hele samfundet og dets organisation og magtstrukturer, måtte denne kristendom leve et skjult liv, 'gå under jorden', og i løbet af et par generationer næsten forsvinde.

Alligevel har så, forud for trosskiftet, jorden ikke været helt ugødet for kristendommen. Mange islændere rejste udenlands; ifølge sagaerne var det nærmest et fast led i en ung islandsk mands dannelse hvis han var af god familie, at foretage en udlandsrejse af kortere eller længere varighed: til Norge, Danmark, England, for enkeltes vedkommende til endnu fjernere steder. Sådanne rejsende kunde vanskeligt undgå på den ene eller anden måde at komme i berøring med kristendommen og bringe indtryk af den med hjem. Ydermere begyndte i årtierne op mod årtusindskiftet kristne missionærer at optræde på Island – indenlandske såvel som udenlandske.

Begivenhedsforløbet på Altings-samlingen sommeren 999 (for nu at blive ved den nyere datering som forekommer ganske overbevisende⁴) er beskrevet præcist, men kortfattet i Ari Þorgilssons *Íslendingabók*, og mere detaljeret i *Kristni saga*. Det mundede ud i beslutningen om at gøre kristendommen til Islands officielle religion. Beretningen lader tydeligt formode at den nye religion allerede havde fundet mange og indflydelsesrige proselytter på øen. Ikke ubetydeligt var det politiske pres som blev lagt fra den norske kongemagts side for at påvirke islænderne til at skifte tro. På det pågældende Alting blev det altså, efter en truende konfrontation mellem et kristent og et hedensk parti som var omtrent lige stærke, ved politisk klogskabs mellemkomst besluttet at indføre kristendommen som officiel religion i landet. Der blev givet nogle få indrømmelser til det hedenske parti: tilladelse til at blote (ofre på hedensk vis), men kun privat; tilladelse til at

⁴Se Ólafía Einaradóttir, *Studier i kronologisk metode i tidlig islandsk historieskrivning*. Bibliotheca Historica Lundensis 13 (Lund, 1964), kapitlerne 4 og 7.

udsætte uønskede spædbørn, og tilladelse til at spise hestekød (hvilket fra kristen side betragtedes som et udtalt hedensk fænomen). Men ellers blev det påbudt at alle i landet skulde døbes snarest.

Med denne politisk kloge afgørelse var det store skridt taget, der var ingen vej tilbage, og i øvrigt varede det kun et par årtier før også de nævnte undtagelser fra normal kristen praksis var fjernet: landet var kristent – i princippet – og dermed også lagt åbent for hele den kulturelle påvirkning som fulgte i den kristne kirkes spor. Men det gik langsomt, det tog tid før det offentlige liv, det private liv, ydre former og indre tankebaner var gennemtrængt af den nye ånd.

En af de ting det gik forholdsvis hurtigt med, var at forsyne landet med kirker. Der må have været en umiddelbar, nedarvet forståelse af behovet for offentlige kultsteder. I det hedenske samfund var det goderne der på deres gård vedligeholdte et gudehov og forestod blótet ved de årlige offentlige offerfester, goderne som også havde status som verdslige høvdinger. I meget vid udstrækning var det også dem som nu, nyomvendte og nydøbte, og sikkert nidkære i deres nye tro, og vel også med blik for den politiske betydning af et sådant træk, byggede kirke på deres gård for en hel bygd. Hundrede år efter det officielle trosskifte var landet stort set dækket ind med kirker – som i dag. Det næste skridt var: at skaffe præster til de nye kirker. I den første tid ikke nogen nem opgave; det krævede en vis uddannelse at bestride et præsteembede: først og fremmest vel færdighed i at læse, men naturligvis også i andet. Mænd med sådanne færdigheder var der mangel på; adskillige af de kirkeejende høvdinger greb til at lade sig selv eller deres sønner nødtørftigt uddanne, og derpå præstevie. En af hovedaktørerne ved selve trosskiftet, Gizurr Teitsson den Hvide fra Skálholt på det sydlige Island, tænkte stort og sendte, formentlig så tidligt som engang i 1020-årene, sin søn Ísleifr (*1006) til Herford i Westfalen i Tyskland, hvor han fik en grundig gejstlig uddannelse. Han skulde siden blive Islands første indfødte og fast residerende biskop.

Det blev han dog først i en moden alder da han var halvhundrede år gammel. Fra sit udlandsophold – vi ved ikke hvor længe det har varet, men formentlig en årrække – vendte han tilbage til hjemlandet færdiguddannet, præsteviet, og også giftefærdig. *Hungrvaka* ('Appetitvækkeren'), et skrift forfattet i begyndelsen af 1200-årene, beretter den islandske kirkes ældste historie fra begyndelsen af 1000-årene til 1176, og redegør blandt andet for oprettelsen af først bispestolen i Skálholt og siden den på Hólar, og for de første fem Skálholt-biskoppers og (kort-

fattet) de første fire Hólar-biskoppers levned. *Hungrvaka* fortæller om Ísleifrs giftermål og om hans tre sønner, hvoraf den ene, Gizurr, blev biskop efter ham, og videre: at han blev valgt til biskop af hele det islandske folk (*valðr til biskops af allri alþýðu á Íslandi*) – det må være sket på Altinget –, og at han derpå rejste udenlands for at blive bispeviet. Først rejste han til (den tysk-romerske) kejser Henrik,⁵ som havde stor indflydelse på kirkepolitikken, derfra til paven i Rom, Leo,⁶ som sendte ham videre til Bremen, hvor ærkebiskop Adalbert⁷ foretog indvielsen, eftersom jo på den tid hele Norden kirkeligt lå under ærkebispesædet Hamborg-Bremen. Samme sommer – 1056 – vendte han så bispeviet og med alle bispeværdighedens tegn hjem til Island og etablerede bispesædet på sin arvegård Skálholt på Sydlandet – dér hvor den dag i dag en domkirke står.

At Island nu – 1056 – fik sin egen fastboende biskop, indfødt i landet og tilhørende en af øens førende slægter, og direkte viet til at være biskop netop for Island, udgjorde et vigtigt skridt i retning af at grundfæste kristendom og kirke på islandsk jord og i de islandske sjæle. Indtil da, og faktisk også endnu i Ísleifrs tid som biskop, var billedet af den kirkelige organisation og myndighed ganske broget. Der er overleveret vidnesbyrd om at missionsbiskopper fra både England, Tyskland og fra Østkirken – de såkaldte ‘armenske biskopper’ – i kortere eller længere tid opholdt sig på Island og over for lægfolket inden for en større eller mindre omkreds påberåbte sig en myndighed og satte deres præg: en engelsk biskop Hróðólfr (Rudolf)⁸ virkede på Island i årene 1030–1049; en tysk biskop Bjarnharðr (Bernhard), som kom fra Norge på grund af uoverensstemmelser med kong Harald Hårderåde og som vendte tilbage dertil efter dennes død (1066), var virksom på Island i årene 1048–1067; de ‘armenske’ biskopper har formentlig stammet fra Baltikum, og deres optræden på Island har været en lille og forholdsvis ubetydelig episode i denne periodes brogede billede.

Ved biskop Gizurr Ísleifssons tiltræden af embedet i 1082 efter faderens død to år tidligere ser situationen ud til at være stabiliseret: efterhånden var hele landet dækket med kirker, og kirkerne forsynet med præster af nogenlunde samme uddannelsesstandard, og det hele styrede Gizurr, selv med en solid uddannelse fra

⁵Henrik den Tredje (1017–1056).

⁶Leo den Niende (1049–1054) – hvoraf vi kan slutte at det må have været i 1054 at Ísleifr var i Rom.

⁷Ærkebiskop for Hamborg-Bremen 1045–1072.

⁸Død i 1052 som abbed for klostret i Abingdon, Berkshire, England.

Herford ligesom faderen, og naturligvis fra det hjemlige Skálholt, med mildhed og myndighed. *Hungrvaka* fortæller at han var udenlands da hans fader døde i 1080, og at han vendte hjem medens Altinget blev holdt, men ikke vilde møde op på Tinget før der var udpeget et nyt biskopsemne. Da så en anden var udpeget som skulde rejse ud for at blive indviet, tog Gizurr til Tinget; men straks han viste sig nedlagde den udkårne præst hvervet, og folk bestormede Gizurr om at overtage embedet efter faderen, indtil han omsider indvilligede. Men to år tog det før han var tilbage, viet til Islands biskop af biskoppen i Magdeburg i Sachsen, eftersom ærkebiskop Liemar af Hamborg-Bremen var blevet afsat af pave Gregor den Syvende fordi han havde taget parti for en modpave.

Tre ting omtales som Gizurr gennemførte, der især befæstede kirken i landet og i hans landsmænds bevidsthed: for det første gjorde han sin egen arvegård, Skálholt, til *fast bispesæde* og kirkelig ejendom; dernæst fik han indført *tienden* som en fast årlig afgift af al ejendom: til vedligehold af kirker, præster og bispesæde og til forsørgelse af de fattige; til forskel fra de øvrige nordiske lande hvor tienden var en indkomstskat blev den på Island en afgift på ejendom, – dog ikke 10%, men ca. 1% af al ejendom. Gizurr har fået plads i historien som en af de betydeligste kirkeledere på Island overhovedet. Det var også i hans tid der blev oprettet endnu en bispestol i landet, nemlig på Hólar i Hjaltadal på det nordlige Island, med hans gode ven Jón Ögmundarson, nærværende sagas titel- og hovedperson, som den første biskop dér: en mand med nogenlunde samme baggrund, sindelag, orientering og horisont som Gizurr selv, og tillige, synes det, med tætte bånd til det nordiske ærkebispesæde i Lund, oprettet 1104, og til ærkebiskop Asser (1104–1137). Indvielsen af Jón til embedet på Hólar i 1106 har formentlig været en af *hans* første bispevielser som ærkebiskop for hele Norden.

At Gizurr således gav afkald på en betydelig del af sit eget stift – og dets indtægter – til fordel for det nyoprettede nordlige sæde, blev regnet ham til stor fortjeneste af eftertiden. Ifølge sagaen var det en anmodning fra folket i Nordlandsfjordingen, den største og tillige den folkerigeste af landets fire fjordinger og dertil også den som, bortset fra Vestfjordene i nordvest, lå længst fra bispesædet i Skálholt, som satte sagen i gang. Et andet argument som indgik i de overvejelser som gik forud for beslutningen om at fremme sagen, var: at når man havde to biskopper i landet, så var der mindre risiko for at man igen skulde opleve en periode som man havde oplevet efter biskop Isleifrs død, hvor landet stod uden biskop og dermed uden kirkelig styrelse i to år.

Alt dette var udtryk for at kirken – den hellige almindelige (katolske) kirke – fik sikrere fodfæste og et fastere greb om det forholdsvis nyomvendte land og folk. Med oprettelsen af bispesædet på Hólar og indsættelsen af Jón Ögmundarson dér som Nordlandets første biskop i 1106 var kirkens 'netværk' stort set fuldt udbygget på Island, idet landet på den tid også var noget nær fuldstændig forsynet med kirker for de næste tusind år.

At der blev tillagt et bispesæde ejendom, først og fremmest jordejendom, var en vigtig sag til at styrke embedets magt og anseelse, som ejendom og økonomiske midler alle dage har gjort det. En afgørende yderligere styrkelse af sin økonomiske evne opnåede kirken gennem indførelsen af tienden, som *Hungrvaka* også beretter om. I den sag havde biskop Gizurr, som det berettes, taget to af tidens mest ansete mænd i landet med på råd: lovsigemanden og skjalden *Markús Skeg-jason* og præsten *Sæmundr Sigfússon* på gården Oddi på Sydlandet.

Sidstnævnte Sæmundr den lærde er en vigtig person som der må siges et par ord om i denne sammenhæng. Nærværende saga omtaler hvorledes dens hovedperson, Jón Ögmundarson, opsporede ham i det fremmede, formentlig i Frankrig, hvor han havde opholdt sig i årevis, og at de to fulgtes ad hjem til Island, og den tilføjede "Fortællingen om Sæmund"⁹ fortæller mere detaljeret og fabulerende om episoden. Sæmundr skal efter traditionen have skrevet en Norges-historie frem til Magnus den Gode, den første af sin art, på latin; men den er ikke bevaret, blot citeret i senere skrifter. I det hele taget er intet bevaret fra hans hånd. Men Ari Frode omtaler ham med stor respekt, og stor respekt har han nydt både i samtiden og eftertiden som en uhyre lærd mand, og altså også som medvirkende ved den kirkelige lovgivning. Den folkelige tradition har især opholdt sig ved hans kundskaber i 'den sorte kunst': magien/astrologien, som jo den her gengivne fortælling også antyder. Hans slægt blev en af de betydeligste slægter på Island i de følgende slægtled, og hans gård Oddi på Sydlandet et vigtigt lærdomssæde i et par hundrede år. Fra 1600-årene og et par århundreder frem forsøgte man, men formentlig ubegrundet, at forbinde hans navn med *Den ældre Edda*. Om hans liv ved man såre lidt ud over hvad der her er omtalt; men man kender hans data: født i 1056 og død den 22. maj 1133.

⁹Jfr. afsnittet Om overleveringen m.m. side xxii og xxv.

Skoler og litteratur

Som sagaen også beretter, var Jón Ögmundarson fra begyndelsen klar over hvad situationen krævede af ham i hans nye embede. Han var jo allerede en moden og erfaren mand på 54 år, han havde været ude i verden og set kirkelig organisation og kirkelige forhold, og kendte også utvivlsomt, selv om vi ikke præcis ved hvor godt, til bispesædet i Skálholt og hvordan man dér indrettede sig for at imødekomme det islandske kirkefolks særlige behov. Der forestod et stort arbejde på den kirkelige front: i det ydre med at få bygget en *domkirke* af passende pondus og i øvrigt at få etableret et *bispesæde* med alt hvad der hørte til et sådant: en *skole* til oplæring først og fremmest af præster, *avlsbygninger* til at drive det landbrug som hørte til for at huse og nære alle de mange mennesker som på den ene eller anden måde var tilknyttet bispesædet, og endelig også *boliger* til biskoppen og alle de omtalte medarbejdere. Dernæst: at indarbejde en *disciplin* for de gejstlige, og ligeledes at indskærpe *kristelige vaner* hos lægfolket, ikke blot dem som var i umiddelbar berøring med bispesædet, men alle rundt i hele det udstrakte stift, hvilket indebar stadige *visitatsrejser*. Alt dette gik Jón Ögmundarson i lag med med stor beslutsomhed og energi efter at være tiltrådt sit embede, som det berettes i sagasens kapitel 8. Ikke mindst oprettelsen af en skole ved bispesædet, og hvad der dér blev undervist i, lægger sagaen vægt på at fortælle om, ligesom om hvilke senere fremstående kirkemænd der havde fået deres uddannelse ved denne skole. Heraf forstås det også hvor væsentlig betydning netop et sådant uddannelsessted kunde få for at kirke og kristendom fik et stadig fastere greb om befolkningen.

Med kristendom og kirke fulgte efterhånden, og ikke mindst netop gennem oplæring og uddannelse på skoler som denne, hele den kristne europæiske civilisation og lærdomskultur: ikke blot de egentligt teologiske discipliner og hjælpediscipliner, såsom skrivekunst, læsning, sang og musik, men desuden også de såkaldt 'frie kunster' – *artes liberales*, eller *humaniora* som man nu kalder dem –: grammatik, retorik og dialektik.

Skolen ved bispesædet på Hólar var den første af sin art på Nordlandet. På Sydlandet fandtes der derimod allerede, foruden *katedralskolen i Skálholt*, et par andre skoler og lærdomscentre: på gården *Haukadalur* hos Teitr Ísleifsson, og på gården *Oddi* hos Sæmundr Sigfússon. I løbet af det 12. århundrede kom der flere skoler og lærdomscentre til, på Nordlandet klostrene på *Pingeyrar* og *Munkaþverá*; i grundlæggelsen af det første har Jón Ögmundarson haft en væsentlig andel.

Her udfoldedes i århundredets løb en betydelig lærdomsaktivitet, bl.a. med oversættelse af udenlandsk litteratur, fortrinsvis naturligvis teologisk-kirkelig, til folkesproget til brug for den kristelige opbyggelse af lægfolket: prædikener (såkaldte homilier), helgenlevneder og –legender. Her, i disse skoler og lærdomscentre, lagdes i løbet af det 12. århundrede – som var en periode i Europas historie hvor kulturen og litteraturen oplevede en rig blomstring – grunden til islandsk litteraturs klassiske blomstringstid i det 13. århundrede. Dens berømteste blomst er jo *Íslendingesagaen*, Islands enestående bidrag til verdenslitteraturen. For det første blev der skabt et *skriftsprog*, desuden en *fortælletradition* – som vel først har udviklet sig mundtligt, men så med skriftkulturens fremmarch efterhånden har fået sin skriftlige udformning. Her har den *oversatte litteratur*, som også til dels var episk, påvirket udformningen af den hjemlige fortælletradition. Dennes første skriftlige nedslag var af historisk art, med Ari Þorgilsson den Frodes *Íslendingabók* som det første.

Med *Íslendingabók*, som Ari skrev i to versioner, hvoraf kun den yngste og korteste er bevaret, skrevet engang i årene 1120–1130 til biskopperne og i nært samarbejde med Sæmundr Sigfússon, lagde Ari en standard for nøgtern, vidnefast historiefortælling som altid siden stod som det anerkendte forbillede. Herfra udfoldede der sig i de følgende slægtled en rig historisk litteratur ikke blot om Island, men også om andre landes historie.

Den såkaldte *Første grammatiske Afhandling* er et skrift som skønnes at stamme fra lidt efter midten af det 12. århundrede. Det er overleveret i et manuskript af *Snorres Edda*,¹⁰ i øvrigt sammen med tre andre grammatiske afhandlinger fra perioden o. 1150–1350; men den første anses for den vigtigste og interessanteste. Dens forfatter må have haft den intention, også med tanke på skolebrug, at udstikke sproglige retningslinjer for den litteratur på folkesproget som da var i sin vorden. Som de genrer der allerede på den tid var repræsenteret, nævner han: historisk litteratur som f. eks. Aris *Íslendingabók*, genealogier (slægtsregistre), love og “þýðingar helgar”, dvs. hellige (religiøse) oversættelser/fortolkninger. Hvad der præcis menes med dette udtryk er omdiskuteret; men det er en kendsgerning at de ældste bevarede pergamentblade med norrøne (norsk-islandske) tekster, som stammer fra midten af det 12. århundrede, indeholder prædikener og brudstykker af helgensagaer, dvs. oversættelser af latinske helgenbiografier (*vita*),

¹⁰Codex Wormianus, AM 242 fol, i den Arnamagnæanske Samling (København).

og da disse blade almindeligt anses for at være afskrifter efter endnu ældre originaler, kan denne litteraturs oprindelse sikkert føres tilbage til ikke så lang tid efter oprettelsen af de første skoler på Island, og den har tydeligvis haft indflydelse på hvordan helgenbispelegender blev nedfældet.

Helgenlegender

Tager vi nu disse ovenomtalte latinske helgenbiografier – som på et tidligt tidspunkt blev hjembragt til Island af islandske rejsende som besøgte det kontinentale Europa i uddannelsesøjemed eller i en anden kirkelig sammenhæng – så ligger det lige for at antage at de var til brug i gudstjenester, på helgeners messedage, hvor der blev læst op af dem, men vel også til brug i undervisning, sjældnere til individuelle læsers opbyggelse. Sådanne beretninger om hellige mænd og kvinder var der en lang tradition for i det katolske Europa, og de dannede en omfattende, righoldig og varieret litteratur. Visse fællestræk var dog gennemgående: det vigtigste har ikke været at fortælle et menneskelivs forløb i kronologisk orden og rækkefølge, men at demonstrere hovedpersonens hellighed som en Guds Udvalgte. Højdepunktet i livsforløbet er i grunden personens *død*, som overgangen til den *egentlige* tilværelsesform, saligheden. Episoder fra helgenens liv (lat. *vita*) fortælles, uden nødvendig kronologisk rækkefølge, som eksempler (lat. *exempla*) på vedkommendes hellighed. Mirakler, undere vil vel forekomme i helgenens livstid: helbredelser og andre usædvanlige tildragelser; men først og fremmest vil der være mirakler *efter* helgenens død, ved berøring af hans/hendes afsjælede legeme eller levninger som knogler, hovedhår o.l., eller ved påkaldelse af hans/hendes hjælp eller forbøn. Et *katalog*, så at sige, over disse mirakler er sædvanligvis knyttet til helgenvitaet.

Denne genre, også bredere betragtet som helgen*vita*e eller helgenlegender i det hele taget, var på den tid da nærværende saga blev til på Island, en gammel, vidt udbredt og meget omfattende genre, og hørte til den første skrevne litteratur der nåede Island efter trosskiftet, i hvert fald var de som nævnt noget af det første der blev oversat til folkesproget. De ældste bevarede pergamentblade, som stammer fra den sidste halvdel af 1100-årene, rummer netop sådanne helgenlegender. Af den foran anførte passage fra den Første grammatiske Afhandling fremgår det at de har været 'på banen' allerede ved århundredets midte eller før.

I genren legender om *martyrhelgener* var *passionen* (lat. *passio*), dvs. beretningen om helgenens martyrdød og de eventuelle forudgående pinsler, det vigtigste moment, medens det i legender om *bekenderbiskopper* – som altså ikke var martyrer – var hovedpersonens demonstration af kristelig ydmyghed f. eks. ved hans modvilje og vægren sig ved at tage imod den ærefulde udnævnelse til biskop der var et af de faste genretræk. Det finder vi også i *Jóns saga helga*, om end der ikke bliver gjort særlig meget væsen af det her. Et andet nødvendigt element i en sådan beretning er energi og nidkærhed i embedsførelsen, og naturligvis en forbilledlig død. Disse træk er vigtigere for genren, hvis hovedformål er kristelig opbyggelse, end en eventuel historisk korrekthed i nutidig forstand.

Det almindelige mønster for en helgenlegendes komposition er en *todeling*: Første del omfatter da helgenens liv fra fødsel til død, medens andendelen er et katalog over undergerninger eller underfulde begivenheder som f. eks. helbredelser, sket efter hans/hendes død, evt. translation (overførsel af helgenens jordiske levninger til et skrin og dettes placering i kirken. Også denne vigtige begivenhed har naturligvis sin plads centralt i beretningen), ved berøring af de hellige levninger eller lignende, eller ved påkaldelsen af helgenens forbøn. På den måde kommer helgenens død, som opfattes som overgangen til den egentlige, himmelske tilværelse, saligheden, til at stå som det betydningsfulde midtpunkt i beretningen. De episoder af den hellige persons levned der fortælleres som eksempler på hans/hendes status som særligt udvalgt og begunstiget, i beretningens første del, er ikke ordnet efter noget historisk-kronologisk princip, endsige nogen bestræbelse på udviklingspsykologisk sammenhæng og progression, men nærmest som perler på en snor, og også som perler at regne, til pryd og glæde. At forsøge at uddrage historisk sikker oplysning af disse beretninger er en såre usikker sag, hvor man med størst sandsynlighed når resultater ved at tage fat på de episoder der afviger mest fra det gængse legendariske skema.

Alligevel er det jo det en moderne, sækulariseret læser først og fremmest går efter. Hele den tankeverden hvori den katolske helgendyrkelse udfoldede sig i middelalderen, med sin kredsen om relikvier og forestillingen om nødvendigheden af en særlig klasse af formidlere og forbedere mellem mennesker og Gud, ligger os fjernt. Men vi må forsøge at nærme os den tankegang for at forstå forudsætningerne for det stykke litteratur vi her har for os.

Vi må da over for en sådan helgenbiografi – som f. eks. *Jóns saga helga* – først gøre os klart at der er tale om en *særlig genre* som hører middelalderen og dens tan-

keverden til, præget af den kristne, katolske kirke, en genre som vi nu sjældent møder i vores moderne verden. På den anden side bærer *Jóns saga helga* betegnelsen, netop: *saga*, hvorved den også får hjemsted i det store korpus af *fortællende* litteratur som er overleveret på Island, og bærer også præget af den tradition for fortællende prosa som udviklede sig dér i tidlig middelalder.

Sagaen er ganske udførlig i at gøre rede for, hvorledes biskop Jón tog sig af den kristelige opdragelse af den befolkning som i religiøs henseende var blevet hans undergivne. Ud over den kristelige adfærd af udpræget katolsk art som er blevet mere og mere udvandet gennem de følgende århundreder, har et af hans påbud som sagaen beretter om, vundet en sådan hævd at det har konsekvenser den dag i dag og således bærer vidnesbyrd om hvilken autoritet biskoppen, måske netop denne biskop, Jón Ögmundarson, har haft i sit lille islandske samfund: kun på Island er det lykkedes kirken hvad den har bestræbt sig på overalt: at afskaffe de hedenske gudenavne i ugedagenes navne til fordel for de kirkelige betegnelser som stammede fra Det gamle Testamente, – og det skyldes, hvis vi skal tro denne saga – og der er ingen andre kilder som modsiger den – biskop Jóns myndige påbud for 900 år siden. På grund af det hedder ugens tredje dag (anden, efter helt moderne regning) på islandsk *þridjudagr* (tredjedag) og ikke *týsdagr*, ugens midterste dag nu *miðvikudagr* (midugedag) og ikke *óðinsdagr*, det hedder ikke *þórsdagr*, men *fimmtudagr* (femtedag), og *föstudagr* (fastedag) og ikke *frjádagr*. Underligt er det når vi tænker på at det jo netop er islænderne der har overleveret os hovedparten af hvad vi ved om de nordiske hedenske guder; men desto mere understreger det hvilken autoritet disse første biskopper på Island har ejet, som næppe lader de samtidige kongers i nabolandene meget efter.

En enkelt ting af formodet hedensk rod som det ikke lykkedes biskoppen helt at afskaffe, anmærker sagaen dog: elskovssange (*mansöngvar*). Selv for en magtfuld og myndig islandsk biskop sætter den menneskelige natur grænser!

Et af de mange træk der anføres for at vise biskop Jóns nidkærhed for kirkens sag, hans mildhed og hans varme hjerte for andre mennesker, er den episode hvor han forbyder *Klængur Þorsteinsson* at læse en bestemt bog, og formaner ham. Sagskriveren kan ligefrem have hørt Klængur, som siden blev biskop i Skálholt, selv fortælle denne ungdomserindring; i hvert fald skriver han at han har set ham med egne øjne.¹¹ Men hele opregningen af kristelige og biskoppelige dyder vir-

¹¹Kapitel 8A.

ker som et katalog af den art der hører til den genre som beretningen om den hellige biskop følger sig ind i: et helgen*vita* (-levned) om en helgen af den særlige kategori eller 'klasse' som biskop Jón Ögmundarson tilhørte, *bekenderbiskopper* (*pontifices et confessores*). Dette er blot en af de mange 'klasser' af helgener man opererer med i den katolske kirke; andre er *apostle*, *martyrer* – som kan være enten apostle, konger, hertuger, bisper, jomfruer eller andre – *bekendere* der ikke er biskopper, o.s.fr.

Sagatræk

Som nævnt bærer vores tekst i sin titel genrebetegnelsen 'saga'. Denne betegnelse stammer fra fortællingen selv, som man kan konstatere i dens allerførste sætning. Det betyder at den foruden at høre til den store genre med europæisk udbredelse: helgenlegende/*-vita*, også har plads i *sagalitteraturen*, i en hjemlig islandsk tradition for fortællekunst, som omfatter: kongesagaer (historieskrivning), samtidssagaer (islandsk samtidshistorie), islændingesagaer (historiske romaner), fornaldersagaer (romaner om sagntidshelte), riddersagaer (ridderromaner) – en fortælletradition af stor spændvidde, hvori man altså også må indregne beretningerne om de hellige biskoppers levned og gerninger. Beretninger som vel i betydelig grad bærer præg af deres hovedformål: kristelig opbyggelse, med sigte på lægfolk og klostrenes lægbrødre, som de deler med den store europæiske hagiografiske litteratur, men som også udskiller sig fra denne ved de træk de låner fra hjemlig islandsk tradition. Det drejer sig om en bestræbelse på historisk korrekt og troværdig oplysning, som når de vigtigste begivenheder i hovedpersonens liv indplaceres i den omgivende verdens historie. Forfatteren til den norrøne tekst der danner forlægget for den foreliggende oversættelse, har tydeligt nok, som det er blevet påvist,¹² støttet sig til historieskrivning som har været ham bekendt: den før omtalte *Íslendingabók*, og desuden også det kirkehistoriske værk om Islands første biskopper, *Hungrvaka*, som dengang har været ganske nyt. Gentagne steder i teksten viser han hen til kilder han har øst af til sin fortælling, både skriftlige og mundtlige. Enkelte gange gives der en direkte henvisning til en bestemt person som kilde: "Biskop Brand Sæmundarson fortalte..."¹³ En anden gang hen-

¹²Peter Koppenberg: *Hagiographische Studien zu den Biskupa Sögur*. Unter Berücksichtigung der *Jóns saga helga* (Bochum, 1980) s. 163ff.

¹³Kapitel 20G.

viser han til ‘broder Gunløg’¹⁴ – og her kan der både være tale om Gunnlaugr som mundtlig og som skriftlig kilde, idet nemlig ‘broder Gunløg’ utvivlsomt er den *Gunnlaugr Leifsson*, munk i klostret på Þingeyrar ikke langt fra Hólar, som er kendt fra anden sammenhæng som forfatter til et helgenvita på latin om biskop Jón. Dette værk er ikke bevaret, men kendes kun fra andres omtale og henvisning til det. Gunnlaugr har været sagaforfatterens samtidige; det vides at han døde på Þingeyrar i 1218. Om Gunnlaugrs forhold til de bevarede versioner af sagaen, se senere i denne indledning.

Men oftest er kildehenvisningerne holdt i ubestemthed, som f. eks. i kapitel 50, hvor det afslutningsvis hedder: “Nu har vi berørt noget af den hellige biskop Jóns liv og undere *ud fra hvad vi har fundet nedskrevet i lærde bøger*, og noget har vi *fået fra kloge og sanddru mennesker*.” Denne sidste formel og måske i endnu højere grad gentagne formuleringer andre steder i sagaen, som f. eks. hvor det hedder i kapitel 7: “... der er ikke berettet noget om deres rejse førend de kom til Danmark...” minder om lignende vendinger i mange islændingesagaer, hvor de bruges som et fortælleteknisk greb for at forlene fiktionen med et præg af fakticitet. Islændingesagaen var på den tid da *Jóns saga helga* blev til, ved så småt at finde sin klassiske form jævnsides med sagalitteraturens øvrige genrer, og de her påpegede træk viser da at forfatteren til *Jóns saga helga* åbenbart også har et ben i den tradition, som har i hvert fald én af sine rødder i en mundtlig fortælletradition.

Sagaens komposition

Vi har allerede berørt at sagaen ved sit tilhørsforhold til den hagiografiske litteratur kompositorisk falder i to dele: 1) helgenens levned, *vita*, og 2) mirakelkataloget (lat. *miracula*, isl. *jarteignir*). Vi vil se lidt nøjere og detaljeret på dens opbygning.

Førstedelen, beskrivelsen af Jons levned, som omfatter sagaens første 20 kapitler, kan man anskue i 5 afsnit: kapitlerne 1–6 handler om Jons barndom og ungdom og hans første udenlandsrejser. Kapitel 7 handler om hans valg til biskop, hans udenlandsrejse for at få bispevielsen, og hans hjemkomst. Kapitel 8 og 8A handler om hans virke som biskop på Hólar. Kapitlerne 9–18 beretter en række episoder som har karakter af undere, fra Jons levetid, og kapitlerne 19 og 20

¹⁴Kapitel 8A.

om hans sygdom, død og begravelse, og slutter med optagelsen og translationen af hans jordiske rester næsten 80 år senere. Kapitlerne 20A-64K, som sammen med kapitel 65, der kan betegnes som en epilog, udgør så andendelen og består af en lang række kortere og længere beretninger om underfulde foreteelser og begivenheder fra tiden efter Jons død: nogle få i tidsrummet mellem hans død og translationen, de fleste efter denne. Om selve optagelsen og overførslen af de hellige knogler til kirken berettes ganske kortfattet i slutningen af kapitel 20, igen i kapitel 21, og udførligere i kapitlerne 34 og 35 så det virkelig bliver klart for læseren/tilhøreren at det drejer sig om et yderst vigtigt moment i hele historien om biskop Jon.

Fra begyndelsen af sagaen møder vi den for moderne læsere fremmedartede blanding af nøgtern historisk beretning og så det hagiografiske præg som må tilskrives en af skriftets grundlæggende intentioner, nemlig kristelig opbyggelse: hovedpersonen bliver placeret i tid og sted og i en slægtsfølge, men også fra begyndelsen anskuet som en Guds udvalgte der ejer ganske særlige gaver og en særlig lykke. Vigtigt er det for forfatteren at få beskrevet det kirkehistoriske forløb især op til Jons tiltrædelse af bispeembedet på Hólar. Han sørger hele tiden, samtidig med at han taler i kirkelig stil til opbyggelse om Jons eksemplariske væsen og gerninger, for at binde fortællingen tidsmæssigt og geografisk ind i faste, kendte rammer. Beskrivelsen af biskop Jons gerninger og virke er, som sig hør og bør i et helgenlevned, næsten et katalog over alle de ting som hører en retfærdig biskop til: strenghed i at håndhæve moral og den sande lære, fasthed i troen, og dertil synskhed, forudviden om tilkommende begivenheder, men derhos kristelig mildhed, selvfornægtelse, afholdenhed, askese, vedholdende bøn og faste. Omkring ham ved bispesædet opstår ved hans nærvær og styre noget nær en ideal tilstand. En særlig interesse knytter der sig til skildringen af den skole han etablerer, og undervisningen dér, og nævnelser af de personer som fik deres uddannelse dér, også fordi der ikke rigtig findes andre tilsvarende skildringer af undervisningen fra den tidlige kirkes tid på Island. I øvrigt falder den godt i tråd med hvad vi ellers ved fra det kontinentale Europa om det kirkelige undervisningsvæsen i tidlig middelalder; men billedet bliver særlig livfuldt her ved de isprængte små glimt af hverdagsliv på bispesædet.

Hvad nu 'mirakelkataloget' angår som udgør den anden hoveddel af sagaen, da kan det nok forekomme en nutidslæser trættende at læse: uden fremadskridende, sammenhængende handlingsforløb, en række enkeltstående episoder opregnede

som perler på en snor, med et næsten ideligt gentaget omkvæd om lovprisning af Gud og den hellige biskop Jon. Det er hvad man først bemærker ved en umiddelbar læsning. Ved nøjere læsning kan man dog konstatere at der er forsøgt en kronologisk orden i opregningen af mirakler: de som skal være sket i hovedpersonens levetid – og som man i første omgang forsigtigvis vogter sig for at betegne som undere – fortælles i sagaens førstedel, levnedsdelen; derefter meddeles de som er sket efter hans død, i perioden frem til den første optagelse og ombegravelse af hans jordiske levninger i 1198; så følger de undere der skete i tiden mellem denne første optagelse og den endelige translation i 1200, og som forberedelse af denne. Videre følger de undere som skete i forbindelse med og samme dag som translationshøjtideligheden, og så kommer endelig de som er sket kortere eller længere tid derefter. En orden som dog ikke er fuldstændig og ubrudt. En slags sammenhæng i de mange enkeltberetninger kan også ses i den antydning af en stigning i antallet af undere som findes i kapitel 28 og igen i kapitel 31, frem imod beslutningen om at optage biskop Jons jordiske levninger af graven og overførslen af dem til et relikvieskrin der opstilles ved eller på alteret i domkirken, og udførelsen af denne beslutning. Et andet moment omkring dette sted i tidsforløbet er det forhold at der i flere af beretningerne fortælles om påkaldelse af både biskop Thorlak af Skálholt – som blev kåret til helgen på Altinget i sommeren 1198 – og af Jon af Hólar, hvis helgenkåring skete to år senere, ligeledes på Altinget. Det kan ligne en rivalisering, en konkurrence mellem de to nykårede helgener, som vi kan iagttage i kapitel 25 hvor Thorlak, som først påkaldes, henviser til “andre”; det er før Jons optagelse og translation, derfor er det vel at den omtalte sygdomsramte kvinde sent kommer i tanker om at påkalde hans hjælp – som så dog i sidste ende viser sig effektiv. Videre i kapitel 29, hvor ‘biskop Thorlak den Helliges vand’ i første omgang nærmest gør ondt værre; det er først efter at en påkaldelse af biskop Jon har resulteret i en gunstig vending i sygdomsforløbet, at så til sidst Thorlaks vand bruges til at sætte prikken over i’et i helbredelsen. Altså et samarbejde, men i en bestemt orden, og måske rangfølge? – mellem de to hellige mænd fra hver sit bispedømme. I kapitel 37 – og her er vi henne efter translationshøjtideligheden – påkaldes begge helgener samtidig; men her er virkningen snarest negativ: sygdommen forværres – indtil man tager tilflugt til det vand biskop Jons knogler er blevet vasket i. At det nu viser sig særdeles effektivt, forklares så med at Gud – netop på dette tidspunkt, må man tro – vil give den nyåbenbarede helgen biskop Jon en særlig opmærksomhed. I

kapitel 63 optræder igen de samme to helgener i samme historie, på den måde at der åbenbart sker en geografisk bestemt arbejdsdeling mellem de to, i et ellers indforstået samarbejde. Endelig har vi i kapitel 64B et eksempel på at en person på én gang påkalder begge helgener og samtidig nøje fordeler opgaverne mellem dem, ud fra den tanke, slutter man, at de er ligeværdige og lige mægtige som helbredere. Fortællingen demonstrerer at det er de, men først efter at også biskop Jons jordiske levninger har gennemgået den højtidelige translationsceremoni.

Dette katalog over en lang række af enkeltepisoder har sit mønster fra den kontinentale legendelitteratur og er begrundet i kravet om at der måtte foreligge et antal dokumenterede eksempler på mirakuløse hændelser og helbredelser som grundlag for en officiel helgenkåring. Man har samlet og nedskrevet det ved bispesædet på Hólar, og dér har det antaget sit særlige islandske præg som giver sig udtryk ved den omhu hvormed i de fleste tilfælde tidspunkt, stedsangivelse og navne anføres, og vel også ved den nøjagtighed hvormed sygdomsangrebene beskrives. Men mest af alt er det dog det rige og mangfoldige indblik i almindelige menneskers hverdagsliv under forskellige vilkår, til lands og til søs, vinter og sommer, under alle vejrlig, som belønner den tålmodige læser, indblik som de ellers langt mere berømte og populære islændingesagaer ikke på langt nær er så rige på.

Om overleveringen

Sagaen om biskop Jon den Hellige som den her foreligger er, må man gøre sig klart, ikke en entydig og indiskutabel foreteelse, men et resultat af en rekonstruktion ud fra de forhåndenværende håndskrifter, som dels er middelalderlige pergamentshåndskrifter, dels papirshåndskrifter fra senere århundreder. Det hænger sammen med de vilkår der herskede for bogproduktion i middelalderen, før Gutenbergs skelsættende opfindelse af kunsten at trykke bøger for på den måde at mangfoldiggøre dem. Hans opfindelse dateres til midten af 1400-årene; men det varede endnu længe derefter inden bogtrykning blev almindelig på Island. Et par hundrede år blev der endnu kopieret håndskrifter i hånden, men efterhånden på *papir*, som afløste det kostbare *pergament* omtrent samtidig med at den lutherske konfession afløste den katolske i de nordiske lande. Hånd i hånd med den gamle måde at frembringe bøger på gik en måde at tænke på om bøger og forfatter-skab som lå fjernt fra den måde hvorpå vi i dag tænker om disse ting. For det

første var der ikke tale om at individuelle skribenter/forfattere ønskede at markere og hævde deres egen individualitet og fremlægge deres egen helt personlige opfattelse. Man skrev i en sags eller en institutions tjeneste: i de fleste tilfælde, i hvert fald i den ældste tid, kirken. Man skrev ikke til et åbent marked, men for at imødekomme et bestemt behov. Mangfoldiggørelse skete som nævnt ved afskrivning i hånden, anden metode havde man ikke. Og afskrivningen skete hver gang i en ny situation: både tid og sted havde sandsynligvis ændret sig, personen var en anden, omstændighederne og behovet dermed også. Ophavsrettigheder var et begreb man ikke kendte: hvis ny viden, nye synspunkter, nyt behov var kommet til, så ændrede man, ikke med slet samvittighed, men snarere af pligtfølelse.

Oversættelsen som bringes her, bygger direkte på udgaven fra 2003 af sagaen i *Biskupa sögur*,¹⁵ som er resultatet af et mangeårigt grundigt arbejde med det overleverede håndskriftmateriale.

Dette falder i 3 grupper, 3 forskellige hovedredaktioner af sagaen, blevet til gennem mere end 100 år. Til forskel fra de ældre udgaver af *Jóns saga helga* bruger udgiveren Peter Foote betegnelserne: S, L og H for de tre hovedredaktioner af sagaen. S-versionen leverer den tekst som udgaven i hovedsagen bygger på; hertil er så inddraget stykker fra de andre versioner dér hvor S-teksten udelader eller forkorter, og fra L-versionen er hentet de efter selve sagaen tilføjede 'Fortællingen om Gisl Illugason' og 'Fortællingen om Sæmund'. De beretter mere udførligt episoder i Jons levned som kun korteligt berøres i de andre versioner. Dette at teksten er hentet fra forskellige sammenhænge, bevirker uundgåeligt en vis stilistisk uensartethed – som til gengæld giver læseren lejlighed til at stifte bekendtskab med hvad der almindeligt betegnes som 'den florissante stil': en stilistisk mode eller trend i europæisk litteratur som havde betydelig udbredelse i gejstlige kredse, og som nåede Island i slutningen af det 13. århundrede. Dér kom den til at beherske i hvert fald gejstlig litteratur i det 14. århundrede. L-versionen af nærværende saga er i modsætning til den enklere stil i de andre versioner i betydelig grad præget af denne stilistiske mode, kendetegnet ved omstændelighed i udtryksmåden, svulstighed, latinskprægede konstruktioner. Sammenlign som

¹⁵Íslenzk Fornrit XV, Biskupa sögur I, 1. del s. ccxiii–cccxxi: indledningen; 2. del s. 173–343: teksten til *Jóns saga helga*, *Gísls þátr Illugasonar* og *Sæmundar þátr*, ved Peter Foote. (Reykjavík, 2003).

eksempel herpå i kapitel 34 den anførte variant fra L2 med den foranstående betretning fra håndskriftet S.

De 3 redaktioner af sagaen er overleveret i et antal håndskrifter, der set under ét har så meget fælles stof at man må formode en oprindelig, eller urversion af sagaen. Man antager at den må være blevet til ikke mange år efter at Altinget i året 1200 erklærede Jon Ögmundarson for helgen. Samtidig er håndskrifterne så forskellige at man må antage 3 forskellige redaktioner – ‘redaktion’ forstået som et karakteristisk greb om både fortællestof og stil under indtryk af særlige omstændigheder med hensyn til tid og sted og det publikum teksten retter sig imod.

Sagaens urversion på norrønt sprog finder man altså ikke i nogen af de bevarede håndskrifter, og altså heller ikke i den rekonstruktion som udgaven er. Men den er det nærmeste man indtil videre mener at kunne komme til den oprindelige sagatekst. Og udgavens tekst er det så som er oversat til dansk her.

Urversionen, den oprindelige *Jóns saga helga*, må man altså antage er blevet til i det første årti af det 13. århundrede, årene 1200–1210, ved eller i nærheden af bispesædet på Hólar. Man må så videre tænke sig at den op gennem århundredet er blevet skrevet af, og atter skrevet af, til praktisk brug i forskellige kirkelige sammenhænge: til undervisning og opbyggelse af lægfolket og for klostrenes lægbrødre – som jo ikke var latinkyndige –, og afskrifterne er igen blevet afskrevet fordi de naturligvis var udsat for slid. Omtrent hundrede år efter sagaens første nedskrivning har man et sted i Skálholts stift, måske ved selve bispesædet, taget fat på at skrive et stort anlagt håndskrift indeholdende helgensagaer, de fleste af dem oversættelser, men iblandt dem så også den hjemlige Jons saga. Af dette håndskrift, der er tildelt betegnelsen AM 221 fol, er der nu kun bevaret nogle få pergamentblade af Jons saga; men det må betragtes som ‘moderhåndskriftet’ til sagaens S-version. I sit fulde omfang er den imidlertid bevaret i håndskriftet AM 234 fol, som er afskrevet omtrent en menneskealder senere efter AM 221 fol, også et stort, flot håndskrift udelukkende med helgensagaer. Det skal have tilhørt domkirkens bibliotek i Skálholt før det kom til at indgå i Den Arnamagnæanske Samling.

L-versionen må vi antage er blevet til engang i 1300-årene ved en mere vidtgående bearbejdning af den originale tekst under indflydelse af den omtalte stilistiske mode kaldet ‘den florissante stil’. Iagttagelser og sammenligninger af for-

skellige skrivers håndskrift i denne versions hovedhåndskrift¹⁶ har ført til den antagelse at det sandsynligvis er blevet til ved klostret på Helgafell på Snæfellsnes engang i 1360erne, eller et sted på Nordlandet.

H-versionen, som kun er bevaret i et par sene papirhåndskrifter fra omkring 1630, er så blevet til omkring 1500 på grundlag af begge de andre redaktioner, foruden nogle træk som er mere oprindelige end de to andre kan opvise. Også her er der tilskud fra andre kilder, i hvert fald til de to mindre fortællinger om henholdsvis Gísl Illugason og Sæmundr.

Håndskrifterne til *Jóns saga helga* findes, som det fremgår, fordelt i de nordiske hovedstæder København, Stockholm og Oslo, ikke som resultat af nogen bevidst plan, men som en følge af den brogede historie om indsamling af islandske håndskrifter som udgør et helt kapitel for sig – som det dog ikke er på sin plads at gå nærmere ind på her.

Fortællingen om Gísl Illugason og Fortællingen om Sæmund

Hvad disse to fortællinger angår som er tilføjet efter selve sagaens tekst, her i oversættelsen såvel som i dens tekstforlæg i *Íslensk fornrit*-udgaven, da er de, som allerede nævnt, taget fra L-redaktionen af *Jóns saga helga*, medens S-redaktionen kun har en kort omtale af disse to episoder i forbindelse med Jons udenlandsrejse, henholdsvis kapitel 4 og begyndelsen af kapitel 5. H-redaktionen tilføjer om Sæmund-episoden følgende: (“Men Jon den Hellige fik ham opspurgt) og befriet fra den troldmand han var hos, og der findes en interessant historie om hvordan han fik fat i ham, som dog ikke fortælles her.” Denne fortælling har forfatteren/redaktøren af L-versionen altså også kendt, og brugt, ligesom han har kendt den fyldigere fortælling om Gísl Illugason og episoden omkring ham og kong Magnus Barfod. Han har genfortalt den i Jons saga ud fra en synsvinkel som først og fremmest fremhæver Jon og hans indsats. Fortællingen findes overleveret i den selvstændige ‘Gísls þátr Illugasonar’ i kongesagaredaktionen Hulda-Hrökkinskinna (AM 66 fol og GKS 1010 fol); men det kan naturligvis ikke fastslås med sikkerhed at det er netop den version forfatteren af Jons saga har kendt. Gísls þátr blev trykt første gang i *Fornmanna sögur VII* (København, 1832) s. 29–40, og er siden trykt adskillige gange i forskellig sammenhæng. En dansk

¹⁶Holm perg 5 fol i Stockholms Kungliga Bibliotek.

oversættelse er at finde i *Audun og bjørnen*. Ti islandske middelalderfortællinger. Udvalg og oversættelse ved Claus Lund (København: Gyldendal, 1979).

Forskningshistorien

Forskningshistorien omkring *Jóns saga helga* har fortrinsvis kredset om de forskellige redaktioners alder og deres forhold til hinanden, om deres forhold til en original – latinsk eller islandsk –, om forsøg på at bestemme hvem forfatteren har været, og endelig om hvorvidt sagaen er troværdig historieskrivning eller snarere en helgenlegende med et helt andet hovedsigte end at berette vidnefast, troværdig historie. Den begynder med udgivelsen i *Biskupa sögur* I (1858) ved *Guðbrandur Vigfússon*.¹⁷ Her er de to hovedredaktioner af sagaen aftrykt hver for sig i deres helhed og betegnet henholdsvis A og B, og den tredje i uddrag under betegnelsen C. I den omfattende indledning kommer udgiveren blandt andet ind på redaktionernes alder og deres indbyrdes forhold. A-redaktionen kalder han ‘Jóns saga helga hin elzta’ (‘Den ældste Jons saga’), B-redaktionen ‘Jóns saga helga eptir Gunnlaug munk’ (‘Jons saga af munken Gunløg’) og C-redaktionen ‘Jóns saga hin yngsta’ (‘Den yngste Jons saga’). Hvad deres indbyrdes forhold angår hævdede Vigfússon at A-versionen var affattet på islandsk fra først af, medens B-versionen var en senere islandsk oversættelse af Gunnlaugrs oprindelige saga på latin. Andre, senere forskere har ment at alle tre redaktioner var oversættelser/bearbejdelser med ændringer i form af forkortelser, tilføjelser, stilistisk revision, af Gunnlaugrs tabte latinske original. Spørgsmålet om A-versionen eller B-versionen (S eller L) er ældst har i de halvandethundrede år siden den første udgivelse delt forskerne; det samme har spørgsmålet om deres forhold til Gunnlaugrs latinske skrift: om der er tale om en oversættelse, en bearbejdelse, eller vi har en original saga uafhængig af Gunnlaugrs latinske. Medens *Magnús Már Lárusson* i *KLNM*¹⁸ (bd. 7) forfægter den antagelse at alle tre er oversættelser fra Gunnlaugr, så er Peter Foote i udgaven af 2003¹⁹ nået til den opfattelse som den mest sandsynlige: at alle tre versioner går tilbage til en ‘ursaga’, forfattet for-

¹⁷ Islandsk filolog (1827–1889), som indlagde sig stor fortjeneste ved udgiver- og leksikografisk virksomhed på den norrøne litteraturs felt; levede fra 1871 til sin død i 1889 i Oxford, England.

¹⁸ *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid (KLNM)* 1–22. (København, 1956–1978).

¹⁹ *Íslenzk fornrit XV*, bd. 1: indledning, bd. 2: tekster.

mentlig i årene kort efter at Jon Ögmundarson blev helgenerklæret på Altinget i året 1200, altså i århundredets første årti, omtrent på samme tid som Gunnlaugr skrev sin latinske 'Vita Sancti Johannis', men af en anden mand i det gejstlige miljø omkring bispesædet på Hólar, eller måske i klostret på Þingeyrar, og i så fald i nær samforståelse med Gunnlaugr. Nogenlunde samme opfattelse når den tyske forsker *Peter Koppenberg* til i sin indgående analyse af *Jóns saga helga*. Han betoner i øvrigt sin opfattelse af *Jóns sagas* afhængighed af *Þorláks saga helga*, lige som også helgenkåringen af Jon som afhængig af Þorlákr's helgenkåring to år tidligere: hvad der skete ved det nordlige bispesæde i år 1200 og de derefter følgende år, var en mere eller mindre direkte reaktion på hvad der få år før var sket ved det sydlige bispesæde, og for så vidt også udtryk for en rivalisering mellem de to stifter. Desuden peger Koppenberg i sin analyse meget klart på det dobbelte sigte som forfatteren af *Jóns saga helga* har vidst at forene i et værk med en betydelig folkelig appel: at opbygge og at underholde. Dette bestyrker også Koppenberg i formodningen: at forfatteren er en 'verdensgejstlig' med tilknytning til bispesædet snarere end en munk i klostret på Þingeyrar.

Udgaver og oversættelser

Første gang *Jóns saga helga* blev trykt og udgivet var, som allerede nævnt, i *Biskupa sögur*, bind 1 (København, 1858) ved Jón Sigurðsson og Guðbrandur Vigfússon. Der er S-versionen trykt under betegnelsen 'Den ældste Jóns saga' og L-versionen under betegnelsen 'Jóns saga af munken Gunløg'. Af H-versionen er her kun trykt nogle fodnoter og nogle få mirakler. I indledningen til denne udgave var det Guðbrandur Vigfússon som var penneførereren. Samme Guðbrandur Vigfússon medtog senere i *Origines Islandicæ* (Oxford, 1905) sagaens S-version uden miraklerne, men ledsaget af en engelsk oversættelse og en kort indledning, og med tilføjelse af nogle få passager fra L-versionen, som han nu erkender er en ny redaktion af sagaen og ikke en blot oversættelse af Gunløgs latin.

En ny udgivelse af teksterne fra *Biskupa sögur* blev besørget af *Guðni Jónsson* i den såkaldte 'Íslendingasagnaútgáfan' (Reykjavík, 1948). Her betegner udgiveren L-versionen som den ældre, som han betragter som en oversættelse fra Gunnlaugr Leifssons latinske original, og S-versionen som den yngre; sagaens mirakelfortællinger er her hentet fra H-versionen. Desuden har udgiveren tilføjet overskrifter til de enkelte kapitler.

En *engelsk oversættelse* af nogle kapitler af L-versionen tillige med størstedelen af fortællingerne om Gisl og om Sæmund findes i Jacqueline Simpson, *The Northmen Talk* (London & Madison, 1965, s. 65–76). Også på *nynorsk* er der en oversættelse af L-versionen (÷ mirakelkataloget) ved Kjell Venås i “Soga om Jon heilage. Av Gunnlaug munk”, *Den norrøne Litteraturen VI. Dikt og prosa* (Oslo, 1963) s. 72–110. En *nyere engelsk oversættelse* af S-versionen ved Margaret Cormack, tillige med en indledning og noter, findes i *Medieval Hagiography. An Anthology*. Ed. Thomas Head (New York & London, 2001) s. 595–626.

Desuden er der udgivet i serien *Corpus codicum Islandicorum medii aevi* en facsimileudgave af håndskriftet Holm perg 5 fol, hovedhåndskriftet til L-versionen, ved *Jón Helgason* som har ledsaget udgaven med en udførlig indledning, som blandt andet berører spørgsmålet om redaktionernes indbyrdes forhold. Ligeledes har *Stefán Karlsson* udgivet i serien *Early Icelandic Manuscripts in Facsimile* en facsimileudgave af fragmenterne af *Jóns saga helga* i håndskrifterne AM 219 fol og AM 221 fol (henholdsvis L-versionen og S-versionen).

I 2003 er udgivet i *Editiones Arnarnagnæanae* alle tre redaktioner af *Jóns saga helga* i diplomatisk gengivelse, ved Peter Foote.

Denne oversættelse

Denne oversættelse, der som før nævnt er den første danske oversættelse af *Jóns saga helga* i dens helhed, følger Peter Footes udgave i *Biskupa sögur*, ligesom også indledningen her i høj grad støtter sig på hans indledning i del 1. Noterne som der henvises til fra teksten og som befinder sig straks efter denne, bygger også i det væsentlige på udgavens fodnoter, om end de langt fra er så omfattende som disse. Hvad oversættelsen som sådan angår, da har jeg tilstræbt, som vel enhver litterær oversætter gør, på én gang læselighed, hvormed jeg mener en nogenlunde flydende og læservernlig diktion i det danske, og på den anden side en troskab mod forlægget som dels giver læseren i uforvansket skikkelse indholdet af den historie der berettes, men samtidig så vidt muligt en fornemmelse af karakteren, stilen, kadencen i den originale tekst. Med det sigte har jeg således overalt konsekvent bibeholdt udsagnsordenes *tidsformer* som de i fortællingen skifter mellem nutid og datid, mere eller mindre motiveret, men dog således at der opstår den levende rytme der er karakteristisk først og fremmest for den mundtlige fortælling. *Navnene*: de mange islandske både person- og stednavne, men også andre

navne, har jeg med skønsom hånd forsøgt at give en dansk form så vidt gørligt, uden de særislandske tegn og accenter der ikke findes i dansk. *Fremmedord* er jeg for det meste gået uden om, da de virker – netop fremmedartede i en sådan tekst. Derimod har jeg ladet de – forholdsvis få – *latinske citater* stå som de står i originalteksten, lige så fremmede dér som i en dansk tekst – så meget mere som de jo straks bliver oversat til et sprog læserne/tilhørerne forstår. Når beretningen alligevel ind imellem kan virke fremmedartet, så ligger det i høj grad i stilen, som det nødvendigvis må være oversætterens opgave at give et indtryk af, men også i den bagved liggende tankegang, som hører en fjern og væsensforskellig epoke til. Jo mere man indstiller sig på den, jo større er den gevinst man opnår ved at beskæftige sig med et litterært værk fra en anden tid.

Jens Peter Ægidius

Biskop Jon den helliges saga

Kapitel 1

Vi begynder sagaen eller beretningen om den hellige biskop Jon med at: på den tid da Harald Sigurdsson¹ regerede i Norge og der var gået toogtyve år efter kong Olaf den Helliges fald,² da blev den hellige biskop Jon født på en gård i Flodslí som hedder Bredebolstad. Hans fader hed Øgmund og hans moder Thorgerd. Øgmunds fader hed Torkel og var søn af Asger Krog.³ Biskop Jons moder hed Thorgerd. Hun var datter af Egil som var søn af Hall fra Side, den mand det som den første af alle stormænd i Østfjordsfjærdingen forundtes at modtage dåben og den rette tro. Thorgerds moder hed Thorløg og var datter af Thorvald fra Ås. Den hellige biskop Jon voksede op hjemme hos sine forældre på Bredebolstad til han var fire år gammel. Da indtraf der en stor begivenhed som var til glæde for hele folket i dette land: da blev Isleif indviet til biskop, han som var søn af Gissur den Hvide og dattersøn af Torodd gode, på begæring af hele folket i landet. Han blev bispeviet af ærkebiskop Adalbert i Bremen i Tyskland i pave Leo IX's tid.

Isleif var uddannet i Tyskland i en by som hedder Herford.⁴ Han var den første som blev bispeviet her til landet, af alle dem der har siddet på bispestol her. Forud var der kommet mange biskopper her til landet som ikke var bispeviet til landet. Nogle af dem var her i mange år, andre kun i kort tid. Isleif var i Norge vinteren efter at han var blevet bispeviet, og rejste så til Island. Han kom herud sommeren efter den store hungervinter⁵ og havde sit bispesæde og sin bolig på sin egen slægtsgård i Skálholt.

Tidligt blev det spået af kloge folk hvordan denne mand, den hellige biskop Jon, vilde blive, for hvor han end kom, gjorde han indtryk på folk som bemærkede hvilken udstråling han havde. Der var en mand som hed Godvin og blev kaldt

¹Også kaldet 'harðráði' (Hårderåde), konge i Norge 1046–1066.

²I slaget på Stiklestad 29. juli 1030.

³Isl. 'kneif': fiskekrog.

⁴I Westfalen.

⁵Vinteren 1056–57.

Godvin den Gode – og det mener man også han har været. Han så Jon den Hellige da han var barn, og omtalte ham med disse ord: “Det er et smukt menneske, som har stor glans af hellighed over sig.” Det gik her som man siger: at “vismand er sikrest spåmand.”⁶

Medens Jon var barn, gjorde hans fader og moder en forandring i deres omstændigheder og rejste udenlands. De kom til Danmark og tog hen til kong Svend.⁷ Kongen modtog dem ærefuldt, og Thorgerd fik tildelt pladsen ved siden af selve dronning Estrid,⁸ kong Svends moder. Thorgerd havde sin søn, den hellige Jon, hos sig ved bordet. Og da mange slags kostelige lækkerier tillige med god drik blev sat på kongens bord, så gjorde drengen Jon det som børn altid plejer at gøre: han rakte ud med hænderne efter de ting han gerne vilde have; men hans moder vilde forbyde ham det og slog ham over fingrene. Men da dronning Estrid så det, sagde hun til Thorgerd: “Lad være, lad være, kære Thorgerd. Slå ikke på de hænder, for det er biskopshænder.”

Af sådanne hændelser kan man nu bemærke det som vi før var inde på: hvorledes det gjorde indtryk på kloge folk, og de også forudså det som siden blev vitterligt efter guddommelig bestemmelse om den hellige biskop Jon.

Også hvad kong Olav den Hellige sagde til biskop Jon den Helliges moder Thorgerd, må nu berettes: Hun var otte år gammel da hun rejste til Norge med sin fader og moder. Egil rejste til kong Olav den Helliges hird og var velanset dér, som alle andre ansete mænd der kom dertil herudefra.⁹ Men da julen nærmede sig, så blev Egil tungsindig. Kongen bemærkede det og spurgte hvad grunden var. Egil sagde at det ikke var noget; men da kongen gik ham på klingen, så siger Egil at hvis han skulde sige noget, så var det: at det der allermest gik ham på, var, hvis nu hans kone Thorløg ikke skulde blive sat på lige så æreful en plads som han selv ved den store højtid som stod for døren. Kongen sagde at det vilde han råde bod på, og indbød hende til sig til jul, både hende og hendes datter. Og juleaften,

⁶Dansk ordsprog, noteret hos Mau (E. Mau, *Dansk Ordsprogs-Skat* I–II (Kbh., 1879) som nr. 9370.

⁷Svend Estridsen (1042–1076).

⁸Estrid, moder til kong Svend, var ikke dronning i sædvanlig forstand; hendes mand, Svends fader, var Ulf Jarl; men måske var ‘dronning’ et hædersnavn man – eller sagaens forfatter – gav hende som kongens moder.

⁹D.v.s. fra Island.

da de kom gående sammen med dronning Astrid¹⁰ til kongshallen, hvor de også fik tildelt plads ved siden af dronningen, da lægger kongen mærke til pigen og siger siden til Egil, hendes fader: “Din datter dér synes mig en køn pige, hun ser godt ud, og jeg kan sige dig at hun vil få stor lykke, og fra hende vil der udgå den ædleste slægt på Island.”

Nu er det på smukkeste vis, som det var at vente, blevet opfyldt hvad denne hellige mand udtalte, og som lyste over denne hellige mand, biskop Jon, hendes søn, for han er i sandhed fremragende, prydets som han er med mange menneskelige dyder og hædret med biskoppelig værdighed medens han levede i denne verden, og nu stråler han med skønne jærtegn¹¹ og bliver til stor hjælp for alle dem der søger hans forbøn hos den almægtige Gud.

Kapitel 2

Da Jons fader og moder havde været udenlands så længe som de fandt det rådeligt, så rejste de tilbage til Island og slog sig ned på deres gård Bredebolstad. Men da Jon den Helliges barndom var næsten til ende, satte hans fader ham i lære hos biskop Isleif, og han voksede så op under hans opsyn og gik rask frem i hellig lærdom og gode sæder, for hos biskop Isleif var han i en god lære i begge henseender. Mange stormænd og ansete mænd overlod biskop Isleif deres sønner til opfostring og oplæring og lod dem præstevie. Mange af dem blev siden fremstående præster; og to af dem blev biskopper: Jon den Hellige, som vi her beretter om, blev biskop for nordlændingene, og den anden, Kol, biskop for folkene i Viken.¹²

Biskop Isleif havde tre sønner, som alle blev fremstående stormænd: biskop Gissur, og Teit og Thorvald. Gissur var uddannet i Herford i Tyskland. Teit blev opfostret af Hall i Høgedal.¹³ Biskop Isleifs søn Teit opfostrede og oplærte

¹⁰ Astrid, datter af den svenske konge Olof Skotkonung og gift med kong Olav Haraldsson.

¹¹ Jærtegn, isl. ‘jarteign’, det nordiske ord for mirakel, under.

¹² Viken er egnene omkring Oslofjorden i Norge.

¹³ Hallr Þórarinnsson (996–1090), som også var lærer for Ari Þorgilsson fróði († 1148). Hans gård i Haukadalur var i hans tid et anset lærdomssted.

mange præster, og to af hans lærlinge blev biskopper: biskop Thorlak den Ældre og biskop Bjørn.¹⁴

Biskop Isleif så straks hvor godt hans fostersøn Jon tog lærdommen til sig, tillige med de andre gode ting han lærte ham ved sit smukke forbillede og gode sæder. Da fattede han stor kærlighed til ham og viste ham stor respekt i mange forhold, og andre gjorde straks det samme.

Den hellige Jon var stor af vækst, meget smuk og meget adræt, med meget skarpt syn, lyshåret og stærk, og meget takkelig i al sin fremtræden. Og lige så indtagende han var for alle på grund af sit udseende, så var det ingenlunde af mindre betydning hvor mild og huldsalig han var over for alle mennesker, og således fik han ved sin betænksomhed bevirket at han blev elsket både af Gud og gode mennesker.

Nu må der også fortælles noget om hvor højt den hellige biskop Jon havde værdsat sin fosterfader biskop Isleif, for kloge og lærde mænd beretter at det altid faldt biskop Jon i munden, når han var til stede hvor man talte indbyrdes om de mennesker man fandt var de bedste: "Biskop Isleif, min fosterfader," erklærede han, "den smukkeste af alle, den klogeste af alle, den bedste i enhver henseende." Da svarede de som havde siddet og samtalen, biskoppen: "Hvem var det nu som omtalte Hans Velærværdighed biskop Isleif?" Biskop Jon den Hellige svarede: "Ham vil jeg altid nævne når jeg hører der bliver talt om et godt menneske." Dette: at en hellig mand vilde tale således om ham, var nu et smukt vidnesbyrd for biskop Isleif, og for biskop Jon en stor ære at en sådan mand havde opfostret ham.

Det bliver også især nævnt som noget biskop Jon den Hellige havde haft fremfor andre mennesker: at han skal have haft en bedre stemme end nogen anden. At kloge mennesker har ment dette, vil der siden hen i beretningen blive givet nogle flere eksempler på.

Jon den Hellige følte trang til igen at rejse udenlands; på det tidspunkt var han ordineret degn¹⁵ og uventet voksen efter sin alder, og længtes efter at se gode menneskers skikke og at uddanne sig yderligere til gavn for sig selv, og for mange andre, som det siden skulde vise sig. Så rejste han først til Norge, derfra til Dan-

¹⁴Þorlákur Runólfsson, biskop i Skálholt 1118–1133, og Björn Gilsson, biskop på Hólar 1147(?)–1162.

¹⁵Isl. 'djákn' = det latinsk/græske 'diaconus/-os' ('tjener'): i middelalderens katolske kirke den næstsidste af de 7 vielsesgrader som førte frem til fuld præstevielser; degnen gik præsten til hånde under gudstjenesten.

mark, og gjorde ikke ophold på denne rejse, inden han drog sydpå for at opsøge den hellige apostel Peter.¹⁶ Derpå vender han tilbage derfra og kommer til Danmark ved påsketid;¹⁷ da levede kong Svend endnu, og ham opsøger han. Og da han på palmesøndag kommer til det sted hvor kongen befandt sig, så skete der det dér at kongen var til messe, og den præst som skulde synge messe,¹⁸ begyndte at læse Lidelseshistorien, netop som Jon den Hellige kom ind i kirken. Men det gik langsomt og trægt for ham med at læse, og folk som var til stede, fandt det tungt og søvndyssende at høre på. Men da det gik op for Jon den Hellige at præsten var ved at blive gjort til nar af folk, så trækker Jon den Hellige en stola¹⁹ over skuldrene og går hen til præsten, og tog beskedent bogen ud af hånden på ham og læste Lidelseshistorien så fint og forstandigt at alle tilstedeværende undrede sig. Og da tidebønnen var til ende, så sender kongen bud efter ham og indbyder ham til sig, og opfordrede ham til at blive længe hos sig, og han viste ham den store ære at han anbragte ham lige ved siden af sig, og lagde stor vægt på at han skulde blive mere end bare en kort tid hos ham. Han blev så hos ham i nogen tid.

Kapitel 3

I denne tid medens Jon den Hellige opholdt sig hos kong Svend, da blev han hædret af Gud med prægtige syner. Og en dag da han satte sig til bords hos kongen, så fortæller han selv kongen hvad han havde set i et syn: “Det forekom mig i nat som om jeg befandt mig i en overmåde prægtig katedral, i kirkens kor. Og vor Herre Jesus Kristus så jeg sidde ligesom på biskoppens plads, og på fodskammelen foran ham så jeg den hellige kong David sidde og slå sin harpe med fremragende dygtighed og skønne toner. Og jeg synes endnu jeg kan huske noget af de skønne toner han frembragte. Lad du nu, Herre konge, en harpe stille frem, og i dit nærvær vil jeg prøve om jeg kan huske noget af det han spillede.”

Da befalede kongen at man skulde tage en harpe og give Jon den. Og han greb i harpen og stemte den, og slog den så med så stor dygtighed at kongen selv og

¹⁶Dvs. tage til Rom og opsøge paven.

¹⁷Den islandske grundtekst har her det latinske ‘in passione Domini’.

¹⁸Celebrere messen.

¹⁹Stola: en lang, smal båndstribe af samme stof som messehagelen. Den hænges om halsen, præsten sammenbinder stolaen foran brystet, bispen lader striberne hænge parallelt ned. Den opfattes som præstens særlige udmærkelsetegn og skal bæres ved alle præstelige funktioner.

alle tilstedeværende talte om hvor godt spillet var. Alle var meget optaget af denne hændelse som der her er fortalt om, og priste den almægtige Gud som værdiges at lade sine helgeners herlighed stråle.

Kapitel 4

Det er kun på sin plads at omtale hvor stor en hjælp der blev islandske mennesker til del, såvel i udlandet som herhjemme, gennem biskop Jon den Hellige. Lad os i den forbindelse først fortælle at han fik lokket Sæmund Sigfusson med sig her til Island: han som er en af dem som indtil nu allermest har gavnset Guds kristendom her i landet, og som havde været udenlands så længe at der ikke mere hørtes noget til ham. Men Jon den Hellige fik ham opspurgt og bragte ham med sig fra Syden; de rejste sammen her nordenunder til deres slægtninge og deres fædreland.²⁰

Kapitel 5

Da Jon den Hellige var udenlands denne gang, regerede kong Magnus Olavsson,²¹ Harald Sigurdssons sønnesøn. Og da Jon den Hellige kom nordpå til Trondhjem, så var kongen der. På den tid var der mange islændere i Norge. Biskop Gissurs søn Teit var der dengang. Der skete da det dér at en islænder som hed Gisl begik et drab, og den dræbte var en af kongens hirdmænd. Det som drev Gisl til denne dristige dåd, var at han måtte hævne sin fader. Manden som Gisl dræbte hed Gjafvald; han havde deltaget i drabet på Gisls fader Illuge.

Straks efter drabet blev Gisl pågrebet og lagt i lænker af kongens mænd og sat i fangehullet. Men da islænderne hørte det, så gik de straks alle sammen hen til det fangehul som Gisl sad i; Teit var leder af flokken, og han hugger døren til fængselet op og hugger lænkerne af ham og fører ham med sig bort.

Men efter at dette var sket, lader kongen stævne sammen til ting, og var frygtelig vred, og sagen tegnede meget faretruende. På dette ting blev det alle islændere forbudt at tale deres sag, undtagen den hellige Jon. Ham gav kongen lov til at tale, og han holdt en lang og overmåde klog tale om sagen, og det havde så gavn-

²⁰Dette uddybes i 'Fortællingen om Sæmund', her side 78–80.

²¹Magnus Olavsson kaldet Barfod, konge i Norge 1093–1103.

lig en virkning at kongens vrede mildnedes, og de mænd som først nærmest var i livsfare, opnåede fred og forlig.²²

Siden rejste Jon og Sæmund herud til Island og nedsatte sig hver på sin fædrene arvelod: Jon på Bredebolstad og Sæmund på Odde. Der boede de begge meget længe, og mellem dem var der broderlig kærlighed og hellig enighed; de var også lige begunstiget i mange henseender. De var også næsten lige gamle af år, mener vi: Jon var to år ældre.²³ Begge gjorde meget på mange måder for at forskønne de hellige kirker de havde ansvar for, og betjente dem ydmygt som præster, og sørgede for en betydelig forbedring af vilkårene for de præster, flere end før, som skulde betjene hver kirke. De kunde også med rette kaldes kristendommens støttepiller, for de støttede den smukt i deres hellige belæring og i mange andre lykkebringende sager, som de formidlede til alle de mennesker de var i nærheden af, eller som vilde følge eller tage deres gode råd til sig.

Jon den Hellige giftede sig; han var gift to gange: den første kone levede kun kort; men med ingen af dem havde han børn som levede ud over barnealderen, eller som vi har hørt noget fortalt om.

Kapitel 6

Da biskop Isleif havde siddet i bispestolen i Skálholt i fireogtyve år, da blev han syg på Altinget og bragt syg hjem fra tinget, og døde hjemme i Skálholt søndag den femte juli – det er dagen før *octava Petri et Pauli*²⁴ – firsindstyve år efter Olav Trygvasons fald.²⁵ Da var der gået ét tusind og firsindstyve år efter Kristi Fødsel.

Derefter blev biskop Isleifs søn Gissur bispeviet, på anmodning fra alle folk i landet. Han var da fyrretyve år gammel; det var i pave Gregor den Syvendes tid og i kong Olav Haraldssons²⁶ tid, to år efter biskop Isleifs død. Gissur rejste sydpå til

²²I den bevarede H-version af *Jóns saga helga* findes den udvidede beretning om Gísl Illugason og Jóns indgriben i hans skæbne; den er her gengivet i oversættelse straks efter den egentlige 'Biskop Jon den Helliges saga', side 70–77.

²³I virkeligheden fire (4) år, idet Jon var født i 1052 og Sæmund i 1056. I L-versionen af *Jóns saga helga* findes den udvidede beretning om Jon og Sæmund, her gengivet i oversættelse side 78–80.

²⁴Ottendedagen efter Peters- og Paulsmessedag, som er den 29. juni.

²⁵Olav Trygvason faldt i slaget ved Svold i år 1000.

²⁶Olav Haraldsson med tilnavnet Kyrre = 'den rolige'; konge i Norge 1066–1093.

Rom og anmodede dér om at blive viet, fordi ærkebiskop Liemar²⁷ lå i strid med paven og derfor ikke måtte foretage bispevielse. Så sendte pave Gregor Gissur til ærkebiskop Hardevig i Magdeburg i Sachsen. Han bispeviiede på pavens bud Gissur.

Af de to vintre som gik mellem biskop Isleifs død og biskop Gissurs hjemkomst til Island tilbragte han den første her i landet, og den anden, efter at han var blevet viet, nogen tid i Danmark og nogen tid i Gøtaland, og kom herud til landet om sommeren. På den tid var Markus Skeggjason lovsigemand. Biskop Gissur har været den største lederskikkelse og mest ansete mand på hele Island der har opnået folkets agtelse, efter hvad præsten Are Thorgilsson berettede. På grund af hans popularitet og på Sæmund præsts anbefaling, og i samråd med Markus lovsigemand, blev det lovfæstet at hver mand på Island under edsansvar skulde opregne sin ejendom, hvad enten det var i jord eller løsøre, og betale tiende²⁸ af det, sådan som det derefter er sket. Biskop Gissur lod det lovfæste at sædet for den biskop der var på Island skulde være i Skálholt; før den tid var det hvor som helst. Han tillagde sædet Skálholts jorder og megen anden ejendom både i land og løsøre.

Kapitel 7

Da Gud den Almægtige vilde hæve sin tjener, Jon den Hellige, op til et højere trin af gejstlig hæder end før, så kom nordlændingene²⁹ til biskop Gissur med en bøn: om han ikke vilde oprette en bispestol i Nordlandsfjordingen, fordi de syntes de var langt væk. Fjordingen var den folkerigeste og største og havde derfor mest behov for bispevisitering;³⁰ det havde der indtil da sjældent været mulighed for dér. Biskop Gissur fremlagde denne sag for de klogeste mænd, og de syntes alle sammen at det var en god idé at imødekomme denne bøn, mest af den grund at det forekom at være en stor støtte for den kristne kirke, og sandsynligt at hvis der var to biskopper, vilde landet være uden biskop i kortere tid.

²⁷Liemar, ærkebiskop af Hamborg-Bremen (og dermed hele Norden) 1072–1101. Han tog parti for kejser Henrik IV i dennes strid med pave Gregor VII, og blev af denne lyst i band i 1180, og forblev i pavens band til sin død.

²⁸Se om tienden nærmere i indledningen side xi.

²⁹Beboerne i Nordlandsfjordingen = den nordlige fjerdedel af Island.

³⁰Biskoppens besøg i embeds medfør i de omtalte menigheder.

Derefter blev det så sat i værk at biskop Gissur overgav mere end en fjerdedel af sit bispedømme til det bispesæde som skulde være i Nordlandsfjerdingen, sådan som nordlændingene bad ham om.

Og til dette krævende og ærefulde hverv, bispedømmet over Nordlandsfjerdingen og nordlændingene, valgte biskop Gissur med samtykke fra alle gejstlige og lægmænd i Nordlandsfjerdingen præsten Jon Øgmundarson. Og skønt den hellige Jon i førstningen meget frabad sig hvervet, af ydmyghed, så gav han dog efter for biskop Gissurs bøn, og indvilger i at rejse udenlands og modtage bispevielse, om Gud vil at det skal lykkes.

Nu blev der holdt mange møder om denne sag, og det aftaltes at nordlændingenes biskops stol skulde oprettes nordpå i Hjaltadal på en gård som hedder Hólar. Der boede en anset præst som hed Hilarius, også kaldt Illuge, søn af Bjørn. Han, som den eneste af de ansete mænd i Nordlandsfjerdingen, var rede til, for Guds skyld og fordi den hellige kirke behøvede det, at vige pladsen fra sin fædrene arvelod; for forud havde der været langvarige tovtrækkerier indbyrdes mellem de ledende mænd om hvem der skulde vige pladsen fra sin fædrene arvelod og faste bopæl, og ingen var rede til det undtagen han alene. Og det må være klart for enhver at han gjorde dette for Guds skyld, og at han kunde forvente, som det også vil være sket, at Gud vilde give ham en skøn bolig i den evige salighed, som med rette kan kaldes gode menneskers arvelod.

Og denne sommer drager så den vordende biskop til skibs med det følge og det udstyr som var tiltænkt ham; med sig havde han biskop Gissurs forseglede brev som bevidnede hans ærinde. Og da de var rede stak de til havs, og der er ikke berettet noget om deres rejse førend de kom til Danmark efter en vellykket rejse.

Den vordende biskop Jon den Hellige opsøgte straks ærkebiskop Asser og kom til det sted hvor ærkebiskoppen befandt sig. Det var ret sent på dagen. Ærkebiskoppen var i kirken til vesper, og da bispekandidaten Jon den Hellige kommer til kirken, var aftenmessen næsten afsluttet. Han stiller sig op uden for koret og begynder at holde aftenmesse med sine klerke. Ærkebiskoppen havde forbudt alle sine klerke, ældre såvel som yngre, at se ud fra koret medens tidebønnerne blev sunget, og belagt det med straf hvis hans påbud blev overtrådt. Men straks ærkebiskoppen hørte den hellige Jons sang, så kigger han ned gennem kirken, og vilde vide hvem den mand var som havde en sådan røst. Men da aftensangen var afsluttet, så sagde ærkebiskoppens klerke til ham selv: "Hvad er nu det, Eders Højærværdighed? Mon ikke I nu selv har overtrådt den regel I fastsatte?" Ærke-

biskoppen svarede: “Jeg erkender at det er sandt hvad I siger. Men uden grund er det dog ikke sket for mig, for der kom mig en røst for øre som jeg ikke før har hørt magen til, og den synes mere at ligne englerøster end menneskers røst.”

Heraf kan man bemærke hvad vi tidligere i sagaen omtalte: hvor forskellig den hellige Jons røst var fra de fleste andre menneskers, efter kloge folks mening.

Men da Jon havde afsluttet sin aftensang, så gik han frem for ærkebiskoppen, og denne tog imod ham med ære og indbød ham til sig tillige med hele hans følge.

Og da Jon den Hellige havde opholdt sig en kort tid hos ærkebiskoppen, så fremførte han sit ærinde for denne og viste ham biskop Gissurs forseglede brev. Og da de havde drøftet dette i nogle dage med de andre gejstlige som ærkebiskoppen vilde forelægge sagen, og da denne var omhyggeligt undersøgt, så erklærer ærkebiskoppen over for bispekandidaten: “Jeg erkender, kæreste broder, at du har det meste af alt det der skal til for at du er egnet til biskop, og jeg tror at det folk er lykkeligt som kan få en sådan biskop over sig. Men på grund af en ting du har fortalt mig, nemlig det at du har været gift to gange, så tør jeg ikke vie dig uden pavens tilladelse og uden hans vidende. Derfor er det nu vores råd at du rejser, så snart du kan, til paven, og vi vil give dig et brev med vort segl, hvori vi forelægger paven din sag. Og hvis det går sådan som vi forventer: at han tillader dig at tage imod vielsen og os at foretage den, så kom tilbage til mig som snarest, og jeg vil så med glæde opfylde dit ærinde.”

Herefter rejser bispekandidaten Jon den Hellige til Rom, og da han kommer dertil, optog paven hans sag med velvilje. Da Jon den Hellige kom sydpå var Paschal II den Hellige pave.³¹

Jon den Hellige fremfører for paven sit fulde ærinde og viser ham samtidig ærkebiskoppens brev med hans segl, som forelagde paven hele baggrunden og alle omstændighederne i hans sag. Og da paven havde set hvad der stod, så bevilger han velvilligt hvad han i ydmyghed blev bedt om, og henviser bispekandidaten Jon den Hellige til at opsøge ærkebiskop Asser, og skriver til ham under sit eget segl og giver ham tilladelse til at bispevie den hellige Jon.

Da så Jon havde modtaget velsignelsen af paven, begiver han sig på hjemrejsen, og kommer med sit følge til ærkebiskop Asser. Og da ærkebiskoppen erfarer af pavens breve som Jon den Hellige bragte med sig fra mødet med paven: at der blev givet ham fuld frihed til at vie ham, så bliver ærkebiskoppen overmåde glad

³¹Paschalis II, pave 1099–1118.

og takker den almægtige Gud fordi det blev ham forundt at opfylde dette Jon den Helliges ærinde, således som folk vilde det. Nu afventede han sammen med ærkebiskoppen selv det tidspunkt denne fandt passende til at vie ham. Derefter sammenkalder ærkebiskoppen de gejstlige som fordredes til at udføre denne ceremoni, og da alt var beredt, så indvier han den hellige Jon til biskop på en søndag, to dage før de to apostle Filip og Jakobs messe. Det er den 29. april.

Efter at den hellige Jon var bispeviet, opholdt han sig hos ærkebiskoppen og modtog af ham mange opbyggelige råd til gavn for sig selv og for det folk han var sat over.

Jon den Hellige blev bispeviet, således som det netop er fortalt, da han var fireoghalvtreds år gammel. Det var på pave Paschals og de norske konger Eystein og Sigurds³² tid. Da havde biskop Gissur styret den kristne kirke på Island lige så længe som hans fader Isleif, nemlig fireogtyve år.³³

Biskop Jon rejste først til Norge; dér skaffer han sig kirketømmer, og rejste ud til Island sommeren efter at han var blevet bispeviet. Han havde en god rejse, og skibet ankommer til Øre.³⁴ Og straks efter at han var nået til land, rygttes hans hjemkomst, og herover blev alle gode mennesker glade, både på Sydlandet og på Nordlandet, og de flokkedes straks i skarer for at møde ham. Hver mands tiltale besvarer han med samme lethed, og viser i alle ting at han endnu ikke havde glemt den hellige ydmyghed han ejede før han blev bispeviet; snarere ejede han den desto mere, tillige med alle andre dyder, jo mere forpligtende det nu var for ham, højt ophøjet til stor ære som han nu var blevet af den almægtige Gud.

Og så snart den hellige Jon var rede til at forlade skibet, så drager han hjem til sit bispesæde, til Hólar, og dér tog han straks fat på at styre den almægtige Guds kristne kirke, den som han var sat over, på god og smuk vis, og han sad nu hjemme om vinteren i sit bispesæde. Det berettes også at hans slægtninge og venner lod hans kirketømmer fragte fra skibet og nordpå til Vinverjadal, og nordlændingene drager så derhen efter det og bringer det hjem til Hólar.

Men om sommeren red han til Altinget, og dér mødtes han med biskop Gissur med stor glæde. Og så lod biskop Gissur folk forstå hvor meget godt man skyldte

³²Sønner af Magnus Barfod, delte kongemagten i Norge 1103–1123 da Eystein døde; Sigurd, kaldet Jorsalfar, regerede derefter til sin død i 1130.

³³Dette var i 1106.

³⁴Isl. 'Eyrar': Her er formentlig tale om det nuværende Stokkseyri på Sydvestlandet eller strandene deromkring.

Gud: at der var sket det glædelige at der var to biskopper i landet, for det var ikke tidligere forekommet siden kristendommen kom til landet. Mange nyttige ting drøftede biskopperne indbyrdes, og enedes med de øvrige gejstlige om hvilke påbud de skulde kundgøre for deres undergivne.

Kapitel 8

Den sommer begyndte biskop Jon visiteringen af sit bispedømme og tog fat på at styre Guds kirke med stor myndighed. Han tugtede slette mennesker med den magt der var givet ham på Guds vegne, og hjalp gode og retskafne mennesker i mange gode ting.

Biskop Jon havde kun beklædt bispestolen i Hólar i kort tid, før han lod den kirke som var der bryde ned. Denne kirke var blevet bygget som den næste efter den Oxi Hjaltason havde ladet opføre. Man mener at den kirke Oxi lod bygge har været den største kirke under trætag på hele Island. Denne kirke tillagde han store midler og lod den udføre godt og gedigent indvendig og tække helt med bly. Men efter Guds skjulte råd nedbrændte den kirke fuldstændig med al sin udsmykning.

Biskop Jon den Hellige lod bygge på Hólar den store og anselige kirke som står der i dag,³⁵ men den er dog både blevet tækket, og der er gjort mange andre ting ved den siden. Biskop Jon den Hellige sparede ikke ved dette kirkebyggeri på noget som dengang kunde bidrage til at forhøje Guds ære og til at dette hus blev bygget og udstyret så smukt som muligt. Til at bygge kirken valgte han en mand som dengang gik for at være en af de allerbedste håndværkere; han hed Thorodd Gamlason. Og ligesom Jon den Hellige ikke sparede på et stort og godt honorar til ham, så løste også han sin opgave godt og hæderligt. Det fortælles om denne mand at han var så lærenem at medens han var i gang med byggeriet, så lyttede han når præstelærlingene blev undervist i den disciplin som hedder *grammatica*.³⁶ Og så godt hang det ved i ørerne på ham på grund af hans store lærenemme og opmærksomhed, at han blev en fremragende behersker af den slags lærdom.

Da Jon havde været biskop en kort tid, så oprettede han en skole på stedet dér, vest for kirkens indgang, og lod den bygge godt og solidt; man kan endnu se spor

³⁵Dvs. o. 1200, jf. indledningen side **xiii**.

³⁶Grammatik, dvs. det latinske sprog.

efter husene.³⁷ Men til at styre skolen og undervise dem som kom i den valgte han en fremragende lærd, den dygtigste i Gøtaland. Han hed Gisle Finnason. Han gav ham en stor løn for både at undervise præstelærlingene og opretholde, sammen med biskoppen selv, den hellige kirke så godt han kunde gennem sin undervisning og sine prædikener. Og altid når han prædikede for folket, havde han en bog liggende foran sig, og tog ud af den det han talte til folket; dette gjorde han mest af betænksomhed og ydmyghed, eftersom han var en ung mand; så regnede tilhørerne det for mere værd når de så at han tog sin belæring fra hellige bøger og ikke kun ud af sin egen forstand. Men så megen lykke var der alligevel ved hans belæring at de mennesker som hørte på, rettede sig meget og fik god fremgang i deres forhold. Og hvad han lærte i ord, det viste han også i gerninger. Hans belæring var mild og uden tyngde for alle gode mennesker, og kloge mennesker fandt den var på sin plads og fornøjelig; men hos slette mennesker vakte den stor frygt og var en sand tugtelse. Ved alle store højtider var der en stor menneskemængde dér, for der var meget at komme efter for mange: først at høre tidebønner, smukt som de blev foredraget, og desuden biskoppens forkyndelse og den prægtige belæring som der da var mulighed for at høre, hvad enten den blev fremført af biskoppen selv eller af den netop omtalte mand.

Kun kort tid havde Jon den Hellige været biskop før han tog sig på at bringe folks sæder og skikke i en helt anden tilstand end de før havde været. Han blev streng imod misdædere, men mild og venlig mod alle gode mennesker, og viste med sin egen person at hvad han lærte i ord, det opfyldte han i gerninger. For de kloge mennesker som bedst kendte hans forhold var det klart, at han sjældent var uopmærksom på hvad Herren selv sagde til sine disciple: *luceat lux vestra coram hominibus ut videant opera vestra bona et glorificent patrem vestrum, qui in celis est*. Disse ord betyder: "Lad jeres lys skinne for menneskene så de kan se jeres gode gerninger og tilbede jeres Fader som er i himlene."³⁸

Biskop Jon den Hellige påbød strengt, hvad der også siden har stået ved magt: at folk skulde møde frem til gudstjenesterne på helligdage og de andre faste højtider, og påbød præsterne ofte at gentage de ting folk havde behov for at vide. Han påbød folk at gøre *det* til en daglig vane som sømmer sig for kristne mennesker,

³⁷Her har håndskriftet L1 (Holm perg 5 fol) yderligere følgende: "... endnu ser man spor efter husene, som vi har set med egne øjne, siger broder Gunløg som skrev beretningen på latin."

³⁸Mattæus 5,16.

nemlig hver dag tidligt og silde at søge til kors³⁹ eller kirke og dér omhyggeligt fremføre sine bønner. Han påbød at folk skulde have, hver i sin bolig, det hellige kors' mærke, til værn for sig selv. Og straks et menneske vågnede skulde han slå korstegn for sig og først synge *Credo in Deum* og således bekende sin tro for den almægtige Gud, og derefter så hele dagen gå væbnet med det hellige kors' mærke som han mærkede sig med så snart han vågnede, og aldrig indtage mad eller drikke eller lægge sig til at sove uden først at slå korsets tegn for sig. Han påbød enhver at kunne *Pater noster* og *Credo in Deum*⁴⁰ og at huske sine tidebønner syv gange hver dag, og pligtskyldigt hver aften før han faldt i søvn at synge *Credo in deum* og *Pater noster*. Og for nu at afslutte denne sag i korthed: så fik han i den grad på kort tid med Guds hjælp således sat skik på sine undersåtters sæder, at den hellige kirke aldrig i Nordlands fjerding har stået således i blomst, hverken før eller siden, som den gjorde dengang folket var så lykkeligt at de stod under en sådan biskops styre.

Han forbød også helt og holdent enhver uskik og hedenskab og ofringer, hekseri og trolddom, og stod op imod dette af al sin kraft, idet dette ikke var fuldkommen afskaffet sålænge den kristne kirke var ung i landet. Han forbød også alle de overtroiske varsler som de gamle havde taget af nymåner eller af særlige dage og nætter, og at kalde dage efter hedenske mennesker eller guder, som for eksempel at kalde dem Odins dag eller Thors dag, og alle de andre ting han fandt udsporang af slette rødder.

Der gik en uskøn leg i svang blandt folk: at man skulde synge vekselsang, mand til kvinde og kvinde til mand, skammelige og spotske og uhyrlige viser. Men det lod han afskaffe og forbød fuldstændig at gøre det. Elskovssange eller -viser vilde han ikke høre fremført og ikke lade fremføre. Det fik han dog ikke helt afskaffet.

Det fortælles at det kom ham for øre at Kløng Thorstensson, som siden blev biskop i Skálholt, men som dengang var præstelærling og en ung mand, læste en bog som hedder *Ovidius Epistolarum*.⁴¹ I denne bog findes der en stor elskovssang.

³⁹ Enkeltstående kors af træ eller sten ved alfarvej eller andetsteds hvor folk kom.

⁴⁰ *Pater noster*: Fadervor; *Credo in Deum*: 'Jeg tror på Gud (Fader den almægtige...)', den apostolske trosbekendelses første led.

⁴¹ Denne begivenhed har nogle forskere anset for den allerførste spæde begyndelse til det benediktinerkloster på Þingeyrar hvis grundlæggelse – som Islands første klosterstiftelse – sædvanligvis dateres til år 1133. Den efterfølgende beskrivelse af bogens indhold synes snarere at pege på Ovids *Ars amatoria*; Ovids værker var almindeligt læsestof i middelalderens skoleundervisning.

Og han forbød ham at læse den slags bøger idet han sagde at det var svært nok for enhver at vogte sig for legemlig elskov og den forkerte kærlighed, selv om han ikke optændte sit sind dertil hverken med sin adfærd alene eller med den slags sange.

Han var også nidkær i at pille stygge laster ud af folk, og så dygtigt greb han dette an at der næppe var nogen der kom til ham, uden at han på én eller anden måde fik vedkommende bragt på ret vej gennem guddommelig kærlighed og den omhu han lagde i at hjælpe enhver. Og hvis han pålagde nogen streng bod på grund af store forseelser, og de godt og ydmygt underkastede sig den, så varede det ikke længe før hans højhellige bryst, som Helligånden havde udvalgt sig til bolig, ynkedes over deres lidelser, og han mildnede da i nogen grad skrifteboden. Og de samme mennesker som han før af guddommelig kærlighed og omsorgsfuld nidkærhed havde tugtet med slag, de selvsamme forbarmede han sig over nu da de var skilt ved deres forsyndelser. Og han som elskede alle sine undergivne som brødre eller sønner, han nærmedes da ikke af nogens lyder eller fejltrin, men glædede sig sammen med andre når det gik dem vel, og sørgede over alt hvad der gik anderledes. Han var så varmhjertet et menneske at han knap tålte at se eller erfare hvad der var til skade for mennesker, og så rundhåndet og gavmild mod fattige at hans mage næppe fandtes. Han var en sand fader for fattige mennesker. Han trøstede enker og faderløse, og der kom ingen så sorgbetynget til ham uden han på en eller anden måde fik trøst ved hans indgriben. Så elsket var han af alle at næsten ingen vilde gøre ham imod, og det var mere på grund af den guddommelige kærlighed alle mennesker nærmede til ham, end af legemlig frygt. Dygtigt tog han vare på alle de ting som fulgte med det biskoppelige embede, og når han gik imod sin egen tilbøjelighed i mange henseender og gjorde Guds vilje hvis han skønnede at det på grund af den legemlige natur ikke var det samme, så belønnede Gud ham umiddelbart for det derved, at han underlagde ham alle hans undergivne i hellig lydighed.

Den hellige Johannes⁴² levede sit liv efter guddommelig regel og gode menneskers eksempel, var i bøn nætter og dage, vågede meget og fastede længe, og spægede sig i mangt og meget for at han så kunde betale Gud et højere udbytte end ellers af alle de ting som var betroet ham. Og for at han skulde kunne være friere end før til at holde gudstjeneste eller prædikener, eller til at foretage andet

⁴²Her bruges en af de få gange i sagaen navnet i dets fulde, oprindeligt græske form: Johannes.

af det som mest fremmede Guds kirke, så udvalgte han til sammen med sig at styre bispesædet mænd som skulde have opsyn med bispesædets ejendom sammen med den udmærkede hustru han i forvejen havde haft, som hed Valdis.⁴³

En af disse mænd var en agtværdig præst som hed Håmund Bjarnason. Han var bedstefader til nonnen og eneboersken Hilda, som der vil blive fortalt mere om senere i denne beretning. Næst efter Håmund var der i styret en præst som hed Hjalte og var biskoppens slægtning. Af lægmænd var den som havde mest at sige én af fornem slægt. Han hed Ørn og var søn af Thorkel på Vidjemyr. Disse mænd havde andre mænd under sig, af hvilke nogle tog sig af bispesædets ejendom eller jorder, nogle af arbejde eller anden aktivitet på stedet, nogle skulde tage vare på redskaber eller holde orden på seletøjet, der var nogle til at rejse, nogle til at tage sig af forsyninger til bispesædet, nogle til at betjene fattige – og biskoppen lagde dem på sinde at det blev gjort med barmhjertighed –, nogle til at tage imod gæster og sørge for deres ophold; for til hver højtid søgte folk til biskoppen, hundrede, somme tider tohundrede eller flere. Biskop Jon den Hellige sagde nemlig i sine prædikener, at han fandt at det kun stod rigtigt til hvis enhver i hans område og først og fremmest inden for herredet, som havde mulighed for det, kom allermindst én gang om året til bispesædet på Hólar. Og af den årsag blev der så fyldt med folk dér på skærtorsdag eller til påske, at der da var tæt på firehundrede mennesker i alt, mænd og kvinder. Og selv om mange af disse mennesker medbragte fortæring, så var det flertallet som var på biskoppens kost og blev mættet af ham både med legemlig og åndelig føde, og som styrkede af den biskoppelige velsignelse drog hjem til deres eget med glæde.

Mange retskafne mennesker flyttede hen til bispesædet og medbragte penge som gave, og andre ernærede sig selv, for at kunne høre på biskoppens belæringer og messetjeneste, og byggede sig huse rundt om kirkegården.

Biskop Jon den Hellige modtog mange til oplæring og skaffede gode lærere til at undervise dem: Gisle Finnason som vi før omtalte til at undervise *gram-*

⁴³Jons anden hustru; i håndskriftet L1 kaldes hun 'enke', efter tidens tankegang en korrekt betegnelse for en hustru hvis mand er bispeviet.

maticam,⁴⁴ og en franskmand, præsten Rikvin⁴⁵, sin kapellan og nære ven, til at undervise i sang og digtekunst, for han var også en fremragende lærd. Dengang var der ikke det hus i nærheden hvor der ikke blev arbejdet med noget nyttigt. Det var de ældre mænds skik at undervise de yngre, og de yngre skrev når der var lejlighed i pauserne mellem undervisningen. Alle var samdrægtige og kivedes ikke, og ingen misundte den anden. Og straks der blev ringet til tidebøn, så mødte de alle op og fremførte deres tidebønner med stor omhu. I koret hørtes ikke andet end skøn sang og hellig bøn. De ældre mænd vidste at skikke sig vel; men smådrene blev holdt i så streng tugt af deres lærere at de ikke vilde driste sig til at opføre sig efterladende.

Kapitel 8A

Alle⁴⁶ de mest ansete gejstlige i Nordlandsfjordingen som huskes i vor tid, siger broder Gunløg,⁴⁷ var nogen tid i lære på Hólar, nogle fra barnsben, andre som voksne. Mange af disse mestres lærlinger er døde i vore dage. Og en af dem blev Isleif Hallsson, som biskop Jon ønskede skulde være biskop efter ham og hjælper for ham i hans bispeembede hvis han blev svækket af alderdom; men han døde førend Hans Højærværdighed biskoppen.

Men for at nævne nogle af de omtalte lærlinger som jeg har set med egne øjne, så var en af dem Kløng som siden var biskop i Skálholt. Tolv år gammel blev han af sin moder overgivet i biskop Jons varetægt for at blive oplært, og han blev en fremragende lærd og var siden i lang tid en anset gejstlig i kirken på Hólar, en

⁴⁴Grammatikken havde en bestemt plads i middelalderens dannelsessystem: den var det første fag i *trivium*, og de øvrige videnskabers fundament. *Trivium* (tre veje: grammatik, retorik og dialektik) var de tre grundlæggende af de syv frie kunster (*artes liberales*) som skolerne gav undervisning i.

⁴⁵Rikini er et tysk navn og tyder på at han kom fra de områder som nu bliver kaldt Alsace–Lorraine.

⁴⁶Dette afsluttende stykke i kapitel 8 er hentet fra håndskriftgruppen L og svarer til et noget kortere i hovedhåndskrift S, skrevet i en anden stil: “Disse præster opfostredes under biskop Jons ledelse: den førnævnte Kløng som siden blev biskop i Skálholt og som prydede dette sted [Hólar] ved de bøger han lavede; han var der i biskop Ketils og også i biskop Bjørns tid, i venskabeligt forhold til alle gode mennesker. Dér blev også Vilmund uddannet, den første abbed på Tingøre, og abbed Hrein. Også biskop Bjørn blev uddannet dér, han som blev den tredje biskop på Hólar. Mange andre ærværdige præster blev opfostret og uddannet dér, som vi dog ikke nævner.”

⁴⁷Munken Gunnlaugr Leifsson på klostret på Tingøre (Þingeyrar); se nærmere i indledningen side [xix](#).

stor kirkens støtte som på smukkeste vis prædikede Guds ord under de to Hólar-biskopper Kelds og Bjørns styre og overhøjhed. Han havde mange gæve lærlinge under sig som skrev mange betydelige bøger som endnu fremvises på Hólar og andre steder videnom. Også Vilmund som var den første abbed på Tingøre⁴⁸ var oplært dér, og det var også Hrein som var den tredje abbed dér. Der var også mange andre i skolen som sidenhen blev magtfulde gejstlige: Isleif Grimsson, biskoppens slægtning, Jon den Sorte, Bjarne Bergthorsson, Bjørn som siden blev den tredje biskop på Hólar, og mange andre som der kunde fortælles vidt og bredt om. Der var også en renfærdig jomfru som hed Ingun under oplæring. Hun stod ikke tilbage for nogen af disse i de omtalte boglige kunster. Hun oplærte mange i *grammaticam* og underviste hvem der vilde lære. Derved blev mange vel uddannede under hendes omsorg. Hun rettede for det meste latinbøger på den måde at hun lod læse op for sig, medens hun selv syede, vævede eller udførte andet fint håndarbejde med helgensagaer, idet hun gjorde mennesker bekendt med Guds herlighed ikke alene mundtligt med belærende ord, men også med sine hænders værk.

Kapitel 9

- L: Men⁴⁹ selv om et lydefrit liv og gode sæder, kærlighed til næsten og til Gud, og barmhjertige gerninger stiller menneskets fortjeneste og adfærd til skue bedre end alle tegn og undergerninger, så forekommer det dog mange indskrænkede mennesker som om det næsten udelukkende er de storslåede undergerninger som øger menneskers hellighed for Gud. Derfor vil vi berette lidt om den hellige Jon, for at det deraf klart kan fremgå at det er sandt – som det kan forventes – hvad Skriften siger om Gud i følgende udsagn: *Dominus voluntatem timentium se faciet et deprecationem eorum exaudiet*. Det skal forstås således: “Herren vil gøre deres vilje som elsker Ham, og Han vil høre deres bøn.”⁵⁰
- S: Mange ting skete der i biskop Jon den Helliges embedstid som var betydningsfulde og udgjorde store undergerninger, om end folk ikke vilde driste sig til at

⁴⁸Benediktinerklostret på Þingeyrar i Skagafjord, ikke langt fra Hólar, var det første kloster på Island, officielt grundlagt 1133.

⁴⁹Kapitel 9 udgør indgangsordene til rækken af mirakler sket i biskop Jons levetid. Som det fremgår er de forskellige i håndskrifterne L og S.

⁵⁰Salme 145,19 i Gamle Testamente.

kalde dem undere sålænge biskop Jon den Hellige levede; thi således befaler den hellige Skrift: *Ne laudaveris hominem in vita sua*.⁵¹ Det betyder: “Du skal ikke lovprise en mand medens han lever.” Således er det påbudt fordi det kan ske at mennesket i for høj grad lægger øre til menneskers ros, og det formindsker da i nogen grad hans fortjeneste i Guds øjne. Snarere skete der her det som den selv-samme Skrift siger: *Lauda post mortem predica securum*, “Ros ham efter døden og forkynd at han er frelst.” Nu er det tilladt at forkynde hans herlighed og fryde sig over hans sikre fortjenthed hos den almægtige Gud.

Kapitel 10

Der fortælles den episode om biskop Jon den Hellige: at en god og gæv præst, Eyjolf Gunvaldsson fra den hellige Morten Bisps kirke,⁵² opsøgte ham og bad ham om ud af hans store kærlighed at dele med ham et relikvie af biskop Morten den Helliges ben. Og han nænnede ikke at nægte ham det, og han gik hen til knoglen og tog den i hænderne. Det var ham meget imod at bruge jern på en så hellig mands ben. Så iførte han sig sit messeskrud, og da man var nået til de stille bønner,⁵³ så tog han helgenbenet og lagde det på alteret under *corporalia*⁵⁴ ved siden af kalken, og sang derefter messen til ende. Men efter messen, førend han tog messeklæderne af, gik han hen til knoglen, og da var den sprunget itu i to dele. Og da Jon den Hellige så det, blev han overmåde glad og takkede Gud og den hellige Morten Bisp. Så overlod han den mindste del til den førnævnte præst til Grenjadarstad, men opbevarede på værdig vis den største hjemme på bispesædet.

Der var mange mennesker som led af forskellige plager eller sygdomme som opsøgte biskop Jon den Hellige, og de fik hurtig bedring for deres dårligdomme, efter at han havde sunget over dem og givet dem den hellige velsignelse.

⁵¹Jesu Siraks Bog 11,30.

⁵²I Grenjaðarstaðir på Nordlandet, øst for Hólar, indviet til Skt. Martin af Tours.

⁵³‘De stille bønner’ = det som i den latinske messe går under betegnelsen *secretæ*: bønner fremført i tavshed.

⁵⁴Den linneddug på alteret hvorpå brød og vinen i kalken blev anbragt.

Kapitel 11

Der var en mand som hed Torer. Han var i tjeneste hos biskop Jon den Hellige og vogtede fårene på bispesædet. Han var en ung mand, rask og ret skødesløs, tænkte kun lidt på at vare sin mund, og deltog kun lidt i tidebønnerne selv når han var hjemme. Men biskop Jon den Hellige talte med ham om at han skulde forbedre sig, for han lagde stor vægt på at alle hans tjenestefolk skikkede sig vel og regelmæssigt gik til tidebønner, når de var hjemme og ikke derved forsømte vigtigt arbejde; men med denne mand kunde biskoppen intet stille op.

Så var det en helligaften da biskop Jon den Hellige var til vesper, og alle ordentlige mennesker var gået hen for at høre tidebøn, da var denne mand, Torer, efter sin uvane inde og gav sig i leg og livtag med de unge. Det blev sagt til ham at der var tidebøn; men det tog han sig ikke af. Hastigt pådrog han sig da hævnen for at han brød biskoppens påbud, idet han faldt under legen, og den selvsamme tunge som han altid holdt for lidt styr på, den fik han mellem tænderne, og han fik en rædsom flænge. Bagefter gik der kraftig hævelse i tungen med stærke smerter, og den blev så stiv og opsvulmet at han ikke kunde tale. Da kom han i tanker om hvordan han havde opført sig og ikke hørt på biskoppens påbud, og angrer det meget. Straks går han til biskoppen og bad om nåde med fagter. Og den Guds mand biskop Jon den Hellige får straks medynk med denne mands skade og elendighed, og tog med sin hånd og strøg hans tunge, og på få dage gjorde han ham med sine bønner så rask som om han aldrig havde pådraget sig skaden.

Kapitel 12

Der var en mand som hed Sven Torstensson. Han blev så forskrækkelig forhekset af Djævelen at han næsten helt forkastede kristendommen og dermed glemte al den anstændighed som sømmer sig for kristne mennesker. Og det gik til på den måde at han blev ude af sig selv over et skræmsel. Det forekom ham at være en ualmindelig smuk kvinde, og hun fik i den grad forhekset ham at han ikke vilde have med andre mennesker at gøre, gik altid rundt som i dybe tanker og tog overhovedet ikke hensyn til sine egne behov. Men af den almægtige Guds miskundhed, Han som ikke vil lade nogen af sine mennesker gå fortabt, men hellere vil frelse alle, så tog man denne mand og bragte ham til biskop Jon den Hellige. Det var på den tid da han nylig var kommet til bispesædet. Salig biskop

Jon byder ham venligt velkommen, fører ham med sig hen i kirken og lukker derefter kirkedøren. Så gav han sig til at udspørge ham grundigt om alt hvad der var sket, og opfordrede ham derpå stærkt til at angre. Og ved hans hellige formaninger berørtes den unge mand kraftigt, og fortæller så oprigtigt biskop Jon den Hellige alt hvad der var sket, om alle Djævelens bedrag og bagholdsangreb som han var blevet indviklet i. Men da biskop Jon den Hellige så sand anger hos ham, da blev han så glad at han fældede tårer over at han som en god hyrde skulde kunne bringe dette får tilbage til Herrens hjord. Han gav sig derefter til at pålægge ham skriftebod med hellige bønner og formaninger; først af alt pålagde han ham at han, til Djævelens skam og skændsel, skulde være ihærdig til at fortælle hver mand som vilde høre det, om denne begivenhed. Det gjorde han også, og forlangte til gengæld af enhver præst som han fortalte det skete, at når præsten hørte at han var død, skulde han synge sjælemesse for ham.

Og derefter gik de ud af kirken, og der var nu kommet så meget skik på Svens væsen at han, som indtil da havde levet sit liv til ubehag både for sig selv og andre, han var fra nu af mild og imødekommende mod enhver, og tog vel vare på sig selv, og takkede så længe han levede Gud den Almægtige og den hellige biskop Jon for sin helse.

Kapitel 13

Da biskop Jon den Hellige havde beklædt sit embede en kort tid, blev det hårde tider for folk. Stor misvækst og koldt vejrlig hærgede så at der ingen grøde var i jorden ved vårtingstid.⁵⁵ Biskop Jon den Hellige tog til det vårting som var på Tingøre, og da han kom dertil, så aflægger han for at opnå groning, og med alle mænds samtykke, højtideligt løfte om at man dér skulde rejse en kirke og en gård, og alle skulde yde bidrag dertil, indtil stedet dér kunde blive grundlagt.⁵⁶ Efter aflæggelsen af dette løfte lagde biskop Jon den Hellige sin kåbe og afmærkede selv kirkens grundvold. Og så hastigt bedredes livsbetingelserne for folk: at i den samme uge var al den is for størstedelen borte som havde forvoldt misvæksten,

⁵⁵Vårting var et 4–7 dages ting for det enkelte herred, holdt under tre goders forsæde i perioden 7.-27. maj.

⁵⁶Denne begivenhed har nogle forskere anset for den allerførste spæde begyndelse til det benediktinerkloster på Þingeyrar, hvis grundlæggelse – som Islands første klosterstiftelse – sædvanligvis dateres til år 1133.

så at den ikke var at se nogetsteds, og der kom grøde i jorden så hurtigt at i den samme uge var der næsten græsning nok til fårene.

Kapitel 14

Bispesædet på Hólar led under den plage at der var en bås i kostalden hvor det ikke lod sig gøre at binde noget kreatur, fordi hvert eneste som blev bundet op dér om aftenen lå dødt om morgenen.

Et efterår skete det at den hellige biskop Jon sammen med forvalteren gik i gang med at bestemme hvad af kvæget der skulde leve og beholdes hjemme på bispesædet. Og da de havde foretaget sorteringen, så siger røgteren at der var den hage ved det at der ikke var så mange pladser til kreaturerne, fordi den ene bås var ubrugelig. Biskoppen erklærede at det skulde være som han sagde og havde bestemt, og erklærede at der skulde bindes op i den bås ligesom i de andre, og det blev gjort. Men næste morgen da man kom til kostalden, da lå en ko i den pågældende bås og var død. Det blev meldt til biskoppen, og han gav ordre til at et andet kreatur skulde bindes op dér, og et tredje, og de døde. Da sagde røgteren til biskoppen: "Hvor længe skal det blive ved på den måde?" Biskoppen svarer: "Det skal det så længe der er nogen kreaturer tilbage, hvis Gud vil at dette bispesæde skal lægges øde af den grund." Herefter hørte det op, og således besejrede biskop Jon dette rædselsregimente med sin tro og standhaftighed.

Kapitel 15

Det hændte også et forår at det våredes så sent, at der kun var ringe vækst i jorden ved fardagstid. Da red den hellige biskop Jon til Altinget, og aflagde højtideligt løfte for at opnå en bedring af vækstforholdene for folk til Sankthans.⁵⁷ Og da han havde fremsagt det edelige løfte, og det var stadfæstet, så udtalte han bagefter disse ord: "Nu vilde jeg ønske at Gud straks gav os duggen" – og her viste det sig at han var en meget utålmodig mand.

Sommeren havde hidtil været tør, så at der ikke var faldet dug, og derfor var der næsten intet græs. Og da den hellige biskop Jon aflagde løfte, var vejret så klart

⁵⁷Fardage var fire dage, fra torsdag til søndag, i sidste halvdel af maj hvor det var lovligt at skifte bopæl. Altinget holdtes fra torsdag i dagene 18.-24. juni til onsdag i dagene 1.-7. juli. Sankthans er som bekendt 24. juni.

og sigtbart at der ikke sås en sky på himlen. Men da han den dag under messen istemte *Gloria in excelsis*,⁵⁸ da regnede det så kraftigt at folk fandt det umuligt at være ude i det våde vejr. Fra da af den sommer faldt der dug om nätterne, og det var solskin om dagen; sådan gik det i nogen tid. Græsvæksten den sommer blev middelgod.

Denne biskop Jon den Hellige blev udmærket af Gud ved mange bemærkelsesværdige visioner og skønne drømmesyner, og det var ikke underligt at der blev vist ham mange bemærkelsesværdige ting i søvne, for han fik ikke mere søvn end det mindste han kunde klare sig med, og hans tanke var altid, før han faldt i søvn og så snart han vågnede, ved tjenesten for Gud og hellig bøn.

Kapitel 16

Den samme nat som præsten Torkel, også kaldet Trandil, hans fosterbroder – han var en prægtig præstemand – døde sydpå i Skålholt, så han det i et syn. Det var efter nattesang⁵⁹ da biskop Jon den Hellige var kommet i seng, og så så han lagde sig tilbage på puden, kom søvnen straks over ham, og det forekom ham som om en mand han ikke kendte gik ind og stillede sig midt i rummet. Det kom ham for som om denne mand blev spurgt af de tilstedeværende om han havde noget nyt at berette, og han sagde: “Torkel hedenfaren.” Mere sagde han ikke. Biskoppen vågnede og rejste sig brat, og kaldte på Rikvin, sin ærkepræst,⁶⁰ og sagde til ham: “Stå op, broder, og lad os gå til kirken og lovprise den almægtige Gud, for Torkel præst, vores broder, har nu forladt dette liv, og nu vil vi overgive hans ånd i den almægtige Guds hånd.” At han var syg, havde de hørt. De gik da til kirken og holdt sjælemesse, og så fortæller han præsten, Rikvin, hvad han havde set i sit syn.

Kapitel 17

I det tolvte år af biskop Jon den Helliges embedstid indtraf der en meget betydningsfuld begivenhed. Da døde biskop Gissur i Skålholt tredive dage efter at

⁵⁸Ære være Gud i det Høje...’, Lukas 2,14; synges tidligt i messen.

⁵⁹Nattesang = *completorium*, dagens sidste tidebøn.

⁶⁰Ærkepræst: den fornemste præst ved en domkirke og biskoppens vikar i dennes liturgiske funktioner.

Thorlak Runolfsson modtog bispevielse.⁶¹ Det var tirsdag den 28. maj. Thorlak var udpeget til biskop på biskop Gissurs bøn, ét år før Gissur døde. Gissur var biskop i seksogtredivé år. Da var der gået ellevehundredeogatten år efter Kristi fødsel. Det samme år døde pave Paschal, kong Balduin af Jerusalem, patriarken Arnaldus i Jerusalem, den græske konge Alexios og kong Filip af Sverige. Da var der gået éthundredeogatten år efter kong Olav Trygvasons fald.

Kapitel 18

Engang da biskop Jon den Hellige en nat havde lagt sig til at sove, da viste der sig et syn for ham. Det forekom ham at han befandt sig i bøn foran et stort krucifiks, og så forekom det ham at billedet på korset bøjede sig imod ham og sagde ham nogle ord i øret, vi ved ikke hvilke. Dette syn fortalte han præsten Rikvin om; men der var ingen som kunde tolke det. Men dagen efter, da kom der til biskop Jon den Hellige nogle mænd som netop var gået i land, og bragte ham en bog. I denne bog var der beskrevet en hændelse som dengang var meget lidt kendt her i landet: der fortælles om at jøderne pinte Vor Herres Jesu Kristi billede på samme måde som de før havde pint Vor Herre Jesus Kristus selv. De piskede billedet med svøber og spyttede på det og huggede det på halsen. Derefter korsfæstede de det og gik så hen foran korset og håned billedet efter de fortidige jøders eksempel. Derefter tog de et spyd og stak det brutalt i siden på billedet. Da hændte der noget vidunderligt og uhyrt. Vand og blod sprang fra billedets side, og af det blod og vand blev mange syge helbredt. Og da jøderne så alt dette ske, så angrede de af fuldt hjerte og vendte sig til Gud. Og da den hellige biskop Jon og præsten Rikvin havde læst om begivenheden, så erklærede præsten smilende til biskoppen: "Dér har du jo, Fader, den drøm som Herren viste dig i nat." Så lovpriste de begge Herren Jesus Kristus.

Kapitel 18A

Det hændte en skærtorsdag da mængden af mennesker var på sit højeste på Hólar i biskop Jons dage: at en fattig kone kom til husholdersken og sagde: "Nu har

⁶¹Thorlak Runolfsson blev bispeviet den 28. april 1118, og Gissur døde den 28. maj samme år.

mine børn ikke noget til aftensmad, og vi har brug for at du nu giver os en almisse for Guds skyld.” “Det er nu ikke så nemt at give almisser just nu,” siger husholdersken, “fordi der er kommet mange gæster til gården. Gå du til biskoppen,” siger hun, “så vil han finde råd for din redning på en eller anden måde.”

Hun gik så hen til Hans Højærværdighed biskoppen, og det var ham der først tiltalte hende: “Hvad vil du, min pige?” siger han. Hun svarer: “Nu har jeg ikke noget til aftensmaden til mig selv og mine børn, hellige fader,” siger hun. Hans Højærværdighed biskoppen sagde at bryden⁶² skulde give hende en ost. Den fattige kone tager glad imod almissen og drager af sted med den.

Men lidt senere kom bryden tilbage til ostene og vilde skære hver enkelt af dem ud, og der taltes da lige så mange som før. “Hvordan går dette til?” siger han. “Konen fik én ost med sig for lidt siden, og alligevel er der nu lige så mange som før. Dette er meget underligt.” Så går bryden til Hans Højærværdighed biskoppen selv og fortæller ham om denne nys beskrevne hændelse. Den velsignede biskop Jon svarer: “Her går det nok sådan som det hedder: at Gud føder gæsten; men du skal dog ikke gå og snakke om den slags.”

Ved sådanne og andre ting blev Jon den Hellige elsket af menigmand og vandt yndest hos Gud og gode mennesker.

Kapitel 19

Nu har vi været noget inde på de undere som vi har hørt fortalt eller set nedskrevet fra biskop Jon den Helliges liv, skønt folk vogtede sig for medens han levede at kalde det åbenbare undere. Og dog tillagde alle klartseende den slags ting, og også mange andre som Gud den Almægtige gjorde for denne sin hjerteven, stor betydning. Alligevel syntes det ingenlunde mindre betydningsfuldt hvor prægtigt han holdt bispesædet og de gejstlige som var hos ham, og hvor besindig han var i alle gode ting. Det samme gjaldt hans gode sind, der var sådan at han ikke kunde tåle at se noget der gjorde ondt. Han fastede længe og vågede nærmest nætter og dage og bad, og var altid i færd med noget som var gavnligt, og hvad han end gjorde, så var hans læber aldrig i ro for lovprisning af Gud den Almægtige.

Men da den tid var kommet da den almægtige Gud vilde evigt belønne den hellige biskop Jon for det arbejde og den møje han med store kvaler havde båret

⁶²‘Bryde’ = forvalter eller bestyrer.

for Guds skyld, så blev biskop Jon den Hellige syg, og af denne sygdom gik han heden fra dette liv.

Sygdommen var ikke heftig, og som følge deraf kunde han ordne og betænke alt som han ønskede det. Og da han lå i denne sygdom og endnu ikke havde modtaget den sidste olie, da kom der en af hans disciple til ham, en dygtig skriver og et elskeligt menneske, og præsteviet. Han hed Thorvard og stod for den kirkelige betjening i Knapstad i Flod. Han medbragte en bog som han havde skrevet og lavet⁶³ til en præst som befandt sig langt borte derfra, og denne havde bedt ham indtrængende om at lave bogen, og de var indbyrdes blevet enige om at biskoppen skulde vurdere bogen, og det skulde præsten betale efter. Biskoppen blev glad over at se præsten og sagde mildt til ham: "Kom herhen, min søn, og kys din fader fredskys før jeg dør, ligesom dine andre brødre." Så gik præsten hen til ham og kyssede ham. Derefter viser han ham bogen og fortæller hvad de var enedes om indbyrdes om dens pris, og bad ham om at vurdere bogen. Og biskoppen ser på bogen, og roste den meget, og sagde så: "Denne bog er god og smukt skrevet; men det vil ikke falde i hans lod at eje bogen; en anden vil komme til at nyde godt af den." Præsten svarer: "Hvorfor, Fader? Sæt du prisen på den, og det kan han gerne købe den for, for han bad mig indtrængende om at lave ham sådan en bog." Biskoppen svarer: "Jeg kan gøre det," siger han, "hvis du vil: vurdere bogen; men det er ingen nytte til, for den præst som du har tiltænkt bogen er død nu."

Der gik nogen tid imellem dette og at man hørte om den omtalte præsts død; han havde været afgået ved døden da biskoppen sagde at han var død. Det gjorde et stort indtryk på alle at biskop Jon den Hellige kunde vide den slags ting når han slet ikke var i nærheden deraf.

Kapitel 20

Nu begyndte det imidlertid at gå stærkt ned ad bakke for den hellige biskop Jon; men selv om hans kræfter svandt meget, så passede han dog hele tiden sine bønner. Og da han så sin død nærme sig, så lod han sig give den sidste olie, og ved den lejlighed var alle de gejstligt uddannede som var på bispesædet, til stede tilige med andre af hans nære venner. Da havde han også i forvejen ordnet det som

⁶³Lavet' betyder her formentlig: skåret til og indbundet, evt. også illustreret og dekoreret.

han fandt det bedst. Derefter lod han sig give *corpus domini*,⁶⁴ og da han havde spist det, så sang han først denne *communio*:⁶⁵ *Refecti domine pane celesti ad vitam quesumus nutriamur eternam/*; det skal forstås således: “Hør, Herre, vi som mættes af det himmelske brød, vi beder om at den næring forvandles til evigt liv og glæde for os.” Derefter istemte han denne salme: *Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo*. Disse ord oversættes således: “Prise vil jeg Herren til hver en tid, hans lov være altid i min mund.” Og medens han havde denne salme på læberne og tungen endnu rørtes til disse hellige ord, da skiltes hans hellige ånd fra sit legeme og blev så båret af Guds engle til den glæde som i forvejen var beredt den af Gud den Almægtige, og dér skal han lovprise den almægtige Gud i evighed sammen med de andre hellige mænd, således som han forud havde afgivet løfte om i de salmer han sang til sidst.

Det var lørdag den 22. april at biskop Jon den Hellige gik bort fra denne verden til den evige glæde. Da var der gået 1121 år fra Kristi Fødsel. Han blev bispeviet da han var fireoghalvtreds år, og han sad i sit bispeembede femten år. Og da han havde levet i alt i niogtres år i denne verden, så døde han i en god alderdom. Det var i pave Calixtus den Andens dage.⁶⁶ Det var også i Norges konger Eystein og Sigurds tid;⁶⁷ men da var deres broder Olav død. Dengang var biskop Thorlak Runolfsson biskop i Skálholt.

De gejstlige som var til stede tog godt og omsorgsfuldt vare på den hellige biskop Jons lig. Men da der skulde laves en kiste til liget, da var det en klerk som hed Brand Bergthorsson der gjorde dette håndværksarbejde. Han kom svært til skade med hånden så at en finger næsten var af. Så lader han et stykke lærred binde om fordi det blødte meget, som man kunde vente; men alligevel hørte han ikke op med arbejdet førend kisten var gjort færdig. Derefter ikklædte han sammen med de andre præster biskoppens lig, og arbejdede dér med stor omhu. Men tre dage senere blev forbindningen taget af, og da var såret lægt, og dér hvor såret havde været, så det nærmest ud som om der lå en rød tråd tilbage, og alle som så dette under, lovpriste Gud.

Da man nu var nået til at liget var ikklædt og gjort klar til begravelsen, og begravelsesmessen var sunget frem til hvor kisten skulde bæres ud, da gik de af

⁶⁴ *Corpus Domini*: Herrens legeme.

⁶⁵ *Communio*: sangparti som synges under nadveren.

⁶⁶ 1119–1124.

⁶⁷ Se note 32.

præsterne som skulde bære, frem og tog fat under kistebøren og vilde løfte den. Da indtraf noget som gjorde stort indtryk på alle tilstedeværende: liget blev så tungt at de som var sat til at bære det ud, overhovedet ikke kunde flytte det. Dette foruroligede alle meget, og de talte indbyrdes om hvordan det kunde gå til. Da tager en af klerkene til orde klogt og omtænksomt, og siger: "Denne tildragelse må skyldes vor mangel på omhu, der må være et eller andet i vores betjening af vores biskop vi ikke har gjort ordentligt. Se nu omhyggeligt efter om han har alle de ting i sit skrud som det sømmer sig og som hører til hans vielse." Man så så efter, og det viste sig at de ikke havde sat guldringen på biskop Jon den Helliges finger. De tog da ringen og satte den på hans finger, og derefter gik de samme mænd som før til, og løftede da med lethed liget og bar det til jordfæstelsen.

Den hellige biskop Jons legeme blev begravet uden for kirken syd for koret, og der blev bygget en hvælving over. Dér lå hans ben lige knap firsindstyve år, indtil Gud åbenbarede hans herlighed med skønne jærtegn, og hans relikvier blev optaget af jorden. Da lod Hans Højærværdighed biskop Brand⁶⁸ de hellige levninger optage og føre ind i kirken og ordne respektfuldt med stor pragt til pris for Vor Herre Jesus Kristus. Må det behage ham, for denne hans hellige hjertevens fortjenstfuldheds og for hans bønners skyld, at frelse os fra nød og fare, og når vi går bort fra denne verden, at forene vore sjæle med hans udvalgte.

Kapitel 20A

På⁶⁹ den syvende dag efter salig biskop Jons død var endnu alle hans nærmeste og hans fortrolige i dyb sorg over hans død; men mere sorgfuld end alle dog den enke som havde stået for bispesædets husholdning og godt og trofast og omsorgsfuldt havde taget sig af alt. Det fortælles nu at der var to fornemme kvinder som misundte hende og lagde råd op imod hende sammen med præsten Hjalte som vi før omtalte; han havde noget at sige dér og havde været en af biskoppens fortrolige. De prøvede på hvilken måde de kunde fratage hende den myndighed hun havde haft medens biskoppen levede – og gjort det godt – , og vilde så tvivl om hvorvidt hun husholdt hæderligt, og de troede at hun stak noget til side af de gode sager og vilde sende det til sin datter.

⁶⁸Brandr Sæmundarson var biskop på Hólar 1163–1201.

⁶⁹Kapitlerne 20A–G er kun bevaret i deres helhed i H; men noget deraf findes i de brudstykker af L som betegnes L2 (AM 219 fol). Kapitel 20D findes i kortere form i S, kapitel 50.

Men da disse kvinder, skønt de i mange henseender ikke var uden moral, ved den Ondes tilskyndelse blev fikseret på denne bestræbelse, så går de om natten, og sammen med dem den omtalte præst, til hendes seng medens hun sov, og fjernede alle de nøgler hun havde lagt ved siden af sig. De gik til aflukker og til andre aflåste steder og låste dem op og gennemsøgte overalt. Men efter Guds dom blev de alle ramt af den samme hævn, nemlig at de gik fra forstanden straks om morgenen derefter, og de erklærede at de havde handlet ilde over for salig biskop Jons veninde, idet de fjøede sorg til sorg for denne gode kvinde som i forvejen var den der sørgede mest over biskoppens død, og således blev de hastigt tugtet af Gud. Men af disse kvinder hed den ene Gudrun og var en gæv husfrue, og den anden hed Valgerd Bødvarsdatter, en udmærket ung pige.

Kapitel 20B

En tildragelse må især omtales som fandt sted efter salig biskop Jons død, i det tidsrum som gik mellem hans død og hans translation.⁷⁰ Begyndelsen på beretningen er, hvad der før er omtalt: at medens salig biskop Jon stod for styret på Hólar-bispesædet flyttede mange retskafne folk, både mænd og også kvinder, dertil. Og som forvalter styrede den før omtalte mand, præsten Håmund Bjarnarson, og sammen med ham en kvindelig slægtning til ham som hed Hilda. Hun var ung af alder og legemligt renfærdig, ydmyg i gerning, mild af sind, smuk af udseende, men skønnere i sin tro, for så stor var hendes tro at hun allerede i en ung alder længtes efter eneboerlivet, og vedholdende bad salig biskop Jon om at lade hende bygge et hus alene, og vie hende til nonne. Hun bad også sin slægtning og fosterfader om at støtte hende i at biskoppen skulde give hende lov til dette; men den bøn opfyldte de ikke for hende, fordi de ikke turde tage den risiko om hun nu vilde kunne gennemføre et så krævende forsæt. Og da hun ikke opnåede hvad hun higede efter, så stikker hun i al hemmelighed af på en højtidssdag efter messen, og udsøger sig et øde sted.

Nu blev der ledt efter hende, og hun blev ikke fundet nogetsteds hjemme på bispesædet og heller ikke på de nærmeste gårde, og alle undrede sig derover.

⁷⁰Translation = optagningen af en (vordende) helgens jordiske levninger af graven; i katolsk middelalder en begivenhed af stor religiøs betydning som siden markeredes årligt ved messer på festdagen.

Nogle mente også at hun måske pludselig havde mistet forstanden og var sprunget i elven som løb tæt på bispesædet, eller havde omkommet sig ved en anden pludselig tildragelse. Men da en klog kvinde som hed Gudrun Dagsdatter, moder til føromtalte Ingun, hørte dette, så erklærede hun: "Så tåbeligt skal I ikke tro om vores søster Hilda, for hun kom til os tidligt i morges. Jeg siger jer for sandt at der ikke var vanvid i hendes øjne, men snarere guddommelig miskundheds velbehag. Tro I blot hvad jeg fortæller jer, for hun skal nok vise sig at være længere borte end I har troet."

Hun var savnet i nogle dage. Da berettede nogle kvinder som tidligere på året, om sommeren, var taget til Kolbeinsdal for at samle bær, og som havde været sammen med Hilda, at hun havde udtalt over for dem: at dér forekom det hende at være et godt sted at bo for den som vilde leve et eneboerliv. Hun sagde at der var bær nok at spise og det klareste vand at drikke, og nok af flade sten til at bygge sig et sted at bo. Og på grund af deres beretning kom man i tanker om hvad hun ofte før havde talt om. Derfor tager folk skyndsomst hen til det sted hvor kvinderne havde været efter bær, og dér fandt de Herrens skjoldmø, væbnet med bønner og rede til kamp imod Djævelen og hans hærskarer, og med den hellige tro som brynje og håbet som hjælm og med salmesang til skjold. Da havde hun på det sted bygget sig et lille skjul af flade sten, og hun havde samlet en masse bær til at opretholde livet med.

Man bragte hende nu hjem til bispesædet, og alle glædede sig over at hun kom tilbage. Og så opnåede hun det hun så længe havde higet efter, for nu lod salig biskop Jon bygge et lille hus til hende op til sydsiden af kirkens kor, med døren vendt mod syd, og han indviede hende til nonne, og indviede denne klostercelle til bolig for hende. Og dér levede hun sit liv til alderdommen og tjente Gud dér nat og dag med faste og bønner. Og da den salige biskop Jon døde, da traf det sådan at han blev begravet over for hendes hytte.

Kapitel 20C

Nu skal det fortælles hvilken barmhjertighed og trøst Gud skænkede hende for salig biskop Jons, hendes fosterfaders fortjenstfuldheds skyld, da han var gået bort fra denne verden, for efter hans død måtte hun udstå mange fristelser fra Djævelen, som mange vidste og som ikke kunde skjules.

Kapitel 20D

På⁷¹ et tidspunkt var der så megen rumsteren af mus i hendes celle, både mange og store, og de lagde så meget beslag på hendes tanker, så hun syntes næsten ikke hun kunde holde det ud. Der blev overalt spurgt efter hvad folk kunde finde på for at få has på disse udyr, uden virkning. Så blev der sendt bud efter den dygtigste håndværker, Besse Dagsson, om at han skulde redde hende med sit snilde. Han ordner cellen indvendig og beklæder den meget omhyggeligt med panel, men det hjalp ikke. Da var det kommet dertil at folk ikke mente der var noget at gøre ved det.

Men da Hilda eneboerske så at man var ved at opgive at frelse hende i denne prøvelse, så taler hun en nat til sig selv: "Hvis min herre biskop Jon kunde se hvilke kvaler jeg har på grund af disse udyr, og om han nu vilde sørge for mig åndeligt som han gjorde det legemligt sålænge han levede her i verden hos os, så vilde det nu ikke længer blive sådan ved. Hør nu, hellige biskop Jon," siger hun, "for du indviede mig til Gud med nonnevielse, og satte mig på dette sted, og udløste mig af alle Djævelens fristelser ved din munds tale og dine bønners hjælp; men nu du er død, overlader du mig uden menneskers bistand i Fjendens hænder. Hør nu din trælkvinde, som tror at jeg kan blive frelst for din fortjenstfuldheds skyld, så jeg ikke bliver overmandet og må forlade min bolig som du tidligere bød mig her, så at den Onde ikke skal glæde sig over mig. Vær lige så tæt på min nød som du hviler nær ved mit hus. Og disse afskyelige mus som gør mig så skrækkelig bange, driv du dem bort så at de aldrig skal ses her mere, så jeg kan glæde mig på grund af dig, og jeg så kan bringe Gud mine taksigelser, styrket ved tjenesten for Ham."

Og da hun havde sagt dette, da så hun en mand komme ind i cellen, præsteagtig og helligt udseende og meget prægtig at skue, og hun mente i ham at genkende den hellige biskop Jon. Han havde en stænkekost i hånden og stænkede rundt i hele hytten og drev på den måde alle musene bort, og de blev aldrig siden set i den hytte, og hun takkede Gud og den salige biskop Jon.

⁷¹Historien om museplagen i Hildas celle findes i kortere form i håndskrift S, kapitel 50.

Kapitel 20E

Der var en kvinde på bispesædet på Hólar i biskop Ketils tid som hed Gudrun, og som man gav navn efter kirken og kaldte kirkekællingen. Hun nærrede stor kærlighed til Gud, men alligevel gjorde hun mange ting på en tosset måde, fordi hun ikke lignede de fleste andre hvad angår underlige sager og vaner. Denne kvinde vågede næsten alle nætter igennem i kirken ved lig. Hun havde lavet sig noget i retning af et alter eller en forhøjning ved siden af kirkens dør, og derfra anråbte hun Gud og talte således: “Tag du mig, Kristus, og det på øjeblikket! Tag mig. Og det er ikke straks undtagen det *er* straks.”

En nat havde hun igen efter sin vane våget ved et lig. Da forekom det hende omtrent ved midnatstid at den døde rørte sig på ligbåren og lidt efter rejste sig på benene med stort spektakel og vilde gå løs på hende og tage fat i hende. Og hun blev straks frygtelig bange over dette synsbedrag, og påkaldte Kristus med høje råb, og flygtede for det helt op til alteret, og greb fra alteret et lille skrin hvori der var relikvier, og holdt det i favnen, og gemte sig så skælvende bag ved alteret. Men ved denne uro vågnede Guds trælkvind Hilda og vilde vide hvad det skulde betyde med kællingens megen ståhej der fremme i kirken. Hun åbnede en glug som var i korvæggen, og så hende i kirken et voldsomt postyr. Det syntes hende som kirken var helt fuld af skrækkelige dødnings og skygger, og alle disse gøglebilleder gik løs på Gudrun. Men da Hilda ser dette, så vilde hun hastigt vende blikket bort, men det var hende umuligt fordi hendes ansigt var så stift og hang fast ved væggen, så at hun hverken kunde røre halsen eller hovedet. Da vilde hun lukke øjnene, men kunde ikke fordi øjnene var så stivnede at hun ikke kunde bevæge øjenlågene i nogen retning, og hun blev nødt til at se hvad hun gerne vilde være fri for at se. Og medens hun på den måde var fastholdt i dette skrækkelige syn, så gav hun sig til meget indtrængende at påkalde biskop Jon, sin fosterfader, om at han skulde hjælpe hende og frelse hende ud af denne Djævelens fristelse, sådan som han før havde gjort. Og da ser hun straks salig biskop Jon komme fra koret, iklædt biskoppeligt ornat og med bispestaven i hånd. Hun syntes der var et stort lys om ham, og han var helgenagtig at se. Han stiller sig på kortinet, og med bispestaven og dens spids betvinger han det onde slæng, så disse urene ånder alle flygtede for hans hellighed. Nogle styrtede om dér hvor de var nået til, mens andre svandt bort længere ud over koret som kvalmende røg. Men biskop Jon den Hellige forsvandt for hende straks efter dette syn; da var hun også frelst fra

hele dette onde syn, så hun selv kunde råde for hvad hun så, og halsen var uden stivhed så hun kunde flytte den fra gluggen, og hun lovpriste Gud den Almægtige og sin fosterfader biskop Jon den Hellige.

Men Gudrun kirkekælling gemte sig helt til om morgenen og vidste ikke noget om hvad Kristi trækvinde havde oplevet. Men om denne hændelse fortalte Hilda kun nogle få, for Hilda tog afstand fra al sladder efter at hun var blevet eneboerske. Kirkekællingen derimod var sladdervorn, og derfor var de fleste mennesker bekendt med hvad der hændte hende; men Hild nonne fortalte kun noget til nogle ganske få. Hun fortalte det til Oddny Knudsdatter, og Oddny fortalte det til munken Gunløg Leifsson som har forfattet denne saga.

Kapitel 20F

Det fortælles her at eneboersken Hilda levede fra biskop Jons tid og indtil biskop Björn Gilsson⁷² havde været biskop i tolv år, han der som den tredje styrede bispedømmet på Hólar. Alle sit livs dage viste hun en himmelsk vandel her i denne verden. Det kunde også ses i denne verden på hendes ydre fremtræden at hun bar Helligåndens gave i sit bryst, for hun var altid mild og blid og ejede en dues enfold. Hun oplærte retskafne kvinder som kom til hende i stilhed. Hun opfostrede også en fattig dreng som biskop Keld hjalp og som hed Thorolf, og underviste ham i Psalteret.⁷³ Og da hun begyndte at ældes meget og på grund af frost og kulde ikke kunde være i sin hytte om vinteren, så gav man hende et varmere hus, og en kvinde gav hende hjemmehjælp. Hun lod opsætte et forhæng så hun ikke skulde se de mennesker som gik ind i huset, og hun mælede aldrig et verdsligt eller lemfældigt ord, og var der noget hun trængte til af nød, så bad hun om det med tegn eller tavse ord. Hun fuldendte sine dages tal i god alderdom den fjerde marts, døde og opfór til Gud bort fra denne verdens trældom. Og således har nu den almægtige Gud på det skønneste sørget for, at lige så forbundet hun var med salig biskop Jon medens han levede, således mødes nu også hendes dødsdag og hans translationsdag.⁷⁴

⁷²Björn Gilsson var biskop på Hólar 1147–1162.

⁷³Psalter: Salmernes Bog (Ps) i Gamle Testamente, oftest brugt som en særskilt bog, og naturligvis i den latinske oversættelse (Vulgata).

⁷⁴Eneboersken Hilda døde den 3. marts 1159, og biskop Jons jordiske levninger blev overført fra hans gravsted til et skrin inde i kirken den 3. marts år 1200.

Kapitel 20G

Biskop Brand Sæmundsson fortalte at da biskop Bjørns lig blev begravet ved siden af salig biskop Jon, og man gravede ved hans kiste, da fornåm alle som var på kirkegården en vellugt, og de som gravede graven, lukkede salig biskop Jons kiste op, og de følte et stort velbehag da de så liget. Mange steder var kødet på knoglerne, og man skulde snarest forvente noget andet end vellugt derfra.

Kapitel 21

Da der var gået syvoghalvfjerds år efter biskop Jon den Helliges død, da lod den højærværdige stormand biskop Brand, som var den fjerde biskop på Hólar, biskop Jon den Helliges knogler afvaske, og han lod lave en ny kiste til dem og lod dem ordne omhyggeligt. Biskop Jon den Helliges hovedskal lod han vaske for sig i rent vand, og lod dette vand opbevare omhyggeligt. På samme tid lod han også biskop Bjørns knogler afvaske og en ny kiste lave til dem. Derefter lod han begge kisterne anbringe under et hvælv uden at kaste jord over dem.

Biskop Jon den Helliges ben blev denne gang taget op af jorden den fjortende december, og den sekstende i nævnte måned nedsattes under førromtalte træhvælve den hellige Johannes' knogler med *commendationibus*⁷⁵ og andre hellige bønner.

På den samme tid var der en ung jomfru som hed Hjalmerd. Hun blev ramt af langvarig sygdom, og på grund af megen søvnløshed fik hun en slem øjenpine oveni. Da tog man efter biskop Brands råd dette samme vand som den hellige biskop Jons hovedskal var blevet vasket i, og dryppede det på pigens øjne tre aftner og de tre påfølgende nætter. Da sov hun sødeligt og blev på kort tid fuldstændig helbredt for denne skade.

Kapitel 22

Først på vinteren året efter blev en ung pige som hed Arnrid ramt af et farligt onde. Det var sådan fat at hun følte stærke smerter og stort ubehag over brystet og ud mod den ene side. Ondet angreb hende så alvorligt at alle troede det blev

⁷⁵*Commendatio (animae)*: den kirkelige handling som foretoges umiddelbart før, under og efter et dødsfald; den afdødes sjæl overgives af præsten i Skaberens hånd og til engles og helgeners omsorg.

hendes død. Det havde også den følgevirkning at der stod en så stærk stank fra hende at folk næsten ikke syntes det var til at holde ud at sidde hos hende. Hun kunde ikke sove og ikke tage føde til sig. Hendes fader var ulykkelig over hendes lidelse, og da han mente hun ikke havde langt igen, så tager han hende varsomt op i sin favn og vilde undersøge om han kunde mærke under armene hvordan det stod til med ondet; for han var en dygtig læge. Og da han stryger hen over hende, mærker han oven for navlen ved ribbenene på den ene side at der var en stor, rædsom byld. Og så erklærer han: "Hvis det var et kreatur som havde sådan en sygdom, så vilde jeg skære for den; men nu tør jeg ikke for Gud."

Derefter lovede han, for at biskop Jon den Hellige skulde gå i forbøn hos Gud den Almægtige, at lade fremstille et lys som var lige så højt som pigens, og et andet så højt som hun målte omkring livet.⁷⁶ De lys skulde brænde i kirken på Hólar på biskop Jons dødsdag. Han lovede også, og hans kone ligeså, at frembære bønner: at synges halvtreds gange *Pater noster* tillige med *Ave Maria*.⁷⁷ Og så såre løftet var aflagt, så faldt pigens i søvn og sov til om morgenen. Derefter tog de som vågede hos hende og dryppede det vand hvori biskop Jon den Helliges knogler var blevet vasket, i mælk, og lod pigens drikke det hele. Og lige så hurtigt hun havde indtaget det, så spyede der et vældigt opkast som stank voldsomt, ud af hende. Derefter lå hun stille indtil aften. Da tager hendes fader hende og stryger rundt på hende en gang til, og mærker da at nu var bylden bristet, og hævelsen havde delt sig i tre knuder. Men da tre dage var gået fra det tidspunkt da løftet var blevet aflagt, da var den unge pige så fuldstændig rask som om hun aldrig havde været syg.

Alle tilstedeværende lovpriste Gud og biskop Jon den Hellige. Denne begivenhed skete kort før julefasten.⁷⁸

Kapitel 23

Den samme vinter, dagen før apostlen Andreas' messedag,⁷⁹ skete der det hjemme på bispesædet at en mand som hed Einar, en indviet degn, havde hvervet som kirketjener. Og da han skulde være i gang med at smykke kirken forud for messedagen, så bliver han ramt af en så kraftig hovedpine at han på grund af den

⁷⁶ Lysets højde skal svare til hvad hun måler om livet.

⁷⁷ Bønnen til jomfru Maria: *Ave Maria, gratia plena...*: 'Hil dig, Maria, fuld af nåde...'

⁷⁸ Julefasten = adventstidens faste forud for julens højtid og festligheder.

⁷⁹ Andreasmesse: den 30. november (her 1199).

ikke kunde udføre sit arbejde. Han tager da et lægemiddel⁸⁰ fra biskop Jons relikvieskrin og lægger det på sit hoved, og går så ud. Og da han begav sig hjemad til husene i den hensigt at lægge sig, så bedres han så hastigt at han ikke mærker til nogen smerter, og han vendte da tilbage til kirken og takkede Gud og den hellige Jon biskop, og gjorde på ærlig vis sin tjeneste færdig.

Kapitel 24

Sjette juledag skete der det at en mand som hed Grim deltog i leg med sine jævnaldrende. Da kom han til skade: hans underben springer ud af knæledet, og der løb straks blod mellem benet og ledknoglen, derfor kunde benet ikke sættes helt på plads. Der kom kraftig hævelse i benet og det blev stift som en stok, og han kunde så ikke gå. Men da trettende juledag⁸¹ kommer, og alle var af sted til nontjeneste,⁸² da er han alene og bliver så helt elendig af sin lidelse, og påkaldte da af hele sit hjerte Gud den Almægtige, og den hellige biskop Jon om at gå i forbøn. Han lovede også til Guds og biskop Jon den Helliges ære at synge alle de salmer han kunde fra Psalteret hver dag så længe han levede. Aftensangene⁸³ kunde han, og giver sig straks til at synge. Og da han har sunget denne sang til ende, så mærker han brat hvad biskop Jon den Helliges fortjenstfuldhed formåede hos Gud, og han kommer så på benene og går uden stok ud til kirken og møder sine gårdsfolk, og fortæller dem hvad der var sket. Og ufortøvet går han af sted fra gården for at opsøge Gudmund præst, en retskaffen gejstlig, og ham fortæller han med det samme hele begivenhedsforløbet. Han glædede sig over det og takkede Gud og biskop Jon den Hellige.

⁸⁰ Kunde være næsten en hvilken som helst ting der havde været i berøring med den hellige mands jordiske levninger.

⁸¹ Fra gammel tid varede julehøjtiden tolv dage. Trettende juledag/'trettende dag jul' var sjette januar (i kristen tid Helligtrekonger), som sluttede højtiden.

⁸² En af de daglige tidebønner; den fandt sted ved dagens 9. time (lat. *hora nonas*), altså midt på eftermiddagen.

⁸³ Aftensangene: hvoraf der blev sunget fem hver dag, var Ps. 109–146 fraset Ps. 117, 118 og 133 (alle i Vulgatas nummerering).

Kapitel 25

Der var en kvinde som hed Ranveig. Hun var gift med en præst som hed Jon. På den sidste søndag før jul blev hun ramt af en svær lidelse. Hun fik kraftig hævelse og opsvulmen i ansigtet med stærke smerter, og hun mærkede til hævelsen andre steder, og desuden andre former for ubehag. Præsten Jon, hendes ægtemand, påkaldte på hendes vegne biskop Thorlak den Hellige, men der skete ingen ændring. Derefter viste biskop Thorlak den Hellige sig for en ung pige og sagde til hende: "I skal ikke undre jer selv om jeg ikke reagerer på hver mands påkaldelse, for der er flere end mig som har vundet stor fortjeneste, og der er noget som er forbeholdt andre hvad mirakler angår."

Derefter svinder han for pigens syn; men hun fortæller folk hvad hun havde set. Nu gik julen, og kvindens lidelse blev kun værre. Så kom den første søndag efter trettende dag jul, og da forøgedes hendes lidelse så meget at hun hverken kunde tale eller sove. Og da natten kom, begyndte hun med stor bedrøvelse at påkalde biskop Jon den Helliges forbøn: om hun kunde blive helbredt ved den. Derefter lovede hun for sit eget bedste at synge fem gange *Pater noster* hver uge til ære for den hellige biskop Jon, tillige med versene til Maria dronning på den dag i ugen som messedagen⁸⁴ var faldet på året før. Og den almægtige Gud hører straks hendes påkaldelse af biskop Jon den Helliges forbøn, for så såre hun havde aflagt løftet, så faldt hun i søvn, og vågnede ikke førend om morgenen da præsten vækkede hende. Da var al hævelse forsvundet fra hendes ansigt, og på få dage blev hun helt rask.

Kapitel 26

Endvidere skete det tirsdag i ugen før kyndelmisse at en præst som hed Jon tog af sted for at besøge sin moder. Og da han var på vej hjem og red hårdt til, så skete det at hesten styrtede under ham. Hans ben kom ind under hesten og blev svært beskadiget. Bagefter satte han sig igen på hesten og red hjem. Der gik svære smerter i benet, det hovnede op og blev stift som træ. Men på messedagen for jomfru Brigita⁸⁵ påkaldte han af hele sin sjæl biskop Jon den Hellige for sin hel-

⁸⁴ Messedagen betyder her sandsynligvis årsdagen for biskop Jons død, da episoden finder sted før Jonsmessedagen blev lovfæstet.

⁸⁵ Den irske helgeninde Sankta Brigita fra Kildare hvis messedag faldt den 1. februar.

bredelse, og bad om at det ikke måtte gå så ulykkeligt at han ikke vilde kunne tage del i tidebønnerne på den højtid som forestod. Han lovede at synge halvfems gange *Pater noster* tillige med *Ave Maria*, og afsluttede straks sangen på Brigita-messedagen. Men på selve kyndelmissedagen, da vågnede han ved at det var tid for ham at gå til tidebøn, og da var al hævelse forsvundet fra hans ben, og han stod op fuldstændig rask, og forrettede sine tidebønner med glæde.

Kapitel 27

Der var en mand som hed Svend. Han tog af sted til tidebøn på Brigita-messedagen. Det skete at han kom ud for et voldsomt fald. Han slog hovedet mod jorden, og der bliver slået hul et sted. Såret var meget stort, og det blødte voldsomt. Alligevel nåede han frem, og opsøgte så den præst som forrettede tjenesten ved den kirke han havde agtet at tage til, og som skulde synge tidebønnen dér. Ham viser han såret og bad ham om at standse blødningen. Det gjorde han, og forbandt såret.

Men da tidebønnen var forbi, så tog Svend hjem. Og da han kom til gården hvor han havde hjemme, da begyndte blødningen igen, og nu blødte det endnu voldsommere end før, og nu var der ingen ved hånden som kunde standse den. Da søger han guddommelig hjælp, da der ingen menneskelig var at få, og påkalder af hele sin sjæl biskop Jon den Hellige om hans forbøn, og lover at bede hver dag så længe han levede for hans fader Øgmund og hans moder Thorgerd, og én gang om året at besøge bispesædet på Hólar hvis han opholdt sig i Nordlandsfjerdingen. Og i samme stund som han havde fremsagt løftet, da standsede blodet, og på få dage var såret lægt. Han blev meget glad over det som her skete, og alle der var til stede takkede Gud og biskop Jon den Hellige.

Kapitel 28

Nu begyndte der at gå megen snak om biskop Jons hellighed, og mange mennesker fik stor lindring for deres lidelser, og skønne jærtegn ved hans forbøn hos Gud den Almægtige. Den ene fortæller den anden denne glædelige nyhed, og det rygtedes hastigt videnom.

Da indtraf yderligere den begivenhed at en pige som hed Svanhild var meget syg, så hun ikke kunde rejse sig fra sengen. Ryggen og lænderne var krogede, og

benene var forkrøblede. Moderen aflægger på hendes vegne løfte til biskop Jon den Hellige om at synge halvtreds gange *Pater noster* hver lørdag lige frem til hans dødsdag, og så selv rejse til bispesædet på Hólar og medbringe to lys dertil. Dette lovede kvinden, og tillige at pigen selv en uge igennem hver dag skulde synge lige så mange gange *Pater noster* som hun var år; hun var syv år gammel. Derpå beseglede de løftet. Og den næstfølgende søndag efter at de havde aflagt løftet, da kunde pigen gå alene tværs gennem stuen, og derefter blev det bedre dag for dag frem til påske. Da var hun blevet så fuldstændig rask som om hun aldrig havde været ramt af en sådan lidelse.

Dette gjorde et stort indtryk på alle, og mest på alle dem der havde set pigen før og var mest bekendt med hendes lidelse, som nu så hende helt rask, og de lovryste Gud og biskop Jon den Hellige.

Kapitel 29

Der var en mand som hed Aslak. Han blev ramt af en lidelse som bestod i at der brød skurv og skab ud rundt om på huden, med voldsom kløe og svien så han ikke kunde holde sig i ro nogetsteds. Da spørger han en mand der hed Thorfinn hvorfor han skulde være så skurvet. Han svarede at han skulde vise ham hvad der var i vejen, og foreslog at de skulde gå væk fra andre mennesker. Da de så var alene to i et hus, så fremviser Aslak sig for Thorfinn og tager tøjet af. Da så hans legeme ud over det hele fra hals til hæl som blære ved blære, og svedet som om det var brændt. Thorfinn tager nu biskop Thorlak den Helliges vand⁸⁶ og hældte det ud over hele hans legeme. Og mens folk gik til ro om aftenen, så lå Aslak vågen hele natten med voldsomt ubehag.

Næste morgen opsøger Thorfinn Aslak og spurgte hvordan han havde det. "Jeg har det ikke godt nu," sagde han, "og jeg synes min lidelse er blevet meget værre. Hele min hud er nu som én sårskorpe, og jeg har svien og hede så jeg ikke ved hvad jeg skal stille op med den slemme kløe." Derefter bryder han i stærk gråd af sorg og væmmelse. Der var kommet det til at han havde fået en kraftig hævelse i ansigtet, så man knap kunde se øjnene i hovedet.

Men nu falder det ham ind hvor meget der taltes om den hellige biskop Jon, og hvor mange mirakler Gud gjorde på hans forbøn. Da påkalder han ham af

⁸⁶Formodentlig vand som Thorlaks knogler er vasket i, eller har ligget i.

hele sit hjerte, om at han på en eller anden måde skulde lindre hans lidelse. Han lover at synge *Pater noster* fem gange syv dage i træk til Guds og biskop Jon den Helliges ære. Derefter bad han sine bønner, og falder straks i søvn, og vågner den følgende morgen, og da var hans legeme helt glat og raskt og uden svie. Der var nogen hævelse tilbage i hans ansigt; men ellers var han i øvrigt fuldstændig helbredt. Da tog Thorfinn biskop Thorlak den Helliges vand og smurte det på hans ansigt, og da svandt straks hævelsen helt. Aslak blev meget glad over sin helbredelse og takkede Gud og hans hellige mænd af hele sit hjerte.

Kapitel 30

Der var en mand som hed Thorbjørn. Han blev farligt syg; det gik så hurtigt at han lagde sig rask og ved godt mod om aftenen og faldt i søvn, men vågnede ved at han havde fået et så farligt sting i siden at han knap kunde trække vejret på grund af den ømhed det forårsagede. Smerten sad mest i siden og for brystet. Han vilde have fat i en præst; men der var ingen som kunde hente én. Da påkalder han den som er nyttigst for alle, Gud den Almægtige, for biskop Jon den Helliges forbøns skyld, og lovede at synge syv *Paternostre* i samfulde syv dage for biskop Jon den Hellige, og gav sig så straks til at synge; men det gik trægt med sangen på grund af sygdommen. Men da han var ved det syvende og knap nok var færdig, da falder han i en døs, og i døsen viste der sig en mand for ham i en sort kappe, stor og af ret gejstligt udseende. Det forekom ham at han blev bange for manden og ikke turde tale til ham. Derefter syntes han at manden der var kommet tog sin højre hånd fri af kappen. Hånden var så strålende og lys at han ikke kunde se i retning af den. Derefter lægger samme mand sin hånd på hans bryst og trykker så hårdt at han næsten ikke syntes det var til at holde ud. Så løfter manden sin hånd og velsigner ham, og forsvandt så. Han vilde have spurgt ham hvem han var; men det blev der ikke lejlighed til. Så vågner han, og var da så rask at han intetsteds mærkede til sygdom eller smerte. Denne hændelse gjorde stort indtryk på ham, og han takkede Gud og biskop Jon den Hellige.

Kapitel 31

På denne tid skete der det at en mand ved navn Audun havde en lidelse i foden som havde plaget ham i atten måneder. Det forholdt sig sådan, at der på den ene

tå var et sår som til stadighed var åbent. Han havde vist sin fod til læger, og de sagde at den fod aldrig vilde læges uden den blev både brændt og skåret. Men det forekom ham skræmmende, og han søgte til en dygtigere læge. Han påkalder så den hellige biskop Jon om hans forbøn og barmhjertighed, og lovede at give en mark voks til bispesædet på Hólar og at synge fem *Paternostre* hver lørdag frem til påske; det var på Gregoriusmesse.⁸⁷ Derefter forbandt han foden som han plejede og løste ikke op for forbindingen førend der var gået syv dage. Da var foden så rask at man intetsteds kunde se på den at der havde været et sår. Han fortæller så selv dette forløb til mange mennesker, og alle lovpriste Gud og den hellige Jon biskop, og man fandt det betydningsfuldt hvor hyppigt miraklerne nu optrådte.

Kapitel 32

Endvidere indtraf den begivenhed: at en kvinde som hed Gudrun om natten fik en så stærk hovedpine at hun næsten ikke syntes hun kunde holde det ud. Da påkaldte hun den hellige biskop Jon af hele sit hjerte: at hvis han havde indlagt sig så stor fortjeneste hos Gud som hun hørte fortalt om, så måtte han nu hjælpe hende. Hun lover desuden at lade fremstille et lys så stort som hendes hovedomkreds. Derefter besegler hun løftet med ed, og umiddelbart efter falder hun i søvn, og vågner fuldstændig rask, stod straks op og klædte sig på, og takkede Gud og den hellige biskop Jon for dette.

Kapitel 33

Det samme år som de fleste af de undere skete der nu er fortalt om, tillige med mange andre, da indtraf der den begivenhed på bispesædet på Hólar i begyndelsen af langefasten:⁸⁸ at der var en kvinde dér som hed Tordis Hallsdatter, fattig og svagelig, sanddru og uden brøde og fast i troen. Ved denne tid var folk hjemløst af kraftige storme og koldt vejrlig. Det tegnede til stor nød og smalhals hos folk. Sådan var det over hele Island. Men den kvinde jeg har omtalt lå en nat i sin seng og vågede og bad. Og da hun har sluttet sin bøn, så hælder hun sit hoved mod

⁸⁷Gregoriusmesse: 12. marts (her år 1200).

⁸⁸Langefasten: fastetiden fra askeonsdag til påske. Askeonsdag faldt dette år (1200) den 22. februar.

puden og falder i søvn. Da syntes hun hun så en mand komme til hende, stor af vækst og anselig af udseende. Det forekom hende at hun blev bange for manden og ikke turde hilse på ham. Han hilser så hende med disse ord: "Synes I ikke at det er tungt vejr som har ramt jer; eller er I ikke bange for de rædsomme storme som buldrer?" Kvinden svarer: "Jo, vist er folk skrækslagne, og de synes ikke de kan overskue hvornår det får ende med denne rædsel. Mange mennesker er nu snart blevet fattige og forarmede og stedt i stor elendighed, selv om jo alle de mennesker som befinder sig på dette hellige sted er vel farne." Da sagde manden som viste sig for hende: "Søger folk da ikke nogen udvej når de kommer i sådan fare?" Kvinden svarer: "Folk ved ikke så nøje hvad det er bedst at gøre ved den slags ting." Han gav da det råd, og sagde: "Man skal tage den hellige biskop Jons kiste op af jorden og hædre den så godt man overhovedet har mulighed for, og så derefter se hvad der sker." Og da han havde udtalt dette forsvandt han ud af syne for hende; men hun vågnede og fortalte præsten Gisle om sit syn, og han og alle som hørte det fandt det betydningsfuldt.

Kapitel 34

På den samme tid var biskop Brand⁸⁹ meget syg så han ikke kunde bringes til kirken, og han lod holde tidebønner og messe i sin bolig. Dette var i den første uge i fasten, og det gjorde man både om onsdagen og om fredagen. Han havde da været biskop på Hólar i syvogtredive år.

På denne tid drømte degnen Einar som før blev omtalt, at han syntes han gik sammen med biskop Brand ud til kirken dér på Hólar, og han mente at vide at det var søndag, og det så ud for ham som om der var lyst i kirken, og der stod en kandelaber som der var tolv lys på. Og det syntes ham som der sprang en flamme frem på et af lysene, og kandelaberen drejede sig så det blev på kvindesiden flammen kom.⁹⁰ Da forekom det ham som biskoppen talte til ham: at han skulde ordne lyset, og han syntes han gik hen for at bringe lyset i orden og vilde slukke flammen i lyset; men ikke desto mindre holdt den sig alligevel levende. Da faldt det ham ind at det kunde skyldes den hellige biskop Jons fortjeneste at lyset var blevet tændt. Da syntes han biskop Brand talte om at han skulde holde op med

⁸⁹Se note 68.

⁹⁰På kvindesiden, fordi det var dér der var gjort plads til relikvieskrinet for biskop Jons levninger.

at gøre noget ved lyset, “for jeg tror der er én som råder for lyset som vil kunne det bedre end vi.” Det påvirkede Einar så stærkt da han skulde have stået foran lyset, at hele puden var våd under hans hoved da han vågnede. Det faldt ham ind under søvnen at der var meget han kunde komme til at bøde for, og det eneste han kunde have gjort sig skyldig i var, at han ikke havde kundgjort dette mirakel som biskop Jon havde gjort imod ham.⁹¹

Da opfordrede man biskop Brand til at sende folk hen og lade dem bryde hvælvingen over biskop Jons grav og bringe biskoppen noget af de hellige levninger. Og på den samme dag da Einar degn natten forud havde drømt, da lader biskop Brand grave ned til kisten. Og da de havde lukket graven op, så fandt de dér noget græs som folk ikke vidste hvad var for en slags, og grønt som om sommeren. Græssets grønhed på den tid af året forekom dem underlig, og de tog det op og lod noget komme i biskoppens drik. Og så snart han havde drukket, fik han det noget bedre, og han erklærer så over for folk at han vil lade de hellige levninger tage op, og han lader straks det sted i kirken gøre klar hvor han mente at relikvieskrinet skulde stå. Og da alt var gjort klart, så ventede de alligevel dagen igennem, da de ikke vilde tage de hellige levninger op førend en anset gejstlig kom til stede, nemlig præsten Gudmund Arason, som siden blev biskop efter biskop Brand; for de havde sendt bud efter ham, og han kom om aftenen. Men fredagen derefter tog de de hellige relikvier op. Da var det koldt og mørkt vejr med både fygning og snefald.

S: Men den dag ved middagstid var alle de gejstlige kommet i kirke iklædt præstekjole og bispekåber, med kors og kerter og røgelseskar og relikvier, og de stillede processionen op inde i kirken. Biskoppen sad i sin stol i bispekåbe. Og da alt var helt rede, blev der ringet med alle klokkerne. Da gik de gejstlige ud af kirken. Men hvad biskoppen selv, Brand angår, som før knap nok med to mands hjælp havde kunnet flytte sig hen til kirken, så voksede hans styrke ved Guds barmhjerlighed så hastigt at han nu sprang op af stolen og gik processionen ud sammen med dem, og som sædvanlig var der da én mand som førte ham; derefter gik de alle sammen til graven under skønne lovsange og tog de hellige relikvier op og bar dem ind i kirken med stor glans og glæde, og satte dem op på det sted som i forvejen var blevet beredt dertil. Derefter sang de højtideligt messe til Guds og den hellige biskop Jons ære.

⁹¹Som omtales i kapitel 23.

H: Om fredagen hen imod middag drog de gejstlige til kirken; men på grund af sin kraftesløshed blev biskop Brand båret til kirke i en stol. Da var alle de gejstlige iklædt præstekjoler og bispekåber og bar kors og kerter og røgelseskar og relikvier, og dannede procession inde i kirken. Biskoppen sad i en stol iført bispekåbe, festklædt i bispeskrud. Og da alt var gjort klart, så gik de gejstlige ud af kirken; men biskoppen selv, som før havde brug for to mands hjælp for at flytte sig hen til kirken, han gik nu selv, og ved Guds miskundhed voksede hans kræfter så hastigt at han kunde gennemføre processionen sammen med sine præster på den måde at, som han plejede, én mand førte ham, og således gik alle på én gang til graven under skønne lovsange.

Da nu biskoppen kom hen til salig biskop Jons grav, og hele folket sammen med ham, så istemte alle de gejstlige *Surgite sancti beati*⁹² og andre lovsange som de syntes mest lovpriste Gud og den hellige biskop Jon, og tog nu de hellige relikvier op og bar dem ind i kirken. Så blev der ringet med alle klokkerne og sunget *Te deum* og *litania*⁹³ med smukke bønner. Derefter blev relikvierne bragt op i koret på kvindesiden i kirken og arrangeret med største omhu efter hvad der var til rådighed. Derefter holdt de højtideligt messe til Guds og den hellige biskop Jons lov og pris.

L2: Hen⁹⁴ imod middag var alle gejstlige iført deres bedste skrud, i præstekjoler og bispekåber, og udstyret til på højtidelig vis at gå i procession med kors og kerter, med bannere, røgelseskar, røgelsesskrin og mange kostelige relikvier. Og medens alle klokker ringede, gik de under salmer og lovsange til det sted hvor legemet var blevet jordfæstet. Da var Hans Højærværdighed biskoppen i så god form at han ubesværet gik i procession sammen med de andre, han som kort tid forinden blev støttet af to mand, og som på grund af sin svagelighed knap kunde flytte sig hen til kirken, som før omtalt.

Gejstlige mænd tog da op af jorden denne kostelige skat og purpurne ædelsten, den salige Johannes' legeme, der forud havde ligget længe nedgravet som jordskjult gods, idet de bar den ind i templet med velvillig glædes store hæder, og satte

⁹²*Surgite sancti beati*: indledningsordene i den hymne som blev sunget ved visse processioner; teksten lyder i oversættelse: "Stå op, hellige mænd, fra jeres hvilesteder; velsign stedet (bispesædet), velsign folket, og bevar os ydmyge syndere i fred."

⁹³*Te deum* ... Sang og bønner som traditionelt hørte med ved helgenkårsceremonier.

⁹⁴Som det fremgår har de forskellige håndskrifter lidt afvigende fremstillinger af begivenhederne omkring dette meget centrale moment i helgenens 'liv': translationen.

ham i nordsiden på et ærefuldt udvalgt sted, som det tilkom en Guds bekender, idet de på højtidelig vis sang messe for ham med stor glæde og hjertelig velvilje.

Kapitel 35

Biskop Jons hellige levninger blev optaget af jorden, som det her er berettet, det tredje år efter at biskop Brand havde ladet knoglerne afvaske. Denne optagelse blev foretaget den 3. marts.⁹⁵

Men for at det skulde vises med åbenbare jærtegn at denne optagelse blev foretaget efter Guds vilje, så ændredes vejrliget så hastigt den samme dag som de hellige levninger blev optaget, at da tøde det sådan at al sneen forsvandt på få dage, ikke kun i det herred, men på hele Island, så i den selvsamme time som de hellige levninger blev optaget, skiftede vejret i luften, og alle mennesker, hvor de end befandt sig,, var stærkt berørt af at vejret ændredes så hastigt. Og da så også denne begivenhed blev kendt: at på det tidspunkt var de hellige levninger blevet optaget af jorden, så takkede alle Gud og den hellige biskop Jon.

H: Biskop Jons hellige levninger blev taget op af jorden, således som det netop er berettet, i det tredje år efter at biskop Brand havde ladet knoglerne afvaske. Og denne optagelse blev foretaget den 3. marts. Da var der gået firsindstyve år fra hans død. Og sommeren derefter blev hans helgendag vedtaget ved lov på Altinget. Men for at det skulde være indlysende at optagelsen af hans hellige levninger skete med åbenbare jærtegn og ikke ved menneskers overilede beslutning, så ændredes vejrliget i luften så hurtigt den samme dag som de hellige levninger blev optaget, som man nu kan høre i det efterfølgende. Den samme vinter som der nu blev fortalt om, var vejret så barskt at folk syntes det var lige før de gik til i uvejr og snefald. Og denne dag da relikvierne blev optaget, var vejret om morgenen meget frostkoldt og mørkt, da der var både fygning og snefald, sådan som det jævnlig havde været forud. Men da folk gik til kirke og forberedte sig til optagelsen, da var sneen våd, og da man bar relikvierne ind i kirken, da regnede det, og da messen var sunget, da var det kraftig tøj. Og sådan var det ikke alene her i disse egne, men overalt på Island og på samme tid alle steder i landet, og det holdt ved i en uge, og fra da af blev det ikke siden lige så slemt.

⁹⁵ År 1200.

L2: Denne optagning af førømtalte relikvier blev foretaget den 3. marts i det tredje år efter den æresbevisning som før var blevet vist denne hellige mands knogler, som der forud i sagaen er berettet mere om. Men for at det skulde åbenbares med klare jærtegn at denne optagning blev foretaget efter Guds vilje, så ændredes vejrliget så hastigt den samme dag som relikvierne blev taget op af jorden, at hårde storme skiftede til mildt magsvejr, og streng frost til varmt tøjvejr, og for de bortdrevne barske nordenvinde kom i stedet varme søndenvinde, så lune og milde at al sne svandt på få dage ikke alene i dette herred, men over hele Island, så at i den selvsamme time som relikvierne blev taget op, skiftede vejret i luften, og selve elementerne frydedes over denne hellige mands optagelse, og menneskene kunde deraf skønne hvilken ære de skyldte at vise denne Guds ven som luften tjente med en så blid omskiftelse i vejrliget.

Kapitel 36

Der var en mand som hed Leif, og som dengang var en ung mand. Han kom til skade under leg. Han var faldet ned på knæet, og det var flækket, og siden var der en skade på benet. Men denne dag da relikvierne blev taget op, var han sat til at gå med til graven og udføre det nødvendige arbejde sammen med de andre mænd som var anvist dertil. Og da relikvierne var taget op, så tager denne mand en spån af en eller anden slags som havde været under kisten, og lægger den på det sted hvor benet havde sår; og i samme øjeblik han gjorde det, så kom der kløe i såret, og han blev hurtigt helbredt.

Biskop Brand fik også en så hastig bedring for sine onder at han blev rask den samme dag og sang messe den næste morgen, og folk blev såre glade over alle disse samtidige begivenheder.

Kapitel 36A

Der var en kvinde som hed Gudløg. Hun havde så stærke smerter i de nedre ribben at hun måtte hvile sig på vej til kirke, og medens hun gik, holdt hun klæderne ud fra brystet. Hun kunde ikke spise salt og ikke drikke surt for den svie hun havde i brystet. Da relikvierne blev taget op, sad hun i kirken inderst ved koret og bad grædende om helbredelse; ikke for sig selv, men for biskop Brand bad

hun om helbredelse. Og da de hellige levninger blev løftet op i koret,⁹⁶ da rejste hun sig for dem, og i det øjeblik mærkede hun ikke noget ondt nogetsteds. Og folk blev såre glade over alle disse begivenheder og lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 37

Som den første begivenhed efter den hellige biskop Jons optagelse i Nordlandsfjerdingen fortælles det: at der var en pige som hed Hildebjørg; hun fik en svær lidelse i en hånd, således at der kom smerter i hånden tillige med så kraftig ophovnen at hun ikke kunde røre en finger på den hånd. Da påkalder hendes fader og hun selv begge vores biskopper, Thorlak den Hellige og biskop Jon; men eftersom Gud den Almægtige i denne sag vilde lade salig biskop Jons hellighed åbenbares, så syntes på én gang hævelsen og smerterne at øges ved denne påkaldelse. Da tager hendes fader og smører det vand som den hellige biskop Jons knogler var blevet vasket i, på hånden, og strøg over hånden med det klæde som samme knogler var blevet tørret med. Og et hastigt under kom man ikke til at vente længe på. I samme øjeblik som han havde gjort dette, så ophørte alle smerterne og hævelsen i hånden. Hun var så bøjelig og ubesværet til alle sysler som den der aldrig var blevet ramt af lidelsen. Og alle lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 38

Den samme dag som Hildebjørgs bedring var sket, hændte der også det hjemme på bispesædet: at en kvindelig slægtning til biskop Brand tabte en god guldring, og man ledte vidt og bredt uden at finde den. Og da man mente at alt håb var ude, så påkalder hun den hellige biskop Jon om at den måtte blive fundet. I den samme time gik da faderen til den pige vi før fortalte om,⁹⁷ ud til bækken for at vaske sig, og da han havde vasket sig og gik hjemad, da så han på sin vej guldringen ligge i græsset. Han samlede den op og tager den med sig hjem, og bringer den til ejeren. Hun blev glad og takker Gud og den hellige biskop Jon.

⁹⁶Som formentlig har været hævet ét eller flere trin over gulvet i kirkens skib.

⁹⁷Nemlig Hildebjørg fra kapitel 37.

Kapitel 39

Ligeledes var der dér på bispesædet på Hólar en kvinde som hed Valgerd som blev ramt af en farlig lidelse. Hun fik smerter i brystet med kraftig hævelse, og da hun vilde die sit barn ved brystet, da kom der blod ud af det og ikke mælk. Lidelsen lagde sig så rædsomt hårdt på hende at hun knap kunde holde det ud uden at skrike. Og som hun nu var stedt i denne nød, da bad hun af hele sit hjerte den almægtige Gud om barmhjertighed og den hellige biskop Jon om hans forbøn for hende, at hendes plage måtte lindres og at hun måtte kunne bære den, så det ikke var en stor prøvelse for mennesker at være hos hende. Hun aflagde løfte om at synge *Pater noster* halvtreds gange, så snart hun fik så megen lindring at hun kunde komme af sted med det. Derefter var der nogen som tog det samme klæde som den hellige Jon biskops ben var blevet tørret med, og bredte det ud over hendes bryst, og straks hørte al smerte op, og kvinden blev rask; og hævelsen svandt fra hendes bryst på få dage, og hun lovpriste Gud og biskop Jon den Hellige.

Kapitel 40

En tjenestekvinde dér på bispesædet som hed Arnfrid, var på sæteren sammen med nogle andre kvinder for at hente mælkeprodukter. Og en nat vågnede hun op ved at mærke at hun var syg, og dagen efter lå hun og var meget syg og kastede hele tiden op, og begyndte at blive meget træt og kraftesløs. Men da det var henimod klokken tre om eftermiddagen, da går hun alene ud for at røgte det hun skulde, og kvinderne som havde været inde hos hende, syntes hun lod længere vente på sig end man skulde forvente. Så sender de en lille pige ud for at lede efter hende; men da pigen kom hen hvor Arnfrid var, da sad hun dér, og da pigen kaldte på hende, så svarer hun ingenting. Pigen løb da hurtigt tilbage og fortæller de kvinder som havde sendt hende ud, hvad der var på færde. De ilede straks ud, og da de kom hen til kvinden, da mente de ikke de med sikkerhed kunde vide om hun var levende eller død. Så bredte de en frakke ud og lagde hende på den, og pakkede hende ind i klæder og lagde et kors på hendes bryst. Derefter sender de en kvinde af sted efter en præst, og de blev siddende tilbage og vågede over hende. Der var ingen mandfolk til stede, de var taget ud for at samle får. Men medens der var bud af sted efter en præst, så bad de kvinder som sad og vågede hos hende, til den hellige biskop Jon om at denne kvinde måtte få sin bevidsthed og talens brug

og at hun kunde modtage *corpus domini*. Og næsten præcis i samme øjeblik de havde beseglet løftet med ed, kom præsten og gik straks til den syge kvinde og bad hende give tegn fra sig hvis hun vilde modtage den hellige nadver. Men hun fik hurtigt mælet og bevidstheden ved biskop Jon den Helliges fortjeneste, og bekræftede med klare ord at hun vilde tage imod nadveren. Bedringen skete så hurtigt at den selvsamme kvinde som nylig havde ligget som om hun var død lige fra midt på eftermiddagen og til sen aften, så de kvinder der var hos hende ikke havde kunnet fornemme hendes åndedræt, hun fik nu mæle og bevidsthed straks præsten kom, og var helt rask den følgende morgen, og lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 41

En pige som hed Sigrid fik en svær halssygdom hvor hoved og hals svulmede op over det hele. Der gik forrådnelse i struben, og der flød både pus og råddent kød fra de sår som kom derpå. Og da man ikke mente at kunne gøre noget for at helbrede hende, og lidelsen havde stået på længe, så tog man muld fra den hellige biskop Jons grav og lagde det på pigens isse. Og da der var gået tre dage derefter, da var pigen helt rask, og alle blev glade over dette og takkede Gud og den hellige biskop Jon.

H: Der var en pige som hed Sigrid der blev helbredt ved et underfuldt tegn, for hendes hals og strube svulmede så stærkt op at hun fik smerter deraf i alle sine lemmer, og hendes strube gik i forrådnelse, og der flød både pus og råddent kød fra de sår som kom dér. Der var tre åbninger som ikke kunde helbredes ved nogen menneskelig lægekunst. Men da lægerne ikke mente at de kunde helbrede hende, selv om de havde prøvet alt muligt og lidelsen havde stået på længe, så fandt man omsider den frelsende lægedom. De tog jord fra biskop Jons grav og lagde det på hendes hals, og tre dage efter var hun fuldkommen rask. Over dette tegn blev alle glade og lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 42

En ung mand som hed Kalv, efterladende og stor i munden, gik fra forstanden så han måtte holdes i lænker, dog havde de som bevogtede ham mistanke om at han måske også havde en anden slags sygdom. Han var hos sin slægtning som hed

Jon. Han sørgede for at han blev passet godt og nænsomt. Denne Jon var stærk i troen, og på den sindssyge mands vegne aflagde han løfte til den hellige biskop Jon om at lade fremstille et lys der var så stort som hans hovedomkreds. Dette skete på Sankt Benedikts dag⁹⁸ hen imod klokken tre om eftermiddagen. Natten derpå, da sov Kalv godt og blideligt, og straks han vågnede om morgenen, bad han Gud hjælpe sig, og da var han blevet rask og frisk. Han stod så op og klædte sig på og begav sig af sted for at opsøge sin slægtning Jon, som var gået ud for at fodre sit kvæg. Og da de mødtes, så troede Jon at Kalv stadig var fra forstanden som han plejede. Kalv tiltaler da Jon først og fortæller ham hvad han havde oplevet om natten: “Der viste sig en mand for mig, stor og anselig. Jeg turde ikke tale til ham, men alligevel vidste jeg at det var biskop Jon den Hellige, og han talte til mig: ‘Har du det skidt?’ Jeg svarede: ‘Ja, rigtig skidt.’ Han sagde: ‘Det har sin gode grund. Du er fuld af løbsagtighed og har levet slet, og eftersom du opfører dig anderledes end det sømmede sig for kristne mennesker, så er du blevet ramt af Guds vrede; men det som dog mest er kommet dig til skade, er det at du drak sent på dagen og ikke passede på at slå korsets tegn for dig først. Men på grund af at nu Jon, din slægtning, påkaldte mig om at bede Gud forbarme sig over dig, så vil du nu være rask når du vågner. Men se til at du lever bedre fra nu af end du hidtil har gjort, og frygt altid for at vække Guds vrede og for at gøre ham imod. Men læg nu nøje mærke til hvad jeg siger dig, og sig til andre mennesker at når man afgiver løfte om taksigelsesbønner til mig, så tilfredsstill alt det mig mest som udgår fra femtallet,⁹⁹ såsom fem *Paternostre*, eller femten eller halvtreds eller hundredeoghalvtreds. Det samme synes også den hellige biskop Thorlak bedst om.’ Derefter forsvandt han af syne for mig; men bagefter vågnede jeg fuldkommen rask.”

Men da Jon hørte denne beretning af Kalv, og han så at han var blevet rask,

⁹⁸21. marts (her 1200).

⁹⁹Der fandtes i kirkelig sammenhæng en forestilling om at femtallet havde en særlig betydning, som det for eksempel forklares i en af homilierne om fasten i den Islandske Homiliebog (*The Icelandic Homily Book*. Udg. Andrea de Leeuw van Weenen s. 49v–50r). I forklaringen henvises der til menneskets fem sanser; de ‘fem slags plager Vorherre måtte tåle i denne verden: sorg, træthed, kulde, sult, søvnløshed;’ de ‘fem plager Gud måtte tåle fra onde mennesker: lænker, hug på halsen, kindheste, at blive spyttet på og slået;’ ‘de fem sår Vorherre pådrog sig for forløsnings skyld.’

så blev han overmåde glad. Dette under blev da bekendtgjort med lovprisning af Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 43

Der var en mand som hed Narve. Han var ude at sejle sammen med sine fæller. Så rammer et stormvejr dem, og det var på nippet til at skibet vilde synke. Og da de frygtede for deres liv, så siger Narve til sine skibsfæller: "Nu skal vi bede Gud den Almægtige om at han for salig Marias og den hellige biskop Jons forbøns skyld skal forbarme sig over os og lade os komme velbeholdne i havn. Lad os nu alle synge *Pater noster*." Derefter påkaldte han biskop Jon den Hellige og talte således: "Hør nu, hellige biskop Jon, hvis du kan opnå det hos Gud ved din forbøn at vi i dag kommer velbeholdne til den havn som ligger nærmest ved min gård, så vil jeg på din messedag give al den mælk der kommer af mine køer, til de fattige, og aldrig tvivle på dine herlige fortjenester." Og da han havde talt således, så løjede stormvejret straks af, og de greb til årerne og kom samme dag velbeholdne til den havn de havde bestemt. Men førend de var færdige med at tømme båden, da blæste det samme stormvejr på søen som før de aflagde løftet, så det sås hvilken magt deres løfte og deres påkaldelse af den hellige biskop Jon havde. Nu drog de glade hjem til sit, idet de lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 44

Omkring ved denne tid skete der også det på bispesædet på Hólar at en præst som hed Thorgeir, en meget dygtig skriver, en dag da han sad og skrev, pludselig gik i stå i skrivearbejdet og blev så stiv og øm over det hele at han ikke kunde røre et lem på kroppen undtagen benene neden for knæet. Og da de tilstedeværende vilde prøve at bringe ham nogen lindring og forsøgte at flytte ham, så råber han højt og beder dem om ikke at gøre det; han sagde at han troede han vilde blive fuldstændig lam hvis de overhovedet rørte ham. Så tog de et klæde af den hellige biskop Jons og bredte det over skuldrene og ryggen på ham dér hvor smerterne især var værst, og straks i samme øjeblik veg alle smerterne derfra og frem over brystet. Så lagde de klædet dér, og da flyttede smerterne tilbage igen til skuldrene og ryggen. Hele dagen gik det sådan at smerterne veg for klædet, men aldrig helt forlod ham. Og da dette havde stået på lige til aften, så var der nogen som

aflagde løfte om for hans skyld at synge *Pater noster* éthundredeoghalvtreds gange til ære for biskop Jon den Hellige og til helsebod for Thorgeir. Og så snart løftet var aflagt, så aftog smerterne så meget at han andendagen efter selv ved en stok kunde gå for at forrette sin nødtørft; ind imellem lå han dog hele tiden til sengs, og sådan gik det lige til tredjedagen. Da det var ved aftenstid den dag, så talte man om at det syntes at gå ret så langsomt med bedringen, og at der nok ikke var andet at gøre end at påkalde en anden om helbredelse for Thorgeir. Og i samme øjeblik man havde talt om dette, så viser den almægtige Gud at han vil helbrede Thorgeir på den hellige biskop Jons forbøn. Så bedres Thorgeir så hastigt at han straks blev rask og gik uden stok hvorhen han vilde, og der var ingen eftervirkninger efter hans lidelse. Og i dette begivenhedsforløb åbenbares det at grunden til at der ikke kom en hurtig bedring var, at det nok skulde være en rigtig prøvelse for Thorgeir. Og så snart der var tale om at der skulde påkaldes andre helgener, så blev han helt rask, for at det skulde demonstreres at Gud vilde tage denne lidelse fra ham på grund af den hellige biskop Jons forbøn fremfor andre helgeners. Og alle lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 45

Der var en degn ved bispesædet på Hólar som hed Brand Dalksson. Han aflagde løfte for sin hest som var meget syg, til hellig Jon biskop om at lade fremstille et lys til hans ære, og hesten blev rask straks i samme time. Og da biskop Brand lod biskop Jons undere bekendtgøre, da vilde Brand degn ikke lade denne undergering gøre offentligt kendt;¹⁰⁰ han siger at han ikke vidste så nøje om dette snarere skulde tilskrives et mirakel end hvad de selv havde gjort.

Men da han havde ytret sig således, så vilde Gud yderligere kaste lys over den hellige biskop Jons ære i denne hændelse som i mange andre. Da ramte for anden gang en så voldsom sygdom hesten at den ikke kunde stå på benene og ikke æde græs. Dette var lige da natten faldt på. Da aflægger degnen for anden gang løfte til den hellige biskop Jon om at synge salmer hele hans messedag igennem og nu at nedskrive begivenhedsforløbet, hvis hans bøn blev hørt. Og morgenen derefter

¹⁰⁰Sandsynligvis er undere blevet bekendtgjort efterhånden som beretninger om dem nåede frem til bispesædet. En mirakelsamling er også blevet oplæst på Altinget i året 1200 forud for fastsættelsen af Jons helgendag ved lov.

var hesten helt rask da han tidligt om morgenen kom ud til den, og den blev ikke ramt af sygdom siden. Der blev også redet en meget lang vej på den den dag, og man lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 46

En lærling og nær slægtning af Gunløg munk¹⁰¹ som hed Leif blev ramt af en farlig sygdom. Man tænkte på at give ham den sidste olie. Da forlangte han at man tog biskop Jons relikvier, som Gudmund præst havde skaffet ham til veje, og lod dem lægge i indviet vand, det vilde han drikke af; og det gjorde man så. Men i samme øjeblik han havde drukket deraf, så bedredes han, og ved hellig biskop Jons forbøn var han rask i løbet af nogle få dage.

Kapitel 47

Der var en pige som hed Turid. Hun var ung, men fattig. Hun var blevet ramt af den svære lidelse at begge hendes ben var så forkrøblede at hun ikke kunde gå. Oven i dette fik hun en anden sygdom, som vel ikke forekommer mere værd at tale om: at hendes tarme gled ud af deres leje. Dertil havde hun uafsladelig så meget udflåd at hun aldrig kunde ligge på tæpper, men var svøbt i aske som små børn.¹⁰² Hun var længe grådkvalt og sorgfuld over sin store magtesløshed, og hendes fader ikke mindre syg over sin datters dårligdomme, og af hele sit hjerte påkalder han i sin vande den hellige biskop Jon om helsebod for pigen. Det var da hans messedag sommeren forud var blevet lovfæstet på Altinget.¹⁰³ Han aflagde løfte om at synge éthundredeoghalvtreds gange *Pater noster*, og *Ave Maria* og *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*¹⁰⁴ for hver ti gange. Men nogle få dage senere blev pigen helt helbredt for sine lidelser. Derefter tog hendes fader af sted til Hólar og fortalte dér denne historie til punkt og prikke. Denne pige

¹⁰¹Munken Gunnlaugr Leifsson († 1218) på Þingeyrar-klostret som forfattede det oprindelige helgen*víta* over biskop Jón Ögmundarson på latin, se indledningen.

¹⁰²Beskrivelsen her af Turids sygdom tyder på skørbug, skriver Jón Steffensen i *Menning og meinsemdir* (Reykjavík, 1975) s. 360–61.

¹⁰³Altså er det 1201.

¹⁰⁴*Pater in manus ...*: 'Fader i dine hænder befaler jeg min ånd' (Luk. 23,46).

var fire år gammel da hun blev helbredt. Alle som hørte om disse så vidunderlige jærtegn lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 48

Der var en mand som hed Asgot, han var fattig på ejendom, men havde mange børn. Han havde knap så han kunde ernære sig. Han bad af hele sit hjerte til den hellige biskop Jon om at han vilde skaffe noget til veje til hans udkomme som han da ikke kunde se udvej for, og nævnte også det bestemte tidspunkt hvornår det skulde ske hvis hans bøn blev hørt; det var kort efter jul. Han havde en ko; men det var ikke forventet at den skulde kælte førend om foråret efter påske. Den samme dag som han havde foretaget påkaldelsen, vander han koen, og han bliver opmærksom på hende og ser at yveret var større end sædvanligt, og finder det underligt. Men dagen efter da han kom ind til hende, da var yveret under koen så stort som hos de køer der er lige ved at lægge an til kælvning. Og den tredje dag, da fødte hun en død kalv, som man kunde vente, uden hår på kroppen; men koen var straks frisk og malkede fra da af hele vinteren som de køer der giver allermest. Derved opretholdt Asgot sit udkomme og sin husholdning, og han lovpriste Gud og biskop Jon den Hellige.

Kapitel 49

Der var en mand som hed Grane. Hans ko faldt og brækkede sit ben. Han forsøgte at forbinde benet; men det blev ikke ordnet så det duede. Koen gik fra foderet, og det så mest ud til at man måtte slagte den. Han forbinder så koen med vadmæl og vil undersøge hvordan det blev hvis hun ikke lå ned hele tiden. Og om aftenen før han gik fra hende, så beder han til biskop Jon den Hellige om helsebod for koen, og lover at lade fremstille et lys så stort som der måltes om låret på koen. Derefter lagde han sig til at sove. Men om morgenen derefter da han kommer til koen, da var hun rask og ubesværet, som om hun aldrig havde været sygdomsramt. Han gav hende så hø, og hun åd gladelig. Hændelsen gjorde stærkt indtryk på ham, og han takker Gud og biskop Jon den Hellige af hele sit hjerte.

Kapitel 50

[Kapitel 50 i S-versionen af sagaen er en kort version af kap. 20D ovenfor, om museplagen i nonnen Hildas celle.]

Kapitel 51

En kvinde som hed Thordis skulde nedkomme; men det trak noget ud og tegnede meget farligt. En præst som hed Jon opsøgte hende, og da han fandt at det gik meget trægt med en forandring til det bedre i hendes tilstand, så tager han sit bælte og lægger det om hende. Det selvsamme bælte havde før været lagt om den hellige biskop Jons kiste, og aldrig så snart var bæltet lagt om hende før hun nedkom, og hun takkede Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 52

På den gård i Sydlandsfjerdingen som hedder Skalmaholt boede der på denne tid en kvinde som hed Oddny. Hun hører fortalt mange skønne jærtegn af den hellige biskop Jon. Da påkalder hun ham om at den kirkenøgle som var blevet væk for seks år siden, måtte blive fundet. Hun var i kirken og aflagde det løfte: at synge ti *Paternostre* som tak til den hellige biskop Jon, og hun sluttede sin løfteafleggelse før hun gik ud af kirken. Men da hun kom fra kirken ud på kirkegården, da så hun kirkenøglen ligge i græsset; hun tog den op og glædede sig over et så snarligt fund.

Kapitel 53

På en gård som hedder Tudende¹⁰⁵ var der en kvinde som fik tandpine, og den ene kindtand kom til at sidde så løs at hun ikke kunde bruge den, og blev så øm at hun ikke syntes hun kunde røre den med tungen. Hun kunde heller ikke tage nogen føde til sig som skulde tygges. Ejheller kunde hun sove om natten for de smerter hun havde i ansigtet. Og en aften da hun kom i seng, så kommer hun i tanker om hvor mange mirakler hun havde hørt fortalt om biskop Jon den Hellige. Så beder

¹⁰⁵Isl. 'Þjótandi': 'den brusende'.

hun til ham og falder derefter i søvn, men vågner ved at hun var uden smerter i ansigtet. Hun falder i søvn igen, og da hun vågner af den søvn, da var den ømme kindtand kommet til at sidde fast, og al pine var forsvundet. Hun lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 54

I Olafsford var der en mand som havde et blindt får; der var løbet materie ud af begge øjne. Da påkaldte han som ejede fåret biskop Jon den Hellige, og begge øjne blev givet fåret raske tilbage ved biskop Jons forbøn.

Kapitel 55

En anden mand savnede et får; det blev ikke fundet, men man mente dog at kunne se at det var i en bæk, og at der var føget sne hen over det. Da aflagde ejeren løfte om at skænke fåret eller noget af tilsvarende værdi til biskop Jon den Hellige. Derefter gik man til og ryddede den snedrive fåret var under, væk. Fåret havde ligget i bækken under snedriften, så kun mund og næse ragede op; men så snart det var trukket op var det friskt; en hel dag og en nat havde det ligget udsat på den måde; men biskop Jon den Hellige havde vogtet over det på en sådan måde at der ikke skete det overlast, og ejeren takkede den hellige biskop Jon.

Kapitel 56

Den samme sommer som biskop Jon den Helliges messedag blev fastsat ved lov, indtraf der på tinget i jøkelmændenes¹⁰⁶ bod det at noget vadmel blev borte, og der blev ledt forgæves efter det overalt. Da påkaldte den skadelidte biskop Jon den Hellige, og straks efter blev vadmelet fundet hvor man før længe havde søgt efter det. Ejeren blev glad og takkede Gud og den hellige biskop Jon for fundet.

¹⁰⁶Folkene fra egnen omkring Snæfellsjökull på Snæfellsnes.

Kapitel 57

Der var en mand som hed Østen. Han blev ramt af en svær sygdom, og desto værre fordi det var noget arveligt. Han mistede forstanden og blev så konfus at han måtte holdes bunden. Så påkaldte man for hans skyld biskop Jon den Hellige, og han blev straks rask igen og takkede så Gud og biskop Jon den Hellige for den barmhjertighed der var blevet ham til del.

Kapitel 58

Endvidere hændte det at en mand fik et afskrabningssår på armen; men der gik svær betændelse i armen, og den svulmede op så han blev udygtig til alt arbejde. Så anrøbte han den hellige biskop Jon om helbredelse, og dagen efter at han havde opsendt sin bøn, blev han rask, og glædede sig over sin helbredelse, som man kunde vente.

Kapitel 59

En kvinde blev ramt af så svær sygdom i hovedet at en kranieknogle løsned sig fra hendes hoved.¹⁰⁷ Hun reagerede godt og gævt på sin sygdom og sagde at hun passende havde fortjent at udstå en sådan tugtelse for sine synders skyld. Men da hun blev stærkt udmattet af denne sygdom, så påkaldte hun biskop Jon den Hellige for at blive helbredt. Og straks efter anrøbelen falder hun i søvn, og vågner ved en kraftig bedring i sin sygdom, og afsluttede så omhyggeligt de sange hun havde aflagt løfte om at afsynge for sin helbredelse, og i løbet af kort tid blev hun helt rask.

Kapitel 60

En mand skulde brygge øl, og det faldt anderledes ud end forventet. Gæren vilde ikke virke. Det tegnede til stor skade hvis råstoffet blev ødelagt. Da bad han til biskop Jon den Hellige om at gæren skulde virke, og straks tog den fat, så det

¹⁰⁷Det er vanskeligt at fastslå hvad der menes med en løs kranieknogle. Det kan nævnes at knoglebetændelse i kraniet (*cranial osteomyelitis*) forbundet med væske fra pandehulen kan forårsage nye knogledannelser, som patienten kan opfatte som løse knogler.

blev fortræffeligt øl, og han drak selv med glæde ligesom også alle dem øllet var tiltænkt, med lovprisning af Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 61

Vi vil også omtale den hændelse at en vis præst bad om at der blev skaffet ham noget af salig biskop Jons hellige levninger. Og da det var tilstået ham og de stod med knoglen i hånden, da foragter han i sit stille sind relikvien og regnede den for at være af ringe værdi.

H: Den hændelse vil vi ligeledes omtale: at en præst øster på Side bad præsten Gudmund Arason, som siden blev biskop, om at skaffe ham noget af biskop Jons hellige levninger. Denne præst hed Sten. Og da Gudmund præst lod ham få det, siger præsten at det forekom ham ikke særlig helligt at knoglen var så mørk. Da svarede Gudmund præst: "Tror du måske ikke, elendige! at Morten Bisp er hellig siden hans knogler er mørke?" Så opfordrede Gudmund præst alle de tilstedeværende til at bede Gud om at han vilde nedbryde Sten præsts vantro og så på ny åbenbare biskop Jons hellighed for mennesker.

Da indtræffer en underlig og højst bemærkelsesværdig begivenhed: knoglen udsendte en så sød og kostelig duft at de som var dér til stede ikke mente de havde oplevet noget lignende. Men den selvsamme præst modtog nu relikvien med tak og god vilje, som rimeligt var, og var den første til at tage fat på at dyrke den.

Kapitel 62

Nu må vi gå lidt tilbage for ikke at forbigå det smukke mirakel som skete i Flod på en gård som hedder Holt, det år da begge biskoppers, Jons og Bjørns, knogler blev optaget af jorden,¹⁰⁸ som det før blev fortalt. På den nysnævnte gård var der en præst som hed Torsten. Han opbevarede i sine gemmer en anden mands guldring som var overgivet i hans varetægt. Og ved en forglemmelse havde han en dag lagt guldringen på alteret og var så gået fra den uden at huske at passe på den. Nu får han så en svær sygdom og ligger nogen tid i sengen. Samtidig falder det i med blæst og byger, sne og skrækkelig hårdt vejr, så kirken var fuld

¹⁰⁸1198.

af sne næsten helt ind til alteret; den var meget forfalden og angrebet af vejrliget. Præsten vil tage vare på Guds hus, og nu da han ikke selv kan gøre det på grund af sin sygdom, sender han en anden for at gøre i orden derinde og rengøre huset og rydde al sneen ud. Præstens sygdom tager yderligere til. Han bereder sig nu på sin død og agter at tage imod den sidste olie; han gennemtænker og opregner alle de ting han skulde stå til regnskab for. Og først da kommer han i tanker om hvor og hvordan han havde glemt og var gået fra dette klenodie som var blevet overgivet i hans varetægt. Han bliver grebet af stor ængstelse og sorg fordi han så alt håb om at finde den udelukket, nu da sneen først helt havde dækket alteret og der bagefter var fejtet over det hele og fuldstændig ryddet ud af huset.

Præsten lå længe syg, men kom sig dog alligevel, og så snart han står op går han i gang med at lede efter guldringen. Han leder længe og grundigt, men finder den ikke. Jo længere der går uden at han finder den, jo kraftigere sætter han ind med eftersøgningen: han bryder gulvet op som i forvejen var løst og slidt, og går i gang med at undersøge den sneblandede jord nedenunder. Og alt imedens det ikke bliver til noget med at finde ringen, så sker der det at han hører rygten om optagelsen af de førnævnte biskoppers hellige levninger. Da siger han i sit stille sind: "Hvis biskop Jon den Hellige ved sin fortjeneste bevirker at jeg finder den guldring som jeg har mistet, så vil jeg dyrke ham og bringe ham et eller andet offer ud af kærlighed til ham." Og der gik ikke så meget som et øjeblik fra han havde fremsat disse ord og til at han så straks ser guldringen som han havde ledt længe efter, ligge lige for øjnene af sig. Han tager den op af sneen, og med stor glæde bekendtgør han miraklet for alle og enhver.

Kapitel 63

I Svarfadardal – det er den ydre del af Øfjords-egnen – var der en kvinde som hed Torfinna, fattig med sine faderløse børn, på en gård der hedder Hof. Der i huset talte de om at når julen kom og der ikke var andet at gøre, så agtede hun at gå rundt og bede om mad. Nu kom sjetten juledag, og hun var hjemme og var ikke gået nogen steder. Da sker der det at hun mister talens brug: hun bliver stum og kan så ikke bede om hjælp eller almisse. Derfor sidder hun hjemme i den tilstand. Sent om aftenen tolvte juledag ved et tændt lys i et kammer og med børnene siddende hos sig var hun meget sørgmodig til sinds. Da læner hun sig tilbage for at få lidt hvile. Hun var især ked af at vejret var så rasende råt med

blæst og regn. Hun syntes ikke hun vilde kunne komme til gudstjeneste på den forestående helligdag.¹⁰⁹ Så falder hun i søvn, eller rettere var det som om hun faldt i en slags svime. Da var det som om hun så, dér i huset, et stort dyr, sort og skrækindjagende. Det udsendte en modbydelig stank. Det kommer hen imod hende. Hun bliver bange og beder Gud om hjælp. Da viser der sig med ét for hende den skønneste jomfru med en forunderlig vellugt og sødme som overvandt al stanken fra det djævelske dyr. Både vellugten og denne stank mærkede børnene; men de så ikke noget usædvanligt, og de talte om det og undrede sig og vidste ikke hvad der var på færde. Men jomfruen som viste sig for hende, skræmte dyret væk med et lille tørklæde hun havde i hånden, og det elendige kreatur sank straks i jorden. Denne jomfru – som hun mente var jomfru Maria – forsvandt så også af syne for hende.

Aldrig så snart var hun borte før Torfinna ser en mand stå i døren, tiltalende, lys, lav af vækst, i en sort kåbe. Det faldt hende umiddelbart ind at det måtte være den hellige Morten Bisp. Denne mand stod i døren og velsignede dem derfra med korsets tegn, og var så på én gang forsvundet. Lidt efter kommer der en mand ind, hvidklædt under en sort kåbe, i hånden har han en skål med vand og en stænkekost. I ham genkendte hun biskop Thorlak den Hellige. Ham havde hun set én gang i levende live, og ham var hun noget beslægtet med, og derfor havde hun i sin nød påkaldt ham af hele sit hjerte fremfor andre helgener. Han gik frem og satte sig ved hendes fødder og spurgte hende hvordan det stod til med hende. Nu var hun jo stum og kunde intet svare. Da rækker han sin hånd imod hende og drypper hende vievand i munden og siger så til hende: “Nu vil du få talens brug igen og skal tage af sted til kirke endnu i nat. Men husk nu på hvad jeg siger og pålægger dig. Du har kun i ringe grad gjort dig til vane at syngte bordbøn før du spiser, og har ikke kommet de afdøde i hu som du skulde, de som ikke er mindre glade for dine bønner end du for maden. Syng fra nu af altid tre *Paternostre* for dem før du begynder at spise. Det er også en slem uvane hos mange at sidde vågen hele natten til ingen nytte, men så sove om morgenen. Det er både imod Guds ordning og menneskers frelse og sundhed, for allermest på den tid af døgnet flyver den Onde omkring i verden og forsøger på enhver måde med sin træskhed og svig at hindre alle mennesker i en nyttig og passende årvågenhed når det var mest på sin plads at våge i lovprisning af Gud og i bøn

¹⁰⁹Som jo er Helligtrekonger.

om Hans frelse. Men tag du hen og fortæl alt dette til min broder, biskop Brand, og min ven, Gudmund Arason præst. Og visse andre ting som du ikke skal betro til noget andet menneske, dem skal du nævne for ham alene.” Efter at have talt således svandt han ud af syne for hende. Hun vågner og kan tale. Derefter søger hun til kirken og fortæller hvad hun så og hørte i sit drømmesynd.

Nogle få dage senere drog hun op over Heljardalsheden og agtede sig til Hólar for at opsoge biskop Brand som det var blevet påbudt hende, og medens hun går, sådan som hendes vej nu ligger over heden langt fra bygden, hvor der var pløret og glat, så skrider hun ud og falder oppe på en skrænt. Lige så hurtigt glider hun frem til en meget høj klippekold hvorunder der var stejle klippevægge og kløfter. Og da hun på den måde kommer helt frem til afgrunden, så hænger hun fast på en ujævnhed så hun ligger på ryggen og ikke kan røre sig ud af stedet hvor hun var standset, og det turde hun ikke gøre noget ved, for hvis hun gled ned fra klippekolden, så var det ude med hende. Børnene græder da de ser hvor galt det er gået deres moder, og de ikke kan hjælpe hende. Hun trøster dem og siger at hun nok skal klare det. Og medens hun lå i denne farefulde stilling, da var det præcis som om nogen blidt løftede hende op. Lige straks kom hun så på fode så hun står oprejst, og så går hun derhen hvor hendes børn var. Med nød og næppe lykkedes det dem alle at komme ned fra heden, for hun havde skrabet sit knæ da hun faldt på skrænten. Omsider kommer de til gården nærmest ved dette uvejsomme område, og hun fortæller at hun den samme dag har set en anden kvinde med sine børn færdes den samme vej som hun selv var gået. Hun beder folk om at undersøge grundigt hvad der var blevet af hende. Man tog så af sted og ledte, og det viste sig at denne kvinde sammen med sine børn var styrtet i den selvsamme afgrund som nær var blevet hendes ulykke, og de var alle omkommet. Men Torfinna kunde nu ikke gå nogen steder. Derfor blev hun befordret hen til biskop Brand. Dér fortæller hun ham alt hvad der var blevet sagt til hende.

Og da hun havde hvilet sig dér nogle dage, så blev hun bragt derfra til en nærliggende gård der hedder Kalvssted.¹¹⁰ Og samme aften som hun var kommet dertil, da viste salig Thorlak sig for hende hvor han stod hos hende og sagde således: “Er det hårdt for dig at være ude på rejse?” Hun svarer: “Ja, helt sikkert.” Han siger: “Vel har du røgtet det hverv jeg gav dig.” Og efter at have talt således tog han og strøg blidt med hånden over hendes ømme fod og sagde: “Nu bliver du helt rask.

¹¹⁰Isl. Kálfsstaðir.

Gå nu hen og sig til Gudmund alt det jeg pålagde dig, og fortæl også alle dem der vil høre det om alt det som er overgået dig og som det ikke er blevet dig forbudt at røbe; det skal du flittigt berette om.” Han siger også til hende: “Hvad mener du om hvem der rejste dig op da du faldt oppe i fjeldet?” Hun svarer: “Jeg ved det ikke, men jeg ventede og jeg troede at det var dig som var dér.” “Jeg var der ikke,” sagde han, “men min broder, biskop Jon, var nærmere på det tidspunkt. Det var ham der rejste dig op. Nu er jeg kommet for at vise dig barmhjertighed, trøste dig og helbrede og styrke dig i din nød og trængsel. Og jeg vil altid yde dig hjælp.”

Så vågner hun. Dagen efter var hendes fod rask. Fyldt af glæde drog hun da sin vej, og fortæller alt dette udførligt til Gudmund præst.

Kapitel 64

En aldrende kvinde fik en svær fodsygdom så hun lå i sengen året rundt. Så påkaldte hun biskop Jon den Hellige med løfte om store pengegaver, og straks blev hun rask og lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 64A

Der¹¹¹ var en mand som led af den skade at hans mave var sprængt og hans tarme var sunket ned, og han havde brok. Så tager han en sten fra biskop Jons grav og bandt den ved sin mave dér hvor skaden var. Og om morgenen derefter var han så rask som han var født af moders liv, og han lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 64B

Der var en mand som hed Gudmund. Han var døv på begge ører så han intet kunde høre. Så påkaldte han for det højre øre biskop Thorlak den Hellige, men biskop Jon den Hellige for det venstre, for dengang var biskop Jons hellighed endnu ikke blevet åbenbar. Men han aflagde løfte om at synge halvtreds *Paternostre* før hver af de tos helligdag.

¹¹¹Kap. 64A–K: Her i slutningen af mirakelkataloget har H-versionen et antal mirakelberetninger som ikke findes i hovedhåndskriftet S.

Nu oprandt den dag da biskop Jons hellige relikvier var blevet taget op, og da fik han sin hørelse på det øre han havde påkaldt ham for,¹¹² og han lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 64C

Der var en mand som hed Haldor. Han havde den faldende syge.¹¹³ Han påkaldte den salige biskop Jon med løfte om at han skulde opsøge hans relikvier og våge dér, og han aflagde også løfte om noget mere. Og så såre han havde fremsagt løftet, var han helt rask, og lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 64D

Det skete i fastetiden at en bonde som hed Vigfus tog af sted for at købe fastemad, fordi der var udgået for alle fødevarer undtagen hvalkød. Bonden var længere tid hjemmefra end hans agt var, fordi vejrliget var så hårdt at han ikke kunde komme hjem, og hjemme kom man i vanskeligheder med fastemaden fordi man ingensteds kunde købe noget. Da erklærede konen på gården at hun vilde aflægge løfte til Gud og den salige biskop Jon, for at han skulde gå i forbøn for hende så han i sin nåde på en eller anden måde gjorde en barmhjertighedsgerning imod dem, så de som i forvejen havde fastet for Guds skyld nu ikke skulde ophøre med deres tørfaste.¹¹⁴ Sammen med hende ved løfteaflæggelsen var hendes døtre. De aflagde løfte om at synge éthundredeoghalvtreds gange *Pater noster* og *Ave Maria* og give den første kalv fra deres køer. Dette var dagen før Sankt Benedikts messe.¹¹⁵ Da var der ikke noget til deres aftensmad, og der var tolv personer som fastede. Det skete den samme dag som de havde aflagt løftet, at en ung pige havde ærinde op på loftet efter noget hun tidligere havde efterladt dér. Da så hun syv tørfisk ligge på dørbjælken,¹¹⁶ og hun syntes de var bedre end nogen hun havde, og de slog rigeligt til den aften. Men straks efter kom husbonden hjem, og de fortalte ham det der her var sket, og han lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

¹¹²Her må skulle underforstås at Sankt Thorlak allerede havde taget sig af det højre øre.

¹¹³Epilepsi.

¹¹⁴Tørfaste: faste hvor man udelukkende spiste vegetabilsk føde.

¹¹⁵20. marts (her 1200).

¹¹⁶Over døren.

Kapitel 64E

En mand var på farten på langfredag; hans vej gik over en stor sø hvor der var is på vandet. Men da han ikke var langt fra land, da brast isen under hesten, og den faldt i vågen; manden fik sig dog selv bjerget i land, men der blæste en nordøstenvind, og vejret var meget barsk og koldt. Der var lang vej at gå efter folk, og da han kom hjem, så var folk til vesper. Men en præst som hed Ivar, var ejer af hesten. Han bad straks til den salige biskop Jon om at hesten og det den bar måtte blive bjerget; men der var ingen som regnede med at der var håb om at hesten var i live, på grund af kulden og vanddybden. Men alligevel var der nogen som begav sig ud til søen, og dér så de hesten i live som lå og flød i vågen. Og så snart de kom frem til den, så styrede hesten hen imod iskanten hvor de stod, og de trak den op på isen og red på den hjem, og også altid sidenhen, og de lovpriste Gud og biskop Jon den Hellige.

Kapitel 64F

Der var en bonde som hed Stenulf. Han boede på bispesædets jord i Hólar og havde, ligesom mange andre, bispesædets ejendom som hovedmiddel til sit livsophold. Han var ude på farten sammen med en anden mand, som hed Sval. De havde en hest med som biskop Brand ejede, og førte to læster¹¹⁷ hvalkød med på den. Men som de mindst ventede det, så styrtede hesten og strækker hovedet og benene ud fra sig. De tog så bidslet af munden på den, og de stak til den og slog den over det hele, men ingensteds rørte den på sig. Da erklærede Sval: "Jeg mener ikke vi behøver bakse med ham længer, for mig forekommer hesten at være død." "Det forekommer også mig," sagde Stenulf; "men jeg synes at en hest ofte kan blive syg helt pludseligt; men det bliver en ulykkeligere rejse hvis Jomfru Marias og vores biskops hest skal dø her i hænderne på mig." "Det er der nu ikke noget at gøre ved," sagde Sval. Stenulf erklærede da: "Og hvorfor mon biskop Jon vil lade sin hest dø, så meget som han satte pris på heste medens han var i denne verden? Og derfor vil jeg nu bede ham om at hesten må komme til sig selv, og jeg vil synge *Pater noster* halvtreds gange hvis han værdiges at høre min bøn, tillige med lige så mange *Ave Maria*'er."

¹¹⁷70–80 kilo, en normal hestebyrde.

Og så såre han havde udtalt løftet, så rørte hesten på sig. Så tog de græs og lagde hesten det i munden, og det åd den. Derefter sprat hesten op og gav sig til at græsse flittigt; men de blev glade. “Nu tror jeg,” sagde Stenulf, “at vi gør bedst i at komme af sted med det samme, for nu har vi én med os som ikke vil lade *det* mangle at vi ikke når hjem i aften.”¹¹⁸

Nu lægger de det samme på hesten som han før havde båret, og drager af sted og kommer hjem om aftenen, og fortæller hændelsen til biskop Brand, og alle lovpriste Gud.¹¹⁹

Kapitel 64G

Det fortælles at nogle købmænd rejste med to skibe fra Orknøerne til Island, og sejlede til de fik land i sigte. Derefter løjede al vind af, og det blev vindstille. Så lod begge skibe sig drive. Da opkom der kraftig tåge, så man hverken kunde se sol eller land, og det varede hele ugen. Det var om fredagen de lagde sig i drift, og den følgende fredag talte man om på det ene skib at de skulde aflægge et eller andet løfte. Men der var én islænder ombord som hed Tord. Han erklærede at de skulde aflægge løfte til biskop Jon. De blev straks alle enige om at hver mand skulde give en halv engelsk penning,¹²⁰ og de bad om at enten sol eller land skulde være at se for tågen før midftermiddag den samme dag. Derefter stadfæstede de deres løfte. Og da det lakkede ad midftermiddag, skete der ikke noget skift i vejret. Da begyndte nordmændene at klandre biskop Jon og sagde at han ikke var nogen helgen, og de satte sig til at spise. Men de som var i færd med at øse, så at tågen var helt forsvundet, og samtidig så de sol og land, og da var de ud for Østfjord, og de så da også det skib de havde sejlet sammen med om sommeren. Nu begyndte de at gøre klar til landing. Men så lagde den samme usigtbarhed sig over dem som der før havde været. Så kom der vind, og de sejlede til havs. Men de som var på det andet skib, og som ikke havde aflagt løfte om noget, de iagttog ingen forandring i vejret, og så hverken sol eller land, og da der kom vind sejlede

¹¹⁸D.v.s. ‘som vil sørge for at vi når hjem.’

¹¹⁹Hestekyndige folk formoder at hesten har haft en byld, og at det har været det at den fik lejlighed til at vælte sig på jorden som har helbredt den.

¹²⁰En engelsk penning eller penny vejede 1,46 g og havde en værdi som omtrent svarede til 2 alen vadmæl.

de som ikke havde aflagt noget løfte, til land, og de ramte Ører¹²¹ og slog skibet i kvas. Men de som havde aflagt løfte til biskop Jon den Hellige, sejlede til de kom vestpå ud for Bredefjord, og dér gik de til havn i Davrenæs,¹²² og lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 64H

Der var en mand som hed Botulf. Han gjorde sit skib klar til at sejle til Island; men da de befandt sig i rum sø, så fik de tæt tåge så de ikke vidste i hvad retning de bevægede sig. Det gik der to uger med. Så bad de til den hellige biskop Jon om at de måtte få et himmelgеме at se inden den tredje solopgang. De aflagde løfte om at hver mand på skibet skulde give en halv mark voks;¹²³ der var atten mand om bord. Dette var om fredagen nær ved middeftermiddag. Men om lørdagen fik de land i sigte, og da befandt de sig ud for Langenæs.¹²⁴ Så fik de en gunstig vind, og landede ved Gåsør,¹²⁵ og lovpriste Gud og den hellige biskop Jon.

Kapitel 64I

På Vidjemyr, i den ansete mand Kolbein Tumasons hus, skete der det at den kvinde som gik fru Gyrid til hånde begav sig til den varme kilde¹²⁶ sammen med en anden kvinde fra nabogården som hedder Brinken.¹²⁷ Med sig havde de en mængde tøj af husfruens. Men forud havde vejrliget været meget barskt, og nu var der streng frost og vanskeligt føre. Og da de kom til kilden, så tog Thorkatla skoene af og lagde dem under en sten. Derefter går de i gang med at vaske. Der var også mange andre kvinder som var kommet for at vaske.

Der var en kvinde som hed Arndis. Hun udbrød: "Dér flyver en ravn," sagde hun. "Hvad er det som er under den," sagde de andre. "Jeg syntes den havde noget i næbbet," sagde hun. "Hvor stillede du dine sko, Thorkatla?"

¹²¹Isl. 'Eyrar': se note 34 ovenfor.

¹²²Dögurðarnes i den indre del af Bredefjord (Breiðafjörður).

¹²³Svarer til værdien af halvanden alen vadmél.

¹²⁴På det nordøstlige Island.

¹²⁵Gáseyri i den indre del af Eyjafjörður.

¹²⁶Der må være tale om den fra flere sagaer kendte Vallalaug som ligger ca. 3 km fra Víðimyrr.

¹²⁷Brekka.

“Her under stenen,” sagde hun.

Så leder de efter skoene, og da var de borte. De ser nu alle at raven flyver østover til Korsnæs. Siden begiver de andre kvinder sig hver for sig derfra, så Thorkatla og Sigrid blev ene to tilbage, og nu begynder det at lakke stærkt mod aften. Det syntes nu klart for dem at det ikke gik an at hun gik uden sko i sådan et slet føre og i frost. Men det var også skidt at blive der, for dér i vaskehusene var fattigfolk før døde.

Nu går de i bad,¹²⁸ og så erklærede Thorkatla: “Lad os nu påkalde min slægtning biskop Jon om at der enten kommer folk imod os, eller at han sender os hjælp på anden måde. Men jeg bliver her medens du går hjem til gården, og hver af os skal synge fem *Paternostre* tillige med *Ave Maria*.”

Så steg Sigrid op fra kilden; men Thorkatla blev siddende dér. Men i det øjeblik Sigrid steg op af badet, så udbrød hun: “Dér flyver en ravn,” sagde hun.

“Det skal du ikke tage dig af,” sagde Thorkatla.

“Kom op af badet,” sagde Sigrid, “for jeg syntes den havde noget i munden lige som før.”

Nu så de nøjere efter og så at raven fløj tilbage til den samme sten hvor hun tidligere på dagen havde haft skoene, og dér slap det den havde med sig, og derefter fløj bort. Men de gik derhen og så at skoene var kommet hele og uskadede tilbage. Så begav de sig hjem, idet de lovpriste Gud og den hellige biskop Jon, og fortalte denne hændelse til Kolbein bonde og til mange andre.

Kapitel 64J

Thordis hed en kvinde, som der allerede tidligere er fortalt om.¹²⁹ Hun ejede en ko som var så syg at den ikke tog føde til sig uden det blev lagt den i munden, og den aften skete det netop. Da gik det hende hårdt på, fordi det gjaldt hendes livsophold dersom koen døde. Da aflagde hun løfte for koen til den hellige biskop Jon om at skænke et lys så stort som dens halsmål fremme ved boven, og ligeledes noget af mælken fra den hvis den blev rask.

Men sidenhen om natten drømte hun at en mand kom hen til hende i en sort kåbe, stor og lys af åsyn og tillige respektindgydende. Og han tog til orde: “Er

¹²⁸Nemlig i den varme kilde.

¹²⁹Thordis Hallsdatter, kap. 33.

du ikke så vel til mode nu, Thordis?” sagde han. “Jeg har det ikke så godt,” sagde hun, “men hvem er du?” sagde hun. “Jeg hedder Jon,” sagde han, “og jeg er nu kommet hertil for at tage mig af din ko sammen med dig, og lad os nu slå den handel af at jeg tager mig af din ko, og du skal hver dag ihukomme mig ved noget som passer dig. Og koen vil få det bedre så langsomt at du til at begynde med ikke vil tro det.”

Derefter vendte han sig bort; men hun vågnede og gik straks ud til koen. Da stod den op ved høet og åd, og bedredes dag for dag til den var rask.

Kapitel 64K

Der var en mand som hed Torkel og som i mange år havde haft en skade på sin arm, så han ikke kunde ligge på den ene side. Men da biskop Brand var død, og hans lig var båret til graven, da blev også biskop Jons relikvier båret ud og rundt om kirken, og da gik Torkel under relikvieskrinet, og i samme stund blev han rask, og lovpriste Gud og biskop Jon den Hellige.

Kapitel 65

Nu har vi berørt noget af den hellige biskop Jons liv og undere, ud fra hvad vi har fundet nedskrevet i lærde bøger, og noget har vi fået fra kloge og sanddru mennesker. Nu er det vor bøn til alle de mennesker som har disse beretninger i hænde: at de kun ringeagter vore beretninger for så vidt de ringeagter andre, betydeligere, og lader os selv få lejlighed til at vederfares retfærdighed før de fælder en negativ dom. Det vil vi også især bede alle dem om som har hørt denne beretning, men os selv mest (som har mest på spil),¹³⁰ og som har behov for at vi alle søger til denne Guds ophøjede helgen, den hellige biskop Jons forbøn og påkalder ham i vor trang. Lad os med desto større forpligtelse stå frem og vise ham hyldest, jo mere herligt vi hører berettet om ham, både om hans levned og hans mirakler, om hvorledes Gud den Almægtige værdigedes at åbenbare hans herlighed for mennesker. Lad os da af hele vort hjerte bede denne gæve Guds ven om at han går i forbøn for os hos vor Herre med hensyn til alt det som vejer tungest for os, sålænge vi lever i denne verden, og at Gud først kalder os fra denne verden

¹³⁰Her må skriveren have sprunget nogle ord over, formodentlig er meningen den her foreslåede.

når vi har nået at berede os til vor bortgang som bedst for vor frelsesudsigt. Og gid Han ved dette livs ende vil skænke os en bolig i Paradis indtil Dommens dag, og efter Dommedag en evig bolig i Himmerige hos Ham selv og alle helgener *in secula seculorum*.¹³¹ Amen.

¹³¹(Ind) i evighedernes evighed.’

Fortællingen om Gisl Illugason

Derefter¹ drager salig Jon nordpå fra Danmark i stor venskabelighed og med villig tilladelse af kong Svend, og fortsætter sin rejse til Norge og videre nordover til Trondhjem med det mål i oprigtighed at opsøge den velsignede kong Olafs, Guds martyrs, hellige relikvier. På den tid regerede i Norge kong Magnus Olafsson som kaldtes Magnus Barfod, en søn af Olaf Kyrre som var søn af Harald Sigurdsson.² På denne tid opholdt kongen sig i Trondhjem.

Dengang var der mange islændere dér: biskop Isleifs søn Teit og mange andre fremtrædende mænd fra Island. Da var der sket det at en islænder som hed Gisl havde dræbt en af kongens hirdmænd som hed Gjafvald. Men det som drev nævnte Gisl til at bringe sig i dette bekneb, var at han måtte hævne sin fader, fordi Gjafvald havde dræbt hans fader Illuge på Island. Men dengang var Gisl endnu kun et barn.

Nu kan det fortælles at straks efter drabet på Gjafvald blev Gisl pågrebet, lagt i lænker og kastet i fangehullet. Da nu alle de islændere som var i byen hører dette, går de ufortøvet til fangehullet hvor Gisl sad hårdt lænket. Da biskops sønnen Teit, som var i spidsen, kommer til fængselsindgangen sammen med trehundrede islandske mænd, så huggede de døren op, og den brast med et brag. Da gav det et lille gib i Gisl – denne ene gang så man det -, men førend de kom havde man sagt til Gisl at det var kongens mænd som var på vej. Da kvad han en strofe:

Munter forbli'r jeg til mode
Skønt mænd vil skjalden til livs
Med sværd, – og snart vil de hede
Søge mod mine knogler.

¹Denne fortælling er hentet fra L-versionen af *Jóns saga*; dennes skriver har formodentlig støttet sig til den selvstændige fortælling om Gisl som er overleveret i kongesagaredaktionen *Hulda-Hrokkinskinna*. I sagaens fortællingsforløb følger den sig ind som en udvidet og lidt anderledes version af hvad der fortælles kort i kapitel 5 herovenfor.

²Norske konger: Harald Sigurdsson Hårderåde (isl. *harðráði*) (1047–1066), dennes søn Olaf Haraldsson Kyrre (isl. *kyrri*, 'den rolige') (1066–1093) og dennes søn Magnus Olafsson Barfod (isl. *berbeinn*) (1093–1103).

Dø skal hver mand, men, kvinde:
Et mandfolk har modigt hjerte;
Endnu en gang, uforfærdet
Udsiger jeg det i en strofe.

Teit huggede så lænken af ham og tog ham med sig, og derefter gik de til tingstedet.³ Der kom nu Audun, gæstehøvedsmanden,⁴ imod dem og var ude efter Gisl. Så sagde Audun: “Denne gang har I ikke været sene i vendingen, I islændere. Og jeg tror at I nu agter selv at fælde dommen over manden og ikke lade kongen gøre det. I må også hellere tænke over hvad det er I har gjort nu til morgen, for kong Magnus er før blevet vred over mindre end at dødsdømte mænd er blevet befriet med vold af de islandske ‘flommelændere.’”⁵

Teit svarer: “Hold mund, du onde fåreplager, eller du skal få stryg.”

Ved disse ord forføjede Audun sig.

Da nu tinget var sat, så rejste Sigurd Uldstreng sig og tog til orde: “Jeg tror de fleste som er her til stede nu, véd at vores kollega Gjafvald er blevet dræbt, idet der kom en mand ude fra Island som mente sig forurettet af ham, og straks skred til udførelse og tilføjede ham et dræbende sår uden at forsøge at få mandebod, sådan som andre mennesker plejer at gøre. For os kongsmænd vil det se ud som om det var en ringe sag at slå skår i hirden, hvis dette ikke skal hævnnes. Men nu kan det være at de i den grad lader det gå dem til hovedet at de ikke skåner konger fremfor andre mennesker. Sådan en udåd er nu uhyrlig og kræver en forsvarlig hævn, og det hjælper ikke at der bliver dræbt ti islændere for én nordmand og man på den måde tugter dem for deres forvoventhed da de tog en mand som var i kongens vold.” Så tav han.

Da rejste biskopssønnen Teit sig og tog til orde: “Vil min herre kongen give mig lov til at tale?”

Kongen spurgte den mand som stod ved siden af ham, hvem det var som bad om ordet. “Herre konge,” siger han, “det er biskopssønnen Teit.”

³Ordet er ‘mótfjalir’ som betegner en platform af brædder hvor tingforretningerne – her den kongelige hirds ‘husting’ – foregik.

⁴Lederen af ‘gæsterne’, en afdeling af kongens mænd uden helt de samme privilegier og forpligtelser som den egentlige hird, kongens livgarde.

⁵Islændernes ‘øgenavn’ eller drillende betegnelse i udlandet: ‘mörlandar’ er ikke nemt at oversætte; det indeholder en hentydning til fåret og dets fedt som deres foretrukne spise.

Kongen erklærede højlydt: “Du kan være vis på at Vi ikke giver dig lov til at tale, for alle de ord du taler vil gøre det værre, og det var på sin plads at tungen blev skåret af dig.”

Mange islændere bad om lov til at tale, men fik det ikke.

Så rejste Jon præst sig og tog til orde: “Vil min herre kongen tillade mig at sige noget?”

Kongen spurgte hvem det nu var som talte. Det blev sagt ham at det var Jon præst som bad om ordet. Kongen erklærede: “Det giver Vi dig lov til.”

Da tog den hellige Jon således til orde: “Vor Herre Jesus Kristus må vi takke for at landene er kristne, både Norge og Island, medens før mennesker og djævla gik sammen i én flok. Nu går Djævelen ikke så åbenlyst mennesker under øjne som før; men dog får han menneskene, sine lemmer, til at frembære og forfølge sine fordømte ærinder, som nu for et øjeblik siden da Djævelen talte ud af munden på ham som først talte, da han sagde: “Nu er der dræbt en kongsmænd, men det var på sin plads at ti islændere blev dræbt for én nordmand.” Men tænk på, gode Herre, at vi islændere er lige så vel Jeres svorne mænd som dem der er indfødte her i landet. Og jeg tror at den slags mennesker snarest vil udvirke at de slipper Djævelen selv løs ved deres onde snak. I skal huske på, I der er sat i verden som høvding og dommer over folket og som ligner den dommer der skal komme på den yderste dag for at dømme alverden, hver efter sin fortjeneste, at I afsiger rette domme, thi til enhver dom og ethvert ting kommer Gud den Almægtige selv med sine hellige mænd og opsøger gode domme og gode mennesker. Der kommer også Djævelen og hans engle og fører tilsyn med onde menneskers gerninger og urette domme. Og til sidst kommer den dom som lader det rette bestå. Tænk på, Herre konge, hvilken ild der er den hedeste: den som brænder i en egeplanke og er opstået ved ovnen, eller den som tændes i et knippe tørre grene. Så vil det også gå sådan, Herre konge, hvis I afsiger vrang domme, at I vil blive kastet i den ild som brænder i egestokken; men hvis der dømmes ret af Jer, Konge, så er der dog håb om at I vil blive rensset i Skærsilden som er optændt i det tørre greneknippe.”⁶

Kongen sagde: “Store ord taler du nu, præst; men det bliver dog stadig mandens lod at få den ondeste død – som han jo også har fortjent.” Kongen var stærkt

⁶Helvedes ild lignes her ved ild i en egeplanke, der formodes at være hedere end den ild der brænder i tørre grene eller ris, som Skærsildens ild lignes ved. Tankegangen er almindelig i katolsk middelalder.

fortørnet og befalede Audun gæstehøvedsmand at få fat på Gisl fra Teit og hans følgesvende og ikke skåne nogen som vil lægge hindringer i vejen. Eftersom nu Audun, ansporet af mange, var fuld af forbitrelse, så gik han hastigt til værks, og manglede ikke mandskab. Men islænderne på den anden side bereder sig til forsvar og er besluttede på at forsvare Gisl så længe de kan stå oprejst.

Men da Audun og hans følgesvende kom derhen hvor islændernes skare stod for, så sprang Gisl til og overgav sig til kongsmændene, idet han erklærede: "Aldrig skal det ske at så mange gæve svende omkommer for min skyld, for dø skal jeg jo, enten nu eller senere. Og sørg nu for Guds skyld," siger han til sine kammerater, "for at beskytte jer selv så godt I kan, for alle kan jo nu bevidne jeres mandsmod når I før vilde falde end overgive mig i mine fjenders vold. Og hav nu alle sammen tak for jeres gode vilje."

Nu griber Audun og hans mænd Gisl, og de fryder sig over at islænderne er misfornøjede. Disse går dog ikke løs på dem, fordi mod kongsmændenes overmagt var det umuligt, og også af den grund at kongen selv var til stede på tinget.

Audun går til værks med stormskridt: han lader straks rejse en høj galge dér på tinget og mener at han derved på den mest eftertrykkelige måde hævner sin kollega Gjafvald og bringer mest vanære over Gisl og hans fæller og alle dem som vilde yde ham hjælp, og som en provokation af alle dem som var meget berørt af det og som var til stede, om end der var én som det gjaldt fremfor nogen, nemlig den hellige Johannes præst som vilde det godt for alle, som det klart lægges for dagen i den episode som der da blev lagt op til.

Da nu den hellige Jon så at kongens mænd førte Gisl til galgen, så rejste han sig og talte til kongen: "Vil I tillade mig, Herre Konge, at jeg gør hvad jeg vil med den kåbe som I gav mig i vinters?"

Kongen så temmelig vredladent til ham, men erklærede alligevel: "Gør med den hvad du har lyst til, men så får du se hvor mange gaver du får af kongen herefter, hvis du behandler den på den måde."

Den hellige Jon sagde at det tog han sig ikke af, og gik straks hen hvor de trængtes om Gisl, og bredte straks kåben, kongens gave, ud over ham.

Da udbrød Audun gæstehøvedsmand: "Det giver ikke flommelænderen liv, og vi får se om han ikke alligevel kommer op at hænge i galgen."

Og så hængte de ham op som en tyv, og gjorde alting så vanærende som muligt, bortset fra at han hang i kongegave-kåben, og det var ikke godt som drev

dem, men snarere ham som græd over ham. Den hellige Jon præst gik da bort, grædende ud af sit gode hjerte, til kirken hvor han blev resten af dagen.

Derefter blev tinget opløst, og kongen begiver sig til hallen tillige med hirden. Og det fortælles at kongen i sit stille sind angrede dybt, og det lige straks efter at dette var sket, omend man næppe kunde mærke på ham, at han kun i så ringe grad havde handlet efter Jon præsts ord.

På den tid var det lov i Norge med hensyn til dem der var hængt: at de skulde blive hængende til de faldt ned.⁷ Nu har velunderrettede folk fortalt at da onsdagen kom,⁸ så gik den hellige Jon præst fra kirken sammen med otte andre hen dér hvor Gisl hang i galgen, idet han sagde at han vilde hente sin kåbe. Den hellige Jon gik tre gange medsols rundt om galgen, og derefter faldt han tre gange på knæ og fremsagde sin forbøn. Og da han rejste sig, så erklærede han at de skulde hugge strikken over oven for halsen på manden, og det gjorde de. Da skete der noget forunderligt: Gisl faldt ned og landede oprejst på jorden. Da gik den hellige Jon hen til ham og tog kåben af ham og hilste ham ved navn, og Gisl svarede ham sagtomdigt og vilde gå hen til ham, men kunde ikke. Jon præst spurgte hvordan det stod til med ham.

Gisl svarede: "Jeg kan først og fremmest fortælle at det forekom mig som om jeg sad på et dejligt sted, efter at du lagde kåben over mig, bortset fra at mine fødder som ragede nenedud under kåben, er stive, og derfor kan jeg ikke gå."

Da lovpriste alle Gud for denne storslåede undergerning, som ret og rimeligt var: at han på en så storartet måde havde draget omsorg for denne mands liv for sin hjertevens, den hellige Jon præsts bønners og fortjenestes skyld, idet manden hang fra mandag til onsdag i en hård tyvestrikke og alligevel holdt sig i live, som før sagt. Nogle bøger fortæller⁹ at førnævnte Gisl ikke var blevet hængt, men havde fået lejde for liv og lemmer og fuldt forlig tillige med alle dem der deltog i det omtalte overraskelsesangreb, ved den hellige Jon præsts hjælp og forbøn.

Men derefter strøg den hellige Jon præst med sine hellige hænder over Gisls fødder indtil han fik sin førlighed og så gik sammen med dem.

⁷Ingen kendt norsk lov forbyder at fjerne lig fra galgen; men sådanne bestemmelser kendes fra kontinentaleuropæiske straffelove, og ligeledes fra den svenske Östgötagal.

⁸Det fremgår senere af fortællingen at han hang fra mandag til onsdag.

⁹Henvisningen kan gælde den selvstændige *Gisls þáttr Illugasoner* eller S- eller H-versionen af *Jóns saga helga*.

Nu begiver Jon præst og hans ledsagere sig på vej hjemad og kommer forbi et lofthus.¹⁰ Der kom en mand ud fra huset og henvendte sig til Jon præst: “Kom ind i huset. Sigurd Uldstreng, kong Magnus’ lendermand,¹¹ og Audun gæstehøvedsmand er herinde og er så dødssyge at de ikke holder det ud uden at jamre sig, og de beder dig på det mest indtrængende og ydmyge om du vil komme til dem og lægge dine hænder på deres hoved med hellige bønner.” Det gjorde han.

Sigurd tog til orde: “Jeg kan ikke se andet, gode præst, end at de ord du udtalte så rask på tingfjælene må have ramt os to makkere, for vi er meget syge. Jeg vilde gerne aflægge min bekendelse for dig, og bede om at du læser bedre og blidere over os to makkere end dengang på tinget.”

Og da Sigurd havde talt på denne måde, så talte Jon præst: “Eftersom du har begået både mange og store handlinger imod Gud, så må det også bødes med store ting hvis du vil gøre fuldstændig bod over for din Skaber.”

Sigurd sagde at han vilde følge hans råd. Ansete og velunderrettede mennesker siger at den hellige Jon skal have pålagt ham eller snarere påbudt ham som skriftebod at han skulde oprette et sortmunkekloster på Nidarholmen¹² ud af sin ejendom og give dertil så store besiddelser at Guds tjener kunde opholde sig godt og sømmeligt derved. Det er bekendt for mange at Sigurd Uldstreng har modtaget Holmen af kong Magnus og dér først af alle¹³ ladet grundlægge nævnte kloster, og skænket dertil sin fædrearv Viggja¹⁴ og mange andre store landområder.

Men da Sigurd havde bedt om nåde for sin modstand, læser den hellige Jon sine bønner over ham og over begge de to makkere, og gav dem sin velsignelse.

Da erklærede Sigurd: “Meget formår dine ord, præst, de strenge som de gode, for nu har jeg det godt.”

Også Audun sagde det samme. De gav Jon præst gode gaver, og de skilles som gode venner.

¹⁰Et hus med et øvre stokværk.

¹¹Lendermand: storbonde på land kongen havde givet ham; formentlig det samme som ‘herse’, en lokal høvding som de omboende bønder var afhængige af.

¹²Sortmunke: munke af Benediktinerordenen. ‘Niðarholmr’, nu Munkholm.

¹³Udsagnet må modificeres, idet det formodes at Knud den Store var den første som grundlagde et kloster på Nidarholm, måske var det da Sigurd Uldstreng som genoprettede det omkring år 1100.

¹⁴Viggja, 25 km vest for Trondheim, i Orkadalsfjorden.

Nu må der fortælles om at Jon præst kom til kongshallen. Da sad kongen til bords. Den hellige Jon gik ind i hallen tillige med de ni andre. Og da kongen så Jon præst rakte han venskabeligt begge hænder frem imod ham og sagde: "Sæt dig til bords her hos Os, Jon præst, Guds kæreste ven, og jeg vilde ønske du vilde være Vores bedste ven, for nu véd jeg med sikkerhed at Guds vilje og din går ud på ét, og jeg vilde gerne at din og min vilje var én og den samme."

Den hellige Jon svarer da: "Nu vil I nok vise velvilje mod islænderne, mine kammerater, for det betyder ganske meget for mig."

Kongen erklærede: "Du vil nok ofte komme til at vise at du ønsker godt for alle, og det vil du sikkert ofte opnå både ved Guds og gode menneskers hjælp. Det er nu åbenbart på grund af alt det som tilsammen er foregået her – som må betegnes som intet mindre end en højvigtig begivenhed. Nu står alt hvad du vil have af Os til din rådighed; men det vilde dog have været mere på sin plads om det var sket før."

Den hellige Jon tog med tak imod dette tilbud og satte sig til bords ved siden af kongen selv, og der blev et prægtigt gilde. Da nu Jon præst har sat sig til bords, så gik Gisl frem til kongen og tiltalte ham. Kongen mødte hans tiltale med velvilje.

Gisl sagde: "Frit lejde vilde jeg gerne have af Jer, Herre Konge." Kongen svarer: "Gerne vil Vi nu give dig frit lejde, og gå nu hen til Gjafvalds plads og nyd samme gunst hos Os som han nød alle sine dage."¹⁵

Gisl takkede kongen for hans fyrstelige gunstbevisning imod ham. Han drog med kong Magnus til Irland, og han var anfører for de gidsler som kong Magnus sendte til den irske kong Myrkjartan i Kunnakt.¹⁶ Men der var en nordmand som var med dem på færd, som sagde at han kunde godt irsk, og tilbød at være tolk for dem og tale til kongen. Gisl gav ham lov til det. Så talte han til kongen: "Male diarik," men det betyder på vort sprog: "Forbandet være du, Konge."

Da udbrød en af kongens mænd: "Herre Konge," sagde han, "kan I ikke se at den mand er alle nordmændenes træl?"

¹⁵I følge en kundgørelse fra Olaf Haraldsson den Hellige kunde kongen indsætte en kongelig hirdmands drabsmand i den dræbtes embede.

¹⁶Om Magnus Barfods ekspedition til Irland fortælles i *Heimskringla*, Magnus Barfods saga kap. 23 – 24, dog intet om Gisl. Kunnakt er den nuværende Connacht -- region i det vestlige Irland.

Kongen svarer: “Olgeira iagall.” Det betyder på vort sprog: “Ukendt er en mørk vej.”¹⁷

Kongen behandlede dem godt; men kong Magnus hærgede derefter i Irland. Kongen erklærede: “Nu har I alle jeres liv forbrudt; men selv om kong Magnus også har bragt det dertil, så vil Vi alligevel ikke dræbe jer, og drag I nu i fred for mig hvorhen I lyster.”

Siden hen rejste Gisl til Island og blev anset for en fortjent og udmærket mand, og han var der resten af sin tid. Hans søn hed Einar, og ham er der en stor saga om.¹⁸

Den hellige Jon præst var ikke længe hos kong Magnus efter de begivenheder som der lige er fortalt om. Kongen betroede sig i hans bønners varetægt og gav ham anselige gaver, og de skiltes i det varmeste venskab.

¹⁷ Meningerne har været delte om tolkningen af kongens ord: “olgeira iagall”. Den i teksten givne oversættelse giver i hvert fald ikke rigtig nogen mening.

¹⁸ Ukendt.

Fortællingen om Sæmund

Da¹ biskop Jon den Hellige rejste i Syden,² som ovenfor fortalt, fik han opspurgt Sæmund den Frode³ og bragt ham med sig på den måde som her skal fortælles.

Det er ikke rimeligt andet end at omtale yderligere, ud over hvad der forud er fortalt, hvor megen tjeneste der blev islandske mennesker til del ved den hellige Jon, lige så vel udenlands som indenlands. Lad os særligt nævne det at han lokkede Sæmund med sig herud,⁴ den mand som har været en af dem der mest har gavnet Guds kirke på Island, og som havde været længe i udlandet, så at der intet hørtes til ham. Men den hellige Jon fik ham opspurgt: at han var hos en berømt mester hvor han lærte hemmelig kundskab, så han glemte alt det han havde lært i barndommen, og på samme måde også sit døbenavn.

Men da den hellige Jon kom dertil hvor han opholdt sig, så spurgte de hinanden om deres navn. Den hellige Jon sagde sit navn; men Sæmund kaldte sig Koll.⁵ Jon svarer ud af Helligåndens indgivelse og sin store evne til at kende mennesker: "Jeg gætter på at du hedder Sæmund og er søn af Sigfus og født på Island på en gård som hedder Odde." Den hellige Jon talte for ham indtil han vedkendte sig sig selv og sin slægt.

Sæmund erklærede: "Det kan godt være at det er sandt hvad du fortæller. Og hvis det forholder sig sådan, så må der på tunet på Odde findes en høj som jeg altid plejede at lege ved." Og derefter så genkender de helt hinanden.

Så sagde den hellige Jon: "Længes du ikke efter at komme væk herfra?" Sæmund svarer: "Jeg befinder mig godt hos min mester; men alligevel, efter at jeg hørte dine ord og så dig, så forekommer det mig dog som om den er bedre

¹Også denne fortælling er taget fra L-versionen af *Jóns saga helga*. I meget kort form er det samme fortalt i sagaens kapitel 4.

²Hermed menes det europæiske kontinent.

³Sæmundr Sigfússon fra gården Oddi på Sydlandet, siden berømt for sin lærdom og kaldet 'den Frode', skønt intet skriftligt er bevaret fra hans hånd.

⁴Dvs. hjem til Island.

⁵Navnet 'Koll' antyder muligvis skaldethed, men kan også være kommet af 'karl' – en naturlig betegnelse for en mand som har mistet erindringen om sin egen oprindelse.

stillet som følger dig og aldrig skilles fra dig. Men jeg kan alligevel ikke se råd for at jeg skal kunne følge dig, for min mester vil under ingen omstændigheder give mig fri.” Den hellige Jon sagde: “Det skal vi to i fællesskab klare, og nu bliver jeg her i nogen tid. Vi skal udnytte hver en stund hvor vi kan tale sammen, lige såvel om natten som om dagen. Hvis nu din mester elsker dig højt, så vil han opsøge os hvis vi er ene to sammen, og så vil han vænne sig til det og ikke finde det mistænkeligt hvis det går tit på. Men hvis han holder op med at opsøge os, så skal vi se at komme væk hurtigst muligt.”

Sæmund sagde: “Det er en klog plan du dér har fremlagt. Den vil vi gå ud fra i vores planlægning; men det er en klog mand vi har med at gøre, min mester, for han kan se hvor vi færdes, så snart han ser på himmellegemerne i klart vejr, fordi han er så fuldbefaren i astronomien – det er stjernevidenskaben – at han kender hver mands stjerne som han én gang ser og betragter.”

Efter denne rådslagning følger nu Sæmund Jon til sin mester. Han bød ham meget velkommen. Jon er der så i nogen tid, indtil de en nat begiver sig af sted. Vejret var overskyet, og de rejser hele den nat og dagen efter. Men da mesteren savner dem, så blev der ledt efter dem, men man fandt dem ikke. Men den næste nat var alle himmellegemerne at se. Mesteren ser straks hvor de færdes, og skynder sig af sted efter dem.

Sæmund så sig om og udbrød: “Nu er min mester på vej og kan se hvor vi færdes.”

Jon sagde: “Hvad gør vi nu?”

Sæmund svarer: “Nu skal der handles hurtigt. Tag min sko af og fyld den med vand og sæt den på mit hoved.” Det gør han.

Nu er der at fortælle om vismanden at han så op på himmelen og erklærede: “Dårligt nyt: Jon den udenlandske har druknet min fostersøn Koll, for der er vand omkring hans stjerne.” Så vender han om og rejser hjem; men Jon og hans rejsefælle rejser videre den nat og dagen efter.

Nu er der videre at fortælle om vismanden at han den følgende nat tager et overblik over himmellegemerne,⁶ og ser Sæmunds stjerne bevæge sig levende over ham og følge efter Jon og hans ledsager.

⁶Lægger et horoskop?

Sæmund erklærede: "Stjernemesteren er igen undervejs, og nu har vi endnu en gang brug for en slagplan. Tag igen min sko af og min kniv af skeden og stik den i læggen på mig, og fyld skoen med blod og sæt den op på min isse." Det gør Jon.

Da fik mesteren igen øje på Sæmunds stjerne og udbrød: "Nu er der blod omkring mester Kolls stjerne, og nu er det sikkert og vist at denne udlænding har ombragt ham." Og derfor vender han om på sin vej; men Sæmund og den hellige Jon rejser fremdeles videre.

Der er nu yderligere det at fortælle, at da denne lærde mester kom hjem, så prøvede han sin kunst endnu en gang, og så igen Sæmunds stjerne, og udbrød: "Min lærling Koll er stadig i live, som bedre er, og nok har jeg nu lært ham, for nu overvinder han mig i stjernekundskab og snildhed. Og lad dem nu rejse i god behold, for jeg formår ikke at hindre deres bortrejse. Og store ting vil blive beskåret denne Jon, og langvarig gavn vil folk få af hans lykke."

Men Jon og hans rejsefælle drog videre, og rejsen gik godt og planmæssigt.

Litteraturliste

Udgaver (kronologisk)

Jóns saga helga

Jón Sigurðsson & Guðbrandr Vigfússon (ed.): *Biskupa sögur* 1. (København, 1858).

Guðbrandur Vigfússon & F. York Powell (ed.): *Origines Islandicæ* 1:3, 534–567. (Oxford, 1905)

Guðni Jónsson (ed.): *Byskupa sögur* 2, 1–166. (Reykjavík, 1953).

Jón Helgason (ed. facs.): *Byskupa sögur*. MS Perg. Fol. No. 5 in the Royal Library of Stockholm. Corpus codicum Islandicorum medii aevi 19. (København, 1950).

Stefán Karlsson (ed. facs.): *Sagas of Icelandic Bishops*. Fragments of Eight Manuscripts. Early Icelandic Manuscripts in Facsimile 7. (København, 1967).

Foote, Peter (ed.): *Jóns saga byskups ens helga*. Editiones Arnarnænar A 14. (København, 2003).

Foote, Peter (ed.): *Jóns saga ins Helga*. Gísls þáttur Illugasonar, Sæmundar þáttur. 2 bind. Biskupa sögur I. Íslensk Fornrit XV. 2, 173–316. (Reykjavík, 2003).

Gísls þáttur Illugasonar

Rask, R. & al. (ed.): *Fornmanna sögur* 7, 29–40. (København, 1832).

Foote, Peter (ed.): *Jóns saga ins Helga*. Gísls þáttur Illugasonar, Sæmundar þáttur. 2 bind. Biskupa sögur I. Íslensk Fornrit XV. 2, 317–335. (Reykjavík, 2003)

Oversættelser

Engelsk

- Guðbrandur Vigfússon & F. York Powell (ed.): *Origines Islandicæ* 1:3, 534–567. (Oxford, 1905).
- Simpson, Jacqueline: *The Northmen Talk* 65–76. (London & Madison, 1965).
- Cormack, Margaret: *Medieval Hagiography*. An Anthology (ed. Thomas Head) 595–626. (New York & London, 2001).

(Ny)norsk

- Venås, Kjell: “Soga om Jon heilage. Av Gunnlaug munk”. *Den norrøne litteraturen* VI. *Dikt og prosa* 72–110. (Oslo, 1963).

Dansk

- Lund, Claus: *Audun og bjørnen*. Ti islandske middelalder fortællinger. (*Gísls þáttr Illugasonar*) 74–82. (København, 1979).

Anvendt litteratur i øvrigt

- Bekker-Nielsen, Hans, Thorkil Damsgaard Olsen, Ole Widding: *Norrøn Fortællekunst*. Kapitler af den norsk-islandske middelalderlitteraturs historie. (København, 1965).
- Gad, Tue: “Legende”. *KLNM* 10, 413–421. (København, 1965).
- Jón Steffensen: *Menning og meinsemdir*. Ritgerðasafn um mótunarsögu íslenzkrar þjóðar og baráttu hennar við hungur og sóttir. (Reykjavík, 1975).
- Koppenberg, Peter: *Hagiographische Studien zu den Biskupa Sögur*. Unter Berücksichtigung der *Jóns saga helga*. Scandica: Wissenschaftliche Reihe 1. (Bochum, 1980).

- Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder fra vikingetid til reformationstid* (KLNМ) 1–22. (København, 1956–1978).
- de Leeuw van Weenen, Andrea (ed.): *The Icelandic Homily Book*. Perg. 15 4o in the Royal Library, Stockholm. Íslensk handrit – Icelandic manuscripts. Series in quarto 3. (Reykjavík, 1993).
- Magerøy, Hallvard: “Helgensoger”. *KLNМ* 6, 350–353. (København, 1961).
- Magnús Már Lárusson: “Jón helgi Ögmundarson”. *KLNМ* 7, 608–612. (København, 1962).
- Magnús Már Lárusson: “Jóns saga helga”. *KLNМ* 7, 617–618. (København, 1962).
- Mau, E.: *Dansk Ordsprogs-Skat* I–II. (København, 1889).
- Ólafía Einarsdóttir: *Studier i kronologisk metode i tidlig islandsk historieskrivning*. *Bibliotheca Historica Lundensis* 13. (Lund 1964).
- Widding, Ole & Hans Bekker-Nielsen: “Legende – Norge og Island”. *KLNМ* 10, 421–423. (København, 1965).
- Ægidius, Jens Peter: *Kjalnesinge saga* eller Sagaen om Bue Andridssøn (oversættelse med indledning). (Odense 1981).